ژمارە (٦)
ساڵی سێیەم
بەهاری ٢٠٢٣

ئایندە

گۆڤارێکی فیکریی ڕۆشنبیرییە
سەنتەری ئایندە بۆ لێکۆڵینەوە بە هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی دەری دەکات

ڕەوشی ژنان

لە هەرێمی کوردستان

لە سایەی گۆڕانکاریە جیهانییەکاندا

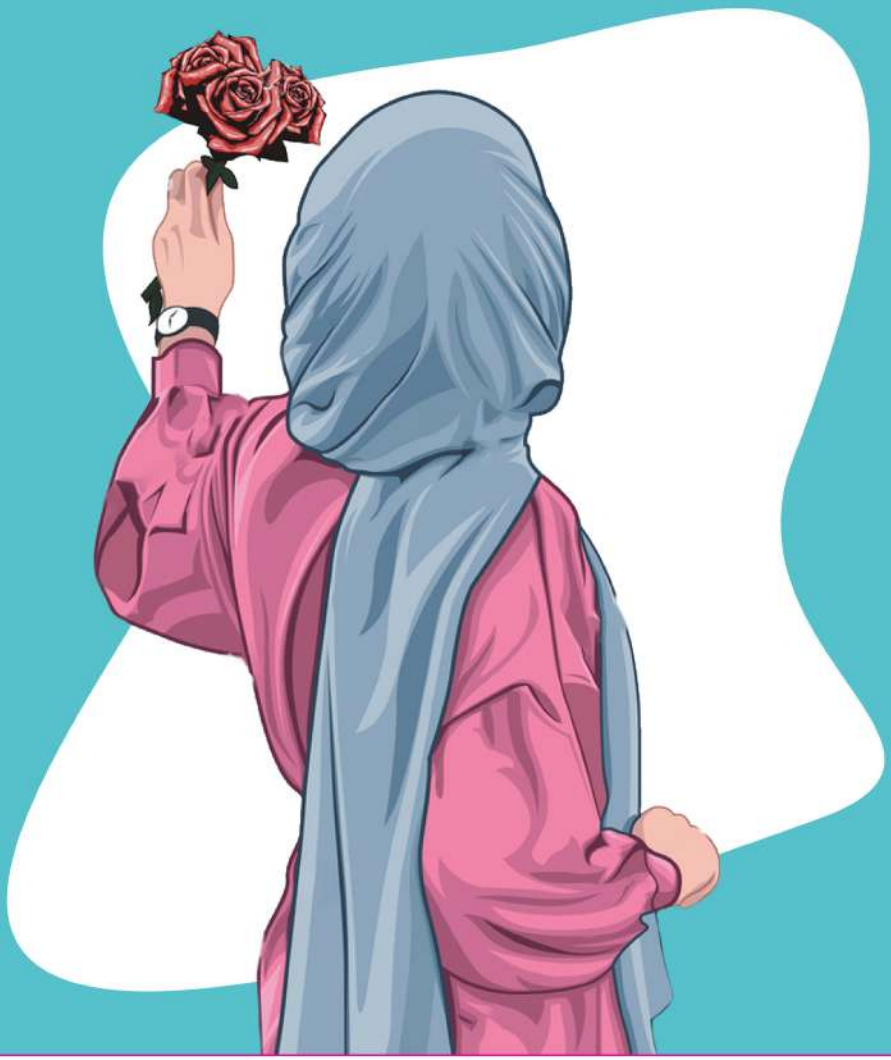

بوخاری عەبدوڵڵا قەسرێ
ژان و خودپێگەیاندنی ئافرەت لەناو ئەدەبیاتی جیهانیدا

د. دلێر صابر خۆشناو
ڕۆڵی حیزبە سیاسیەکان و یاساکان
لە باشترکردنی دۆخی ژنان و ڕەچاوکردنی ماف و تایبەتمەندییەکانیان

سەلاحەددین لەحمەد
جێندەر و فێمێنزم و کاریگەرییە نەرێنییەکانیان

نەجیبە شێخ لەتیف
ڕۆڵی ژنان لە بەشداری سیاسی لە هەرێمی کوردستان

ئایندە

گۆڤاڕێکی فیکریی ڕۆشنبیرییە، سەنتەری ئایندە بۆ لێکۆڵینەوە بە هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی دەری دەکات

ژمارە (٦)، ساڵی سێیەم، بەهاری ٢٠٢٣ ز - ١٤٤٤ ك - ٢٧٢٣ کوردی

خاوەنی ئیمتیاز و سەرنووسەر

د. ئەحمەد ئیبراهیم وەرتی

(Ahmadwerti@yahoo.com - 07504486227)

بەڕێوەبەری نووسین - بەشی کوردی

ڕێکان تەحسین ساڵەیی

(Rikan.tahseen@gmail.com - 07507264864)

بەڕێوەبەری نووسین - بەشی عەرەبی

یوسف کەمال هەولێری

(Stampoahy@gmail.com - 07503791474)

دیزاینی ناوەوە و بەرگ

ڕابەر ئەحمەد وەرتی

دەستەی نووسەران

یاسین عەبدوڵڵا وەرتی　محمد عزیز لۆتەری　هەردی ئەنوەر فەقێ ساڵح

ڕاوێژکاران

پ.د. عوسمان عەلی　د. عبدالرحمن صالح میران

نایف ئەحمەد محی الدین شێخانی　عەلی ئیبراهیم حەسەن

ناوەرۆک

٤	سەروتار
٥	سیستەمی سەرمایەداری و کاریگەری لەسەر کۆمەڵگا و خێزان
٢٢	ڕۆڵی حزبە سیاسییەکان و یاساکان لە باشترکردنی دۆخی ژنان و ڕەچاوکردنی مافـ و تایبەتمەندییەکانیان
٢٥	یەکسانی جێندەری و کۆتا ڤێرژنی فێمێنزم لە هەگبەی نیولیبرالیزمدا
٤٥	ژان و خود پێگەیاندنی ئافرەت لەناو ئەدەبیاتی جیهانیدا
٥٠	ڕۆڵی ژنان لە بەشداری سیاسی لە هەرێمی کوردستان
٥٤	جێندەر و فێمێنیزم و کاریگەرییە نەرێنییەکانیان
٦٦	ڕۆڵی ئافرەت لە ئابووری خێزان لە ژێر فشاری سیستەمی سەرمایەداریدا
٦٨	جیاوازی ژنانی کورد لە سەدەکانی ڕابردوو، لەگەڵ ژنانی ئەمڕۆ لە بواری پەروەردەی منداڵان دا
٧٠	ئافرەت لە تەرازووی پەیامی خوادا
٧٤	ڕانانێکی خێرا بۆ کتێبی هاوڕەگەزخوازی هۆکارێکی بۆماوەیی یان لادانێکی ڕەفتاری؟!
٨٢	خوێندنەوەی سێیەم لە: پرسگەکانی خوێندنەوەی ئایندە
٩٦	ئایا توانای خوێندنەوەی قوولمان لە دەستداوە؟
٩٩	مەرجەکانی بڵاوکردنەوە
١٠٠	بەشی عەرەبی

نووسینەکان گوزارشت لە ڕای خاوەنەکانیان دەکەن و گۆڤاری ئایندە لێیان بەرپرسیار نییە

تەوەری ژمارە

ڕەوشی ژنان
لە هەرێمی کوردستان
لە سایەی گۆڕانکارییە
جیهانییەکاندا

سەرنووسەر

ڕەوشی ژنان لە هەرێمی کوردستان

سەروتار

پرس و باسی ژنان و ئافرەتان پرسێکی گەرم و گرنگە و دەمێکە جێگەی مشت و مڕ و باسو خواسە، لەو ناوەدا مەسەلەی ماف و ئازادی ژنان و بەشداریان لە کاری دەرەوەی ماڵ و کاری سیاسی و کارگێڕی و دەستەبەربوونی ئەو مافانە لە ئاین و یاسادا، بەتایبەت لەهەرێمی کوردستان لە سایەی گۆڕانکارییە جیهانییەکاندا جێی بایەخ و گرنگی پێدانن، لەم دواییانەشدا بابەتی (جێندەر) زیاد بوو، کە زۆر قسە و باسی بەدوای خۆیدا هێنا.

وڵاتانی ئەم ناوچەیە و کۆمەڵگە ئیسلامییەکان زۆر یاسا و ڕێسای دادگەرانە و عورف و نەریتی جوانیان هەن سەبارەت بە ژنان، بەڵام ئایا کێشە لە دەسەڵاتە ستەمکارەکانە جێبەجێیان ناکەن، یاخود ڕەفتاری نادروست و تێگەیشتنی هەڵە لە ئاین و خراپ جێبەجێکردنی و هەندێ داب و نەریتی نەفامیی و دواکەوتووانە هۆکارن بۆ ستەمکردن لە ژنان و پێشێلکردنی مافەکانیان و سوود وەرنەگرتن لە تواناکانیان؟

ئەی کێ بەرپرسە لە پێشێلکردن و گوێپێنەدان بەو هەموو داب و عورفە جوان و ڕەسەنانەی نێو کۆمەڵگەی کوردستان و پێشێلکردنی مافەکانیان و سەرهەڵدانی دەیان کێشەی خێزانی و کۆمەڵایەتی و زۆر بوونی ڕێژەی تەڵاق و کوشتن و خۆکوشتن و لەشفرۆشی و نەهامەتی و داڕووخان و نامۆبوون و چەندین کاری نەشیاوی تر؟

لە هەمووشی گرنگتر چارەسەر چییە بۆ کێشەکانی ژنان و چۆن بتوانرێت هاوسەنگی ژیان لەگەڵ بەشەکەی تری کۆمەڵگە کە پیاوە ڕابگیرێت و پارێزگاری لە بەها جوانەکان لەم کۆمەڵگەیەدا بکرێت؟

دەستەی نووسەران بە هاوکاری ڕاوێژکارانی بەڕێز، بڕیاریدا تەوەری سەرەکی ئەم جارەی گۆڤاری (ئایندە) تەرخان بکرێت بۆ گفتوگۆ و تاوتاوتوێکردنی ڕەوشی ژنان لە هەرێمی کوردستان و وەڵامدانەوەی پرسیارە گرنگەکان، بەسوپاسەوە کۆمەڵێك نووسەر و توێژەر بە نووسین و بابەتی بەپێز لە هەردوو بەشی کوردی و عەرەبی بەشدراییان لەم تەوەرەدا کردووە.

بەو ئومێدەی توانییێتمان خزمەتێك پێشکەش بکەین و ژمارە (٦)ی (ئایندە) بە هەموو بابەتەکانییەوە جێگەی ڕەزامەندی خوێنەرانی بێت.

بەهاری ٢٠٢٣.

سیستەمی سەرمایەداری و کاریگەری لەسەر کۆمەڵگا و خێزان

پێناسەی سیستەمی سەرمایەداری:

سەرمایەداری یان کاپیتالیزم (Capitalism:) سیستەمێکی ئابووریيە لەسەر بنەمای خاوەندارێتی تایبەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و کارکردنیان بۆ قازانج دامەزراوە، ڕێگە بە خاوەندارییەتی تاک و کەرتی تایبەت و کۆمپانیاکان دەدات بە ئازادانە کار بکەن و نرخی بەرهەمەکانیان دیاری بکەن و مافی بێسنووریان پێ بدرێ بۆ تێرکردن و گەیشتن بە چێژەکانیان وقازانجی داراییان.

لە ڕووی ئابوری لەسەر بنەمای خاوەندارێتی تایبەت بۆ هۆکارەکانی بەرهەمهێنان دامەزراوە و دەیەوێ هەموو بەرەوپێشچوونێک لە ڕێی دەستپێشخەری تاکەکان وپێشبڕکێی ئازاد و دابەشکردنی کار و تایبەتکردنی هەموو داهاتەکان بێت بەهۆی هێزی کڕین و فرۆشتنی بازاڕ و بەبێ دەستتێوەردانی دەوڵەت و پاڵنەری کەڵەکە کردنی سەرمایە تاکە ڕێگەی پێشکەوتنی ئابووریيە و قازانجی ماددی بەتەنها بەسە کەببێتە هاندەری تاکەکان تاکو دەستپێشخەری وجامبازی بکەن و لەبواری خستنەگەڕی سەرمایە پێشبڕکێ بکەن تا قازانجەکەیان چەندهێندە لێ بکەن.

کورتەیەک لەمێژووی سیستەمی سەرمایەداری:

سیستەمی سەرمایەداری بەسێ قۆناغدا تێپەڕیوە:

1-سەرمایەداری بازرگانی

لە سەدەی شازدە تاحەڤدە١٥٠٠٠ز-١٧٠٠ز لەگەڵ دۆزینەوەی جوگرافی کیشوەرەکانی جیهانی و فراوانبوونی جوڵەی بازرگانی دەستی پێکرد و بواری زۆر گەورەی بازرگانی لەبەردەم ئەوروپییەکان کردەوە، ئەم قۆناغە هەرچەندە ناوەکەی بازرگانی پیشەسازییە، بەڵام لەڕاستیدا بازرگانی بوو بەتاڵانی و پاتاڵ و زێڕ و کان و کانزا و سەروەت وسامان و زەوی و ئاژەڵ و بازاڕە نوێیەکانی گەلە جینۆسایدە جوانەمەرگەکانی هەردوو ئەمریکا و ئوستراليا بوو. سەرمایەداری تاڵانکردنی سێ کیشوەر و جینۆسایدکردنی گەلەکانیان بوو.

چڵێسی دەوڵەتە چاوچنۆکەکانی ئەوروپای داگیرکەر وای دەخواست کە ڕێشمەی خۆیان ڕادەستی کۆمەڵێک مافیاودڕندەوچاوچنۆکی بەناو بازرگان بکەن ،ئەم جینۆسایدەش ناونێن

بەڵام ئێستا وەک لە سەرژمێری ئەو وڵاتانەی ئەمریکا دیارە کە ئەو هاوڵاتیە ڕەسەنانەی ئێستا ماون بە زمان و کەلتور و دینی گۆڕاوەوە کەمترن لەسەدا دووی دانیشتوانی ئەمریکا و ئوسترالیا

سەرمایەداری بازرگانی.

بۆ ئەوەی قەبارەی ڕووبەری زەوی و ئەو سامانە بزانین کە وڵاتە ئیمپریالیستەکان تاڵانیان کرد ، دەبێ ئەم ڕاستیە جوگرافیانە بزانین:

-ڕووبەری کیشوەری ئاسیا٤٤/٢٥٠/٠٠٠ کیلۆمەتر دووجایە.

-کیشوەری ئەفریقیا٣٠/٢٦٠/٠٠٠ کیلۆمەتر دووجایە.

-کیشوەری ئەمریکا بە باکور و باشورەوە ٤٢ ملیۆن کیلۆمەتر دووجایە.

-کیشوەری ئەوروپا دە ملیۆن و نیو کیلۆمەتر دووجایە.

-کیشوەری ئۆقیانووسیا ٨/٥٣٤/٠٠٠ کیلۆمەتر دووجایە.

لە پێش دۆزینەوە جوگرافییەکان، ئەوروپییەکان لە ڕووبەری کەمتر لە١٠٪جیهان گەمارۆ درابوون و بەچەندین مەترسی جەنگی ناوخۆ و سەرما و سۆڵە وب رسێتی و نەزانی و نەخۆشی کوشندە گیرۆدە بوون.

مێژوونا سان ژمارەی دانیشتوانی جیهانی کۆن لەساڵی ١٥٠٠ز بە ٤٠٠ملیۆن کەس دەخەملێنن. بێگومان ژمارەی دانیشتوانی کیشوەرەکانی جیهانی نوێ لە جیهانی کۆن کەمتر نەبووە. چونکە بژێوی و ئاو و هەوای جیهانی نوێ بۆ دابینکردنی ژیان زۆر باشترە لە جیهانی کۆن، شەڕی ناوخۆ و ململانێکانیش لەجیهانی نوێ کەمتر بوون لەململانێکانی جیهانی کۆن.

بەڵام دوای دۆزینەوەی ڕأس الرجاء الصالح ئەوروپییەکان بازیاندا بەسەر سوڵتان نیشینە ئیسلامییەکان و نیوەی ئەفریقیا و زۆربەی کیشوەری هیندی چینی لەئاسیا و هەردوو کیشوەری ئەمریکا و ئوسترالیایان داگیرکرد، بەم شێوە دوای هەزاران ساڵ گەمارۆدران، لەپڕێکا خۆیان لەناو ڕووبەرێکی خەیاڵی دیتەوە کە دەیکردە لەسەدا نەوەدی جیهان.

شوێنەواری کاریگەری سەرمایەداری ئیمپریالستی لەسەر کۆمەڵگا و خێزان:

هەڵبەت کە دەست بەسەر زەویدا گیرا لەگەڵیدا هاوڵاتیانیشی بەکۆیلەکران و سامانی سەر زەوی و ژێر زەویش هەموو بوو بە سامانی

داگیرکەران، کۆیلایەتی و دەربەدەربوون و کوشتن و بڕین، منآڵ هەتیوکەوتن و ژن بێوەژن بوون و هەڵوەشانی شیرازەی خێزان و کۆمەڵگا و پێشێلکرانی هەموو مافێکی ژن و منآڵ بەدوای خۆیدا دێنێ.

بەم گۆڕانکارییانە چەند ملیۆن ژن و منآڵ جینۆسایدکران و چەندیان بەکۆیلە و کەنیزەکران و فرۆشران، مێژوونا سان ژمارەی دانیشتوانی ئەو وڵاتە بەپێی شوێنەوارە ئاوەدانەکان بە ١٠٠-٣٠٠ملیۆن کەس دەقەبڵێنن، بەڵام ئێستا وەک لە سەرژمێری ئەو وڵاتانەی ئەمریکا دیارە کە ئەو هاوڵاتیە ڕەسەنانەی ئێستا ماون بە زمان و کەلتور و دینی گۆڕاوەوە کەمترن لەسەدا دووی دانیشتوانی ئەمریکا و ئوسترالیا.

ئەورووپییەکان کاتێ هێندە سووڕەکانیان جینۆساید کرد، ژن و کچ و منآڵی هیند و چین و ئەفریقیان کردنە کۆیلە و هێنایانن بۆ کیشوەری ئەمریکا و خزمەتی خۆیان پێکردن، زۆری ڕەنگی ئەسمەر و ڕەش لە ئەمریکا بۆ ئەو ڕۆژانە دەگەڕێتەوە.

کەواتە خێزانی ئەفریقی و هیندی و چینی و ئەمریکی و ئوسترالیە ڕەسەنەکان لێک هەڵوەشا، هی ئەورووپییەکانیش وەک پێویست نەما و زۆربوونی کۆیلە و کەنیزە و لەش فرۆش و منآڵی زۆڵ و ناشەرعی بەهۆی دووری پیاوان لە خێزانە شەرعییەکانیان بەهۆی سەربازی و بازرگانی وخزمەتکاری و....هتد وای کرد کەهەم ژن و هەم پیاوان بۆ تێرکردنی ئارەزووەکانیان پەنا بۆ ڕێگای ناشەرعی و حەرام ببەن.

سەرمایەداری ئیمپریالزم و تاآڵن و جینۆساید و بەکۆیلەکردن لەماوەی ئەو دوو سەدەیەدا هەتا توانیبێتی خێزان و خانەوادەی لەبەریەک هەڵوەشاندووە و کۆمەڵگایەکی پڕ لەداوێنپیسی ڕادەستی سەرمایەداری پیشەسازی کردووە.

٢-سەرمایەداری پیشەسازی ١٧٠٠- ١٨٠٠

سەرمایەداری تێرکردنی تاکەکانی کۆمەڵگا لە چێژ و خۆشییەکان و قازانج بەبێ سنووری بە مافێکی سروشتی هەر تاکێک دەزانێ، وە خێزان و ڕەوشت و دین و شەرعەکان باوەڕیان بەم مافە سروشتییە بێ سنوورە نییە و بە یاساغی دەزانن، لای سەرمایەدارەکان هەرچی ئەم چێژوەرگرتنە ڕەهایە سنووردار بکا لەمپەرە و دەبێ لابرێ، کۆمەڵگا و دین و یاسا کە بڕیاردەدەن ژنێک و پیاوێک تەنیا مافیان ئەوەندەیە کە چێژ لەیەکتر وەربگرن و نابێ بەڕەهایی ژنەکان و پیاوەکان چێژ لەهەموو کەسێک وەرگرن، سەرمایەدارەکان ئەمە بەزەوتکردنی مافی سروشتی تاکەکان دەزانن، بۆیە دەیانەوێ دین و شەرع و ڕەوشت و هەموو بەها کۆمەڵایەتییەکان پەراوێز بکەن.

ئینسکلۆپیدیای ڕامیاری عبدالوهاب کەیالی پێی وایە ئیمپریالیزم هاومانای سەرمایەداری پیشەسازییە، بە بۆچوونی لینین ئیمپریالیزم باڵاترین قۆناغە لەسەرمایەداریدا. لەم قۆناغەدا وڵاتە پیشەسازییە سەرمایەدار و ئیمپریالیستە داگیرکارەکان ویستیان هەموو داهێنان و پیشە و زانست و وەبەرهێنانێک لەوڵاتی خۆیان قۆرخ بکەن، جیهانی سێیەم بازاڕی ئەوان بێ، بەهێزی پارەکاغەزەکان بەستراوە بەسەپاندنی کاڵاکان لەبازاڕدا، شەڕی زۆر لەسەر ململانێی بازاڕ قۆرخکردن و بەهەرزان دەستکەوتنی دەستی کار و کەرەستەی خاو لە موستەعمەرەکان هۆکارێکی تری بەربەرەکانێ بوو.

کاریگەری ئیمپریالیزم لەسەر کۆمەڵگاکان:

جەماڵەددینی ئەفغانی ئەم شەش پایە باس دەکا کە بە هۆکاری مانەوەی شارستانییان دەزانێ و دەستبەردان لەو شەش پایە بەهۆکاری سەرەکی داڕمانی شارستانییەکان دەزانێ:

١- باوەڕبوون بەوەکە مرۆڤ پاشای زەوییە و باشترین دروستکراوە.

ئەم بنچینە و بیروباوەڕە گەورەترین ڕێگرە لەوەی کە مرۆڤ وەک کەرەکێوی و گای ناو گاڕان و درندەکانی دارستان بژی و هەمیشە لەئاکارە ئاژەڵییەکان خۆی بەدوور بگرێ و بە ڕەوشت و ئاکارە جیاکەرەوە مرۆڤایەتییەکان خۆی بڕازێنێتەوە و بەهیچ شێوەیەک هیچ هەڵسوکەوتێک لەخۆی نەوەشێنێتەوە کە لە پاشای سەرزەوی و جێنشینی پەروەردگار ناوەشێتەوە.

٢- هەموو دین وفەلسەفەکان پێیان وایە کە ئوممەتەکەیان باشترین ئوممەتە و جگە لەخۆیان هەموو ئوممەت و دینێکی تر گومڕا و سەرلێشێواوە.

ئەم بیروباوەڕەش لایەنە ئەرێنییەکانی ئەوەیە کەتاکەکانی ئەو ئوممەتە مادام خۆیان بەباشترین دەزانن هەوڵ دەدەن هەرچی ڕێکار و ڕەوشت و بەهاو جیاکەرەوەی جوان و بەرزە لە خو و ڕەوشت و لە دام و دەزگا و لەناو ڕێسا کۆمەڵایەتییەکانی خۆیان کۆ بکەنەوە، وە هەرچی ببێتە هۆی شکاندنی ناو و ناوبانگ و ڕەوشتی کۆمەڵگاکەیان لێی دوور بکەونەوە.

٣- هەموو فەلسەفە و دینەکان دەڵێن مرۆڤ هاتۆتە ئەم جیهانە تاکو ببێتە بوونەوەرێکی تەواو و کامڵ و نەمر و بەرزببێتەوە بۆ جیهانی تەواو و مەلەکوتی باڵا و ئایدیا و بەهەشتی هەمیشەیی.

ئەم بیروباوەڕ و بنەمایانە باشترین پاڵنەری کۆمەڵگاکانن بۆ پێشبڕکێ کردن لەشارستانێتی و ڕەوشت و بەهاکان و دادگەری و هاوسەنگی و دوورکەوتنەوەیان لە هەموو ئاکارە نەشیاو و

هەتک بەرەکان و ئوممەتانی ئەم جیهانە هاندەدەن بە ڕەوشتە بڵندەکان و زانستە بەرزەکان بڕازێننەوە تا لەهەموو گەلانی تر شایانتر بن و بەهەموو بن لە کردەوە بەد و نزمەکان تاشێوەیەک دوور پێش هەموو گەل و ئوممەتان بچنە ناو مەلەکوتی باڵاوە.

٤- شەرم کردن کەبریتییە لە وروژان و کارلێک و هەست بەبێزاری کردنی دەروونی مرۆڤ لەهەر کردار و گوفتارێک کە سەرکۆنە و سەرزەنشتی بۆ مرۆڤ دێنێ، و وادەکا خەڵک سەرکۆنەی مرۆڤ بکەن. ئەم شەرمە وادەکا کەتاکەکان هەوڵبدەن خۆلادەن لەهەموو ئەو کارانەی کە دەبنە هۆی کەم و کوڕی لە کەسایەتییان و وا لە دەروونی کەسەکە دەکا کە هەمیشە بەتەنگ دەروون و کەسایەتی و ناوبانگی خۆیەوە بێ و بەشەریفی بیهێڵێتەوە، شەرمنی قەڵای پابەندبوون و وەفاداربوونە بۆ بەڵێن و پەیمانەکان، سەرمایەی متمانەی مرۆڤە لە کردار و گوتاریدا، یاخی بوون و پشت هەڵکردنە لە کردار و گوفتارە بەد و ناشیرینەکان، دەروون دەگێڕێتەوە لە کردەوە بەدەکان و هانی دەدا لەسەرکردنی کارە جوانەکان، دینەمۆی جوڵێنەری گەل و میللەتانە بۆ سوودبینین لە زانست و زانیارییەکان و سەرکەوتن بەرەو لوتکەی شەرەفمەندی و سەروەری.

بەڵام مرۆڤی بێ شەرم لەهیچ بەدکرداری و بەدگوتاری و نیازێکی خراپ ناگەڕێتەوە و لەگەڵ ئاژەڵەکان پێش بڕکێ دەکا لەداوێنپیسی و بەدڕەوشتی و درندەیی و دزی و درۆزنی و هتد، هەروەک لەفەرموودەدا هاتووە، ئەگەر شەرمت نەکرد، هەرچی دەتەوێ بیکە.

٥- ڕاستگۆیی: پایەیەکی هەرە گرنگی پێکهاتەی مرۆڤە، کۆڵەکە و پایەی ڕاگری سایەی کەسایەتییە، پردی پەیوەندییەکانە لەنێوان تاکەکانی میللەتاندا، هەرگیز هۆگری شارستانێتی و خێزانی بەبێ ڕاستگۆیی دەستەبەر نابێت، بڕوانە کاتێ ئوممەتێک خەسڵەتی ڕاستگۆیی لەدەست دەدات چۆن بەدبەختی و چارەڕەشی لەهەموو لایەکەوە گەمارۆی دەدا و تەنگی پێ هەڵدەچنێ و چۆن ڕێکخستن و ملوانەکەی پرش و بڵاو دەبێ و

سەرمایەداری نکوڵی لە هەموو خەسڵەتێکی جیاکراوەیی مرۆڤ دەکەن، واتە مرۆڤ هیچ ڕێز و پایەیەکی تایبەتی نییە، بۆیە هەوڵ دەدەن پەردەی شەرمکردنی لێ دارنن و شەرم وشکۆیی بە لەکەداری دەزانن تا کۆمەڵگا بەرەو ئیباحیەت و بێ یاسا و ڕێسایی ببەن و هەموو جیاکەرەوەکانی ڕەوشت و بەهاکان بڕوخێنن و بەکۆنە پەرستی بزانن

یەکگرتویی و یەکێتییەکەی هەڵدەوەشێت.

٦-ئەمانەت و سپاردەپارێزی و دەست پاکی. شتێکی بەڵگەنەویستە کە مانەوەی مرۆڤایەتی بەستراوە بە هەڵسوکەوت و سەوداو ئاڵوگۆڕ و کڕین و فرۆشتن لەو کار و کاڵایانەی سوودیان بۆ مرۆڤایەتی هەیە، ڕۆح و کرۆکی ئەم سەودایەش بوونی خەسڵەتی ئەمانەت و سپاردە پارێزییە، خۆ ئەگەر ئەمانەت نەمێنێ پەیوەندییەکانی سەودا و مامەڵە تێک دەچن و پەتی ئاڵوگۆڕەکان دەپچڕێت و ڕێکخستنی بژێوی تێک دەچێت و ئەمانەش لەناوچوونی خێرا بۆ کۆمەڵگای مرۆڤایەتی دێنێ، ئەم خەسڵەتەی ئەمانەت پارێزی ئەگەر لەناو دام و دەزگا و فەرمانڕەوا و حکومەتدا نەبێت، پڕ دەبێت لەگەندەڵی و بەدکاری و درۆ و چاوبەستەکی و چەواشەکاری و بێ شەرمی.

داهێنانی ماددی ئەگەر بەها و بیروباوەڕیان لەگەڵ نەبێ دەبێتە هۆی قڕی و پڕی و چارەڕەشی و بێ ڕەوشتی و گەندەڵی و دەست و دڵ و دەم و چاو و داوێنپیسی و ستەم و گەندەڵی و بەدکاری و لەکۆتاییشدا دەبێتە هۆی لەناوچوونی نەک هەر ژیار و شارستانی، بەڵکو لەناوچوونی مرۆڤ و ئاژەڵان و ڕووەک و درەخت و هێلانەی ژیان لەتەواوی گۆی زەوی.

سەرمایەداری چی پێ بەخشیوین و چی لێ زەوت کردووین؟

سەرمایەداری بنەمای ڕێچکەکەیان لەسەر نکولی کردن لەسەربوون و توانادارى و پایەداری تاقانە بەدیهێنەرێک بۆ ئەم گەردوونە دەست پێ دەکەن، وە هەوڵ دەدەن بیروباوەڕ و خەسڵەت و خو و ڕەوشت و بنەما و ڕێسا کۆمەڵایەتییەکان ڕەت بکەنەوە و دەڵێن ئەمانە چەند بنەمایەکی بەتاڵ و چەند بیرۆکەیەکن کە لەلایەن مرۆڤەکانەوە دانراون، وەدان بەباشتر بوونی دینێک لە دینێکی تر و شەریعەتێک لە شەریعەتێکی دانانێن، بەڵکو پێیان وایە مرۆڤیش وەکو گیانەوەر و ئاژەڵ و زیندەوەرەکانی تر وایە و هیچ ڕێز و پلەیەکی بەسەرواندا نییە، مرۆڤ لای وان لە زیندەوەر و ئاژەڵان بێ ڕێزتر و بێ بەهاترە لە ڕووی دروستکران و هێز و بەرگە گرتن و هێز و بەهێزی هەستەکان و قەبارە و لەمێژینەیی، وە دەڵێن مرۆڤ دوورترە لە خۆڕسک و فیترەت و سروشت چونکە لەناو قەفەزی چەند ڕەوشت و دینێک خۆی بەندکردووە و ئەو مافە سروشتییەی هەیبوو لە چێژوەرگرتن وەک گیانەوەران واز لێهێناوە.

هەروەها پێیان وایە کە لەدوای ئەم ژیان و تەمەنە هیچ ژیانەوە و زیندووبوونەوەیەک بوونی نییە و نکوڵی دەکەن لە زیندووبوونەوە.

ئەم نکوڵی کردن و باوەڕنەبوونە بەو بنەمایانە وای کردووە کە ئەو کۆمەڵگایەی ئەم ڕەوتە بەڕاست بزانن و وەرە و هیممەتیان سارد و سڕی

ڕووی تێ بکا و هەڵپەی هیچ گەیشتن بەهیچ پلەو پایەکی شەریف و ڕۆحی و عیرفانی نەکەن چونکە لایان جیهانی ڕۆح بوونی نییە، هەروەها لەو کۆمەڵگایانەدا هەڵسان بەکاری بەدڕەوشتی و دەست و دڵ و دەم و چاو و داوێنپیسی و لەشفرۆشی و بێ هۆشی و خواردنەوە و هەموو ئاکارە بەدەکان کردنیان زۆر ئاسان دەبێت چونکە ترۆپکەی بەختیاری لایان خۆش ڕابواردنی جەستەییە و هەست بەتاوان کردن و هەوڵ دان بەوەی مرۆڤ لە ئاژەڵ جیابێ لە خەسڵەتە کۆمەڵایەتییەکانی و لەجل و بەرگ و خواردن و خواردنەوەی و شێوەی ژیانی خێزانداری و کۆمەڵایەتی و سیاسیدا دژایەتی سروشتە، دەست دریژی و فێڵ و تەڵەکە و ستەم و ڕاو و ڕووت ئازایەتییە و هیچ لەکەداری نییە، وەک چۆن ڕاونەکردن و مردنی شێر لەبرساندا شەرمەزارییە، بۆیە کە مرۆڤیش دەستدرێژکار نەبێ شەرمەزارییە و تا دڕندەتر بێت و هەڵپەی گەیشتن بە چێژ و ڕابواردن بکا بەهەر شێوەیەک بێ دروستترە، مرۆڤ لە ژێر سایەی داروینییەکان هەست بەتاوان ناکات و تا بتوانێ بێ ڕەوشتی دەکا و ڕادەبوێرێ و دەستدرێژی دەکات.

سەرمایەداری نکوڵی لە هەموو خەسڵەتێکی جیاکراوەیی مرۆڤ دەکەن، واتە مرۆڤ هیچ ڕێز و پایەیەکی تایبەتی نییە، بۆیە هەوڵ دەدەن پەردەی شەرمکردنی لێ دارنن و شەرم وشکۆیی بە لەکەداری دەزانن تا کۆمەڵگا بەرەو ئیباحیەت و بێ یاسا و ڕێسایی ببەن و هەموو جیاکەرەوەکانی ڕەوشت و بەهاکان بڕوخێنن و بەکۆنە پەرستی بزانن، عەقڵ و بیروهۆش و زانایی مرۆڤ تاجێک نییە بەڵکو تاوانێکە و دەبێ بەئاوی مەی و بێهۆشکەرەکان بشۆرێتەوە و ئەو کۆرپە زۆڵەی ناوی هزر و بیر و عەقڵ و هۆشە بە حەبی بێهۆشکەر لەبار ببرێ.

هەر بۆیە لەهەر شوێنێ ئەم تیۆرییە لەناو دڵی خەڵکی بڵاوببێتەوە هەموو گەندەڵی و بەدکاری و بێ ڕەوشتییەک بڵاودەبێتەوە، چونکە ئەم تیۆرییە مادام پەیوەندی نێوان بەندە و بەدیهێنەرەکەی مرۆڤی پچڕی و باوەڕبوون بە ژیانی دوای مردنی لە کۆمەڵگادا سڕیەوە، کەواتە مرۆڤایەتی و کۆمەڵگا هیچ تێڕوانینێکی تری نامێنێ جگە لە گەیشتن بە ڕابواردنێکی کەمی ئەم ژیانە و گەیشتنە ترۆپکی چێژوەرگرتن و چاونوقاندن لەهەموو ئازارێکی دەروونی و ویژدانی و نکوڵی لێکردنی وسەرکوتکردنی هەموو پرسیارە نەمرەکان.

لەگەڵ تەمەنی کورتی مرۆڤ چێژ و ڕابواردن و پێشبڕکێ لەو گۆڕەپانە دا دەبێتە مەبەستی هەرە گەورەی مرۆڤایەتی و شانازی بە خۆڕانواندن و نمایشکردنی تاوان و بێ ڕەوشتیەکانی بە ئەندامە وروژێنەرەکانی ژنان و پیاوان و سامان و کارە بەدەکانی دەکات و شانازییان پێوە دەکات، خەڵک

ململانێیانە لەسەر بڵیت و کورسی سینەما و ئاهەنگی سەما و خانەی لەشفرۆشی و قومارخانە و مەیخانە و شوێنی ڕابواردنەکان، لەناو ئەم ململانێی بێ ئاگاییەدا مرۆڤ ئاگای لەبیرکردنەوە لە چارەنووس و لەکوێوە هاتووم و بۆ کوێ دەچم نامێنێ، کۆمەڵگا گشتیان ململانێ لەگەڵ یەک دەکەن، کۆمەڵگا گەلەگورگەکەی مۆنتیسکۆیە و لەسەر کەلاکی مرداری دنیا شەڕیانە، بۆیە لێرە هەندێ لەبیرمەندانیان گەیشتوونە بیرۆکەی سەپاندنی پەیمانی کۆمەڵایەتی تا هەموویان لەم یاریە بەردەوام بن و درێژترین کاتی ئەو ماوە کورتە چێژ لە کەلاکە مرداربووەوەکە بکەن.

بێ باوەڕی و ئیلحاد لەم ململانێ بەکۆمەڵە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی پاڵ دەدا بۆ لەناوچوونی بەکۆمەڵ، چونکە هەریەکێ لەتاکەکانی بەخۆپەرستییەکی ڕەهاوە دەژی، پەیوەندییەکانی لەگەڵ تاکەکانی تر هیچ کاریگەری پەیوەندی خزمایەتی و نەتەوایەتی و ڕەوشتی و دینی تێدا نییە، بەڵکو بەتەنیا پەیوەندی ئاڵوگۆڕی سوود و قازانجەکان بۆ گەیشتن بە باشترین بڕی چێژ وەرگرتن ڕەچاو دەکات، چونکە هیچ مەبەستێک لەم بوونەدا بوونی نییە و مردن و فەنابوون کۆتایی هەموو شتێکە، نەمانی مەرجەعیەتی ڕۆحی مرۆڤ و جیاکەرەوەی عیرفانی و ڕەوشت بەرزی، ئەم تیۆریە داڕنینی قەداسەت و بەپیرۆز زانینە لە مرۆڤ و لەسروشت، مرۆڤ میکرۆبێکی بزر بووە، ئاژەڵێکی دەستەوستانە، ئەوەندەی هەیە با لەگەڵ ڕەوتە زاڵەکە بێ بۆ گەیشتن بە حەز و ئارەزووەکانی، ئەم زۆرینەش کەسانی بەهێز و بیر نیچەیی و ڕەگەزپەرستەکان لە سیاسەتمەدار و ئابووریناس و میدیاکارەکان بەسەریدا زاڵ دەبن.

کەواتە داخوران و لەناوچوونی پێوەرە ڕەوشتی و کۆمەڵایەتییەکان مرۆڤ وا لێ دەکەن کە بێ پێوانە و بێ هاوسەنگی بێ، دینێک نەبێ مرۆڤی دیندار و بەڕەوشت دروست بکا، وای لێ بکا بۆ ژیانی هەمیشەیی بژی، فەلسەفەی ڕەوشت و حیکمەتی فەیلەسوفە ئیلاهیەکان نەبێ کە وا لەخەڵک بکا بیر بکەنەوە لە ڕابردوو و سەرەتا و کۆتایی و داهاتوویان.

تۆماس هۆبز لەم سەردەمە دەڵێ هەموو پاڵنەر و هاندەرەکانی مرۆڤ ئاڕاستەکراون بۆ پاراستنی ژیان و مانەوەی خود بەتەندروستی، بنچینە لە مرۆڤ دا خۆپەرستی و بەدکارییە

نموونەی زانیاری ڕۆژئاوا لایەنگری و لاسەنگییەکی تەواوی بەلای ماددەدا هەیە و زانست بەسروشت و ماددە ڕێسا و هێڵی گشتی و سەرەکییە، دەبێ مرۆڤیش-کە تۆپەڵێک ماددەی کیمیاوییە- بەهەمان هاوکێشەی کە بۆ ماددەی کارگە و فابریقە و کانەکان دەڕوانێ دەبێ مرۆڤیش وەک ماددەکیمیاییەکە کارلێکی دەزگایی بکا و هەمان پێوەر و کۆنترۆڵی هەبێ کەلە توێژینەوەی دیاردە سروشتییەکان دەکۆڵدرێتەوە، چونکە وەک مالک نەبی دەڵێ:

ڕۆژئاوا ماددە بەهۆکار و عیلەتی یەکەم دەزانێ، کە ماددە خودی خۆی بەدی هێناوە، هەر لەو ماددەشەوە دیاردەکانی سروشتی ڕەنگیان داوەتەوە و پەیدابوون، ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی کە ئەم بوونەوەرە بە پیرۆز نەزانن و ئەمەش بە تاکە زانست دەزانن کە لەدەرەوەی ئەو ماددە باوەڕیان بەبوونی هیچ زانستێکی تر نییە، تاکە زانست کە ئەوان باوەڕیان پێیەتی ڕۆشنبیری چەندایەتی و بڕ و کەڵەکەبوونە، پیرۆزی و قەداسەت بوونی نییە، مادام پیرۆزی نییە کەواتە ڕێزلێنان و هەڵبژاردەیی دروستکراوێک بەسەر دروستکراوێکی تر و کەسێک بەسەرکەسێکی تر و زمان و شەرع و کتێب و دینێک بەسەر یەکێکی تر بوونی نییە، هەر بۆیەش مرۆڤ لە شارستانێتی ڕۆژئاوا مرۆڤایەتی خۆی لەدەست داوە و یان بۆتە دڕندەیەکی ڕاوکەر و هەڵدەکوتێتە سەر هەر شتێک کە دێتە بەردەمی، یان بۆتە ئاژەڵێکی گوم بوو و سەرلێشێواو لەبیابانێک کەتەنیا دەرگای گەندەڵی و بەدکاری و ڕیزپەڕی و ڕەگەزبازی و لاڕێبوون لەفیترەت و سەرگەردانی بۆ کراوەتەوە، ئەوەش ئەو قەیرانەیە کە ئەمڕۆ مرۆڤایەتی تیایدا دەتلێتەوە، بۆیە ئەو مرۆڤەی کەتێڕوانینی ڕۆژئاوا بەرهەمی دێنێ بەتێڕوانینە ماددییەکەی تێکدەر و ڕووخێنەرە، هەموو تاکەکانی ئەم کۆمەڵگا ماددییە بەگەندەڵی و بەدکاری گەمارۆ دەدرێن، کەس نازانێ لەکوێوە بەدکاری هاتۆتە ناو دڵی، ناپاکی و فێڵ و تەڵەکە و غەدرکردن و درۆزنی و دووڕوویی و بێ شەرمی و هەموو لاڕێبوونێک کە mووی سەری مرۆڤی لێ گرژ دەبێ، لەناویان بڵاو بۆتەوە و بەئاشکرا دەکرێن.

ئەگەر بەراوردێکی مێژوویی بکەین لە قۆناغەکانی ژیانی گەل و ئوممەت و شارستانێتییەکان، کە پێش دەرکەوتنی ڕێچکەی بێ هودەیی و عەبەسیەت کاروباریان بەهاوسەنگی بەڕێوە چووە و دوای پەیدابوونی عەبەسی و دەهری بوون دەستیان بەدارمان کردووە، ئەم بەشە شوێنەواری دەهرییەکان لە بارودۆخی کۆمەڵگاکانی مرۆڤایەتی دەردەخات، ،ژیار ناکرێ لە دینداری جیا بکرێتەوە، چونکە ژیارەکان لەسەر بنەمای بەها باڵاکان و ڕەوشتە جوانەکان بنیات

نراون، شارستانێتی و ژیاری یۆنانی چەندین سەدە بە پتەویی و یەکگرتوویی مایەوە، توانی لەبەرامبەر هێرشەکانی فارسەکان خۆڕاگر بێ کە لەکاشغەری تورکستانی چینەوە تا ئەستەمبوڵ لە ژێر دەستیان بوو، ئەم خۆڕاگرییەی یۆنان و گریکەکان بەردەوام بوو تا ئەبیقۆر و شوێن کەوتووانی هاتن، گوتیان مرۆڤ باشترینی دروستکراوەکان نییە، هیچ زیندووبوونەوەیەک لە دوای مردن نییە، مرۆڤیش جۆرێکە لەئاژەڵ، ئەو هونەر و پیشانەی مرۆڤ دەیانزانێ هەمووی بەلاسایی کردنەوە فێری بووە، مۆسیقا و دەنگ خۆشی لەبولبول و باڵندەکان فێر بووە، خانووکردن لە هەنگ فێر بووە، بژێوی و پاشەکەوت کردن لە مێروولە فێر بووە، ئەی بۆچی مرۆڤی لاسایی کەرەوەش وەک مامۆستاکانی نەژی؟ بۆچی شەرم نەی هێڵێ بە کامی دڵی خۆی ڕابوێرێ وەک باڵندە و ئاژەڵەکان؟پەردەی شەرمیان لە دڵ و دەروونەکان دارنی و درێاندیان، مااڵی خەڵکیان بەحەاڵڵ دەزانی و لەهەر کوێیەک خواردن و ئازوقە هەبووایە گەمارۆیان دەدا و تێریان دەخوارد، بۆیە ناونران بە کۆمەڵەی سەگەکان، لەبازارەکان بڵاویان کردەوە کە خەڵکی هەموو هاوبەشن لە ماڵ و سامان، جا کاتێ خەڵکی باوەڕی بە بۆچوونی ئەبیقۆرییەکان هێنا، ئەو زانست و زانین و هونەر و پیشانەی بەجیاکەرەوەیان دەزانین بۆ مرۆڤ و شانازیان پێوە دەکردن، وردە وردە وازیان لێ هێنان، گەوجی و گێلی و نەزانی لەناو گریکەکان بڵاو بۆوە، بازاڕی فەلسەفە و حیکمەت چۆڵ بوو، ئەو هەستەی هەیانبوو بەوەی مرۆڤ سەروەر و پاشایە گۆڕا بۆ هەستکردن بەسووک و چروکی و سەرشۆڕی، ئەو خو و ڕەوشتی ئەمانەت و دەستپاکییەی بەمردنیش دەستبەرداری نەدەبوون گۆڕیان بە پێشبڕکێ لەتەڵەکە و چەواشەکاری و ناپاکی، ئەو شەرم و شکۆیەی هەیانبوو گۆڕیان بۆ بەدڕەوشتی و داوێنپیسی، ئازایەتی و جەربەزییان بوو بە ترسنۆکی، خۆشەویستی نەتەوە و نیشتمان و بەهاکان بووە خۆشەویستی ڕابواردن و چێژوەرگرتن، هەر بەم هۆیەش کەوتنە داوی بەکۆیلە بوون و بەندایەتی بۆ ڕۆمانیە التینییەکان، پاش ئەوەی بەبێ بەرامبەر فەرمانڕەوای ئەوروپا بوون.

لە ئەوروپای دوای ڕێنیسانسیش هەر ئەو ئەبیقۆرە مامۆستای ئەو کەسانە بوو کە ڕەوتی مۆدێرن و حەداسەیان دامەزراند.

تۆماس هۆبز لەم سەردەمە دەڵێ هەموو پاڵنەر و هاندەرەکانی مرۆڤ ئاڕاستەکراون بۆ پاراستنی ژیان و مانەوەی خود بەتەندروستی، بنچینە لە مرۆڤ دا خۆپەرستی و بەدکارییە، هەمیشە حەز دەکات بگاتە زۆرترین بڕ لە چێژ وەرگرتن و ڕابوارادن ئەگەر بە هێزیش بێ، وە تابۆی بکرێ خۆی لە ئازار و ئەشکەنجە و دژواری و مەینەتیەکان الدەدات، وە ئەو بەشداری

و قوربانی دانەش کەهەندێ جار لەگەڵ هەندێ لە هاونیشتمانیانی دەیکات هەر خۆپەرستییەکی ڕووپۆش کراوە و مەبەستی گەیشتنە بەگەورەترین بڕی خۆشی و ڕابواردن بەکەمترین بڕی ئێش و ئازار، چونکە هاوکاری هەندێ ماندووبوونی لەکۆڵ دەکاتەوە، بۆیە ئاشتی هەمیشە خواستی مرۆڤەکانە، لێرە ئەبیقوری پێش زاین پێی وایە مرۆڤ ئاشتی بەدنیابەکەم گرتن بەدەست دێنێ چونکە زۆربەی جەنگەکان بەهۆی پلە و پۆست و سامان و ژن و دەسەڵاتن، بەڵام هۆبز دەڵێ ئاشتی بە دەستکەوتنی هۆکارەکانی هێز و زاڵ بوون و ملکەچکردنی هەمووان و بەکارهێنانیانە بۆ بەرژەوەندی دەسەڵاتی بەهێز.

جیری بنتام دامەزرێنەری ڕەوتی براگماتی دەڵێ: سروشت بۆ مرۆڤەکان ڕام بووە بە هۆی دوو حوکمی ئازار و چێژ وەرگرتن، ئەم دووانە فەرمان دەکەن لەهەر کردارێک کە ئێمە دەیکەین و هەرچی دەیڵێین و هەرچی بیری لێ دەکەینەوە، هەرچی سوودی بۆمان نییە و ئازارمان دەدا هەوڵ دەدەین لێی دەرباز بین، ئەم بۆچوونانەی ئەبیقۆر کاریگەر بووە لەسەر زۆربەی بیرمەندە بەناوبانگەکانی سەدەی هەژدە و نۆزدە.

کارل ماركس بڕوانامەی دکتۆراکەی لەسەر دیمۆکریتیس و ئەبیقۆر بووە، یەکەمیان گەردیلەکانی ماددە بە بنچینەی بوون دەزانێ و دووەمیان چێژ و خۆشی بە سەرچاوەی هەموو شتێک دەزانێ، ماركس گەیشتۆتە ئەو پوختەی کە وەک چۆن گەردیلەی دیمۆکریتس هێڵی ڕاستی بەجێهێشت و بازنەیی و بەلاری دەستی بەخولانەوە کرد، ئاکاری ئەبیقۆریش ئەم هەموو لاربوونەوە و خوار ڕۆیشتن و وازهێنانی لە ڕاستە ڕێ بۆ خۆلادان بوو لە ئێش و ئازار و گەیشتن بە چێژ و خۆشییەکان، کەواتە مەبەست و خێر و ئامانج دوورخستنەوەی ئازارە کەشەڕە و گەیشتنە بەڕابواردن کە خێرە.

ماركس لە دکتۆراکەی دا پشتی ئەبیقۆری دەگرت کاتێ کەلەگەڵ دیمۆکریتس ڕایان بەریەک دەکەوت، چونکە بەشاهێدی مێژوویی ئەبیقۆر پاڵەوانی دژایەتی بیری دینداری بوو لە کۆمەڵگای یۆنان و ڕۆمان.

کەواتە ڕەوتەکانی سەرمایەداری و ئیمپریالیزم و لیبرالی و مۆدێرنی و ماركسی و سۆشیالیزمی ئەوروپا کە هەموویان ئەبیقۆریان کردۆتە بنچینەی دامەزرێنەری بۆچوونەکانیان بە کەڵکی ئەوە نایەن ببنە دامەزرێنەری ژیارێکی نوێ، چونکە ئەبیقۆر ڕووخێنەری هەردوو ژیاری یۆنان و ڕۆمان بووە. هەروەها هۆکاری داڕووخانی ژیار و شارستانێتی فارسیش هەر بڵاوبوونەوەی بۆچوونەکانی بەدڕەوشتی و بێباوەڕی مەزدەکییەکان بووە.

به هەمان شێوە هۆی ڕووخانی ژیار و شارستانی عەباسی و عوسمانییە کانیش بڵاوبوونەوەی بیروبۆچوونی حەشاشی و باتنی و قەرامیتەکان بووە کە پێیان وابوو دینداری و پەرستشەکان بۆ کەسانی ساویلکەن و کاتێ مرۆڤ گەیشتە پلەی کەمأڵ و لە دین تێگەیی هیچی لەسەر نامێنێ، حەشاشەکان پێیان وابوو کە کردەوە شەرعییەکانی وەک نوێژ و ڕۆژوو تەنیا لەسەر ئەوانەیە کە مەحجوب و بێبەشن لە بینینی حەق، بەڵام بۆ تۆی کامڵ کە بەحەق گەیشتووی، واز لە ئەرکە بەدەنییەکان بێنە و کۆڵی خۆتیان پێوە سەرگران مەکە، ئەو ئەرکانە تەنیا بۆ بێ عەقڵ و دەروون نەخۆشەکانە، تۆی کامڵ لە ناو بۆتەی ئەرکەکان دەرکەوە و حەڵاڵ و حەرام واز لێبێنە، وەرە بۆ بەرفراوانی ئیباحیەت و ڕێ پێدران، خۆت لەناو قەفەسی ڕەوشت و ئەمانەت و ترس لە ناپاکی و پابەندی بەڕاستگۆیی و بەهاکان و خۆلادان لەدرۆ و چێژەکان خەریک مەکە، ئەوانە چەند فرمانێکی خەیاڵین لە بیروهۆشی ڕابەر و مورشید بۆ کەسانی ناتەواو دانراون.

ئەم ڕانواندنەی مێژووی ژیارەکان بۆ ئەوە بوو تا پێمان بسەلمێنێ کە هەموو ژیار و شارستانییەکانی میللەتان لەسەر ئەو شەش بنچینە کۆنکرێتییە بنیات دەنرێن، تائەو شەش بنچینە بە پایەداری بمێننەوە و نەڕووخێن هەرگیز هیچ هێزێکی دەرەکی ناتوانێ ئەو شارستانێتی و ژیارە بڕووخێنێت. کەواتە بەختەوەری ڕاستەقینە تەنیا لە دیندارییدایە.

دوای ئەوەی کە سەرمایەداری بازرگانی کۆمەڵگای لێکهەڵوەشاند و شوان و سەرپەرشتیاری کۆمەڵگای لەناو برد و ڕەوشت و بەهای لەناو خەڵک کردە کۆت و بەند، بەهۆی چەند دۆزینەوەیەکی فیزیایی و کیمیایی لە سەر سروشتی ماددە چەند دۆزینەوەیەك کەڵەکەبوون، ئەم دۆزینەوانە بوونە هۆی داهێنانی شەمەندەفەر و پاپۆڕ و یەخت و کارگە و فابریقەی جۆراوجۆر بۆ دروستکردنی کاڵاکان، کەجاران خێزان و بنەماڵەکان لەکاڵا و پۆشاک و خۆراک پێوەری دینی و ڕەوشتییان ڕەچاو دەکرد، بەڵام کارگەکانی سەرمایەداری هەر لەسەر ڕەوتی چاوچنۆکیەکانی سەرمایەداری بازرگانی ڕۆیشتن و مەبەستیان تەنیا گەیشتن بوو بەقازانج، بۆئەمەش کەنیزە و کۆیلەکانی بازرگانیان بەلێشاو ناردن بۆ کارگە و فابریقەکان و بە نانەزگێ و مەمرە و مەژی خوێنیان مژین، لەم ناوەدا چینایەتی کرێکار و سەرمایەدار و بۆرژوازی هاتە کایەوە و چینەکانی کۆمەڵگا وەک دوژمنی باوک کوشتە بەڕق و قین لەیەکتریان دەڕوانی و تا بۆیان دەکرا چاڵی لەناوبردنیان بۆیەکتر هەڵدەکەند، چاوچنۆکی و قۆرخکاری و کێبڕکێی ناشەریفانە و دوور لەڕەوشت و سۆز گەیشتە چڵە پۆپە.

> دین و ڕەوشت و ڕۆحانییەت نێردرانە مۆزەخانە، مرۆڤ وەک ئامێر و تۆپەڵێک توخم ومادده سەیر دەکرا، ئەمەش سەری کێشا بۆ جۆری سێیەم لەسەرمایەداری کە سەرمایەداری داراییە

ئەوەی ئەم ئاگرەی زیاتر خۆشکرد بێبەهاکردنی دین و ڕەوشت و خێزان بوو بەهۆی گەڵاڵەکردن و بەکارهێنانی چەند بیردۆزەیەک کە بۆیەی زانستیان لێ درا و هەوڵ دەدرا کە ئەم بیردۆزانە وەک ڕاستییەکی زانستی بەڵگەنەویست بکرێنە بەدیلی دینەکان و بیروباوەڕەکان، لەوانەش بیردۆزی پەرەسەندن کەپاڵ دەدرێتە لای چارلس داروین، وە بیردۆزی شیکاری دەروونی کەپاڵ دەدرێتە لای سیکمۆند فرۆید، وەبیردۆزی کۆمەڵناسی دۆرکایم و ئۆگەست کۆنت و بۆچوونە ڕەگەزپەرستییەکانی مارکس و نیچە و ....هتد، وە بیردۆزی عەبەسیەت و بێهودەیی سارتەر.

ئەم بیردۆزانە هەریەکە و چینێکی لەکۆمەڵگای لێکهەڵوەشاوی بەخۆیەوە خەریک کرد، ئەو تاکانەی سروشتی شۆڕگێڕانەیان هەبوو بوونە دەروێشی مارکس، ئەوانەی سروشتی بیر و هزر و لێگەڕانیان هەبوو بوونە دەروێشی داروین، ئەوانەی کۆمەڵایەتی بوون چوونە لای دۆرکایم، ئەوانەی چڵێسی جنسی و خەیاڵی بوون چوونە لای فرۆید، ئەوانەش کەڕەشبین و بێئومێد بوون بوونە دەروێشی عەبەسی وبێ هودەیی.

بەم شێوەیە بازاڕی هەموو هەڵسوکەوتە بەدەکان ئاوەدان کرایەوە و هەموو کردەوە بەدەکان پەرستگا و کاهینی خۆیان هەبوو بەڵام بەناوی پرۆفیسۆر و زانستی بوون.

شەڕ و ئاژاوە و جەنگ و خۆپەرستی چووە ناو هەموو یەکەیەکی کۆمەڵگا و لێکترازان و هەڵوەشان بەرەو خراپتر چوو، چینەکان تیر و شیریان لێک دەسوو، شەڕی نەتەوایەتی و چینایەتی بەدرێژایی سەدەی هەژدە و نۆزدە نەکوژایەوە، مرۆڤی جیهانی سێیەم هەم کرێکار بوو هەم بازاڕ بۆ ساغکردنەوەی کاڵاکان، هەم کۆیلە و جەنگاوەر بۆ خەرجکردنی چەکەکان، هەم گەدە بوو بۆ هەرسکردنی خۆراکە بێ کوالێتەکان، بازاڕی ماددەی سەربۆشکار و بێهۆشکەر و تلیاک گەیشتە چڵەپۆپە.

دین و ڕەوشت و ڕۆحانییەت نێردرانە مۆزەخانە، مرۆڤ وەک ئامێر و تۆپەڵێک توخم ومادده سەیر دەکرا، ئەمەش سەری کێشا بۆ جۆری سێیەم لەسەرمایەداری کە سەرمایەداری داراییە.

٣-سەرمایەداری دارایی ١٩٠٠- تاکوئێستا

لەژێر سایەی ئەم قۆناغەی سەرمایەداری کارەساتەکانی جیهان گەیشتنە چڵەپۆپە و تائێستاش مرۆڤایەتی بەدەستی لێکەوتەکانی ئەم قۆناغەوە لەژێر هەڕەشەی بنەبڕبوون دایە.

لە سەرەتای ئەم قۆناغە لەساڵی١٩٠٠ز ژمارەی دانیشتوانی جیهان ملیارێک و حەوتسەد ملیۆن کەس بوو، لەم ژمارەیە لەدەیەی دووەمی ئەم سەدەیە بەهۆی چاوچنۆکی و سەختی ململانێیەکان لەشەڕی جیهانی یەکەم لەساڵانی١٩١٤-١٩١٨دا کە حەفتا ملیۆن سەرباز تیایدا بەشدار بوون کە شەست ملیۆن لەوان ئەورووپی بوون و لەو جەنگەدا دە ملیۆن سەرباز و حەوت ملیۆن هاوڵاتی سڤیل گیانیان لەدەست دا و دەیان ملیۆنیش بریندار و کەنەفت بوون.

هەر لەکاردانەوەی ئەو جەنگە پاش جەنگ ئینفلەونزای ئیسپانیش پەنجا تا سەد ملیۆنی کوشت. لەجەنگی جیهانی دووەمیش زیاتر لە حەفتا ملیۆن گیانیان لە دەست دا. ملیۆنەها کەسیش کەنەفت بوون.

ئەم جەنگانە جگە لەکوشتن و بریندارکردن و ئاوارەکردن و وێرانکاری لێکەوتەی تری وەک برسێتی و تاڵان و بڕۆ و داگیرکران و دەرد و نەخۆشیشی پێوەبوو کە تائێستاش مرۆڤایەتی

> جیهان تووشی ئیدمانی ڕابواردنی حەرام بووە بەهەموو جۆرەکانی، ئەو وڵات و ڕێکخراوانەی کە ئیباحیەت و مافی زیناکردن و نێربازی بەحەرام دەزانن خەریکە وەک تیرۆریست و کۆنەپەرست هەژمار دەکرێن

بەدەست ئەو ستەمەوە دەناڵێنێ کە لەدەرەنجامی ئەم جەنگانەوە کەوتۆتەوە. مرۆڤایەتی بووە پاروویەکی ناوەفری وڵاتە زلهێز و کۆمپانیا مۆنۆپۆڵەکان.

کاریگەری ئەم ڕووداوە گورچکبڕانە لەسەر خێزان و باری کۆمەڵایەتی:

١- جیهان دوای ئەم جەنگانە بووە مەیدانی ململانێی زلهێزان و لەئەنجامی چاوچنۆکی سەرمایەداریدا لەسەدا حەفتای جیهان بۆ ماوەی حەفتا ساڵ چارەنووسی خۆیان ڕادەستی کۆمۆنیزم کرد، ڕەوتی کۆمۆنیزمیش بەهەموو شێوەیەک هەوڵیدا پێگەی دین و ڕەوشت و خێزانداری لەناو دڵ و دەروونی خەڵکیدا لاواز کرد، چەندەها جەنگی خوێناوی ڕوویدا و بەملیۆنەها خەڵک لەجەنگی شۆڕش دژی ئیستیعمار کوژران و ژێرخانی وڵاتان لەو پێناوەدا لەناو چوو، خێزانەکان لەبەریەکهەڵوەشان

و کۆمەڵگاکان بوونە کۆمەڵێک هەتیو و بێوەژن و پیرەژن و پیرەمێرد و شەل و سەقەتی بێچارە و ئاوارەی ناو خێوەتگاکان.

بەڵێ ژمارەی دانیشتوان زۆر بەخێرایی زۆر بوو، بەڵام بوونی نەوەیەکی زۆڵ و بێ باوک و دایک بووە کارێکی ئاسایی، هەر بۆیە گەیشتنی جیهان بە هەشت ملیار لەماوەی یەک سەدەدا، لەگەڵ کەم بوونەوە و پاشەکشەی گرێبەستی هاوسەرگیری زۆر باش دەری دەخەن کەئەم سەدەیە ژنان و پیاوان لە پێناوی گەیشتن بەوپەڕی چێژ قوربانیان بە ڕەوشت و خێزاندا و وەک چۆن لە بەکارهێنانی کەرەستەخاوەکان و وزە و ئاو و بژێوی زۆر زیادەڕۆییان کرد، لەزیادکردنی وەچەی زۆڵیش هەر وایان کرد، بۆیە زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان یاردەیەکی ئەرێنی نییە.

۲-لەڕووی ئابووری:لەسەدا نەوەدی سامانی جیهان کەوتە ناو گیرفانی لەسەدا دەی مرۆڤایەتی و لەسەدا نەوەدی جیهان خاوەنی لەسەدا دەی سامانی جیهانن، ئەمەش بۆتە هۆی قڕی و پڕییەکی زۆر سامناک و هاوسەنگی جیهانی تێکداوە.

جا وەک چۆن کەسانێک بەهۆی ستەمی چینایەتی لەسەدەی حەڤدە و هەژدە و نۆزدە پێشبینیان کرد کە بەرەیەکی کۆمۆنیزم لەجیهان سەرهەڵبدا، ئەم جارەش ئەم قڕی و پڕییە بۆتە میکانیزمی زۆر لەجەنگ و هەرا و ململانێکانی جیهان.

ڕیبا و سوو خۆری و قۆرخکردنی داهێنان و لاوازکردنی ویست و ئیرادە و سەروەری و سامانی زۆرینەی میللەتان بۆ ئەو کەمینەیەی هەموو شتێک هەڵدەلوشن و گەندەڵی و دزی و نەمانی ئاسایشی دارایی و بژێوی زۆر بەئاشکرا هەستی پێ دەکرێ.

ئەم بارودۆخە وای کردووە کە بە ملیۆنان لەگەنجان کۆچ بکەن بۆ هەندەران و لەپێناو خۆشکردنی باری ئابووری واز لەهاوسەرگیری بێنن و لەم لاش ئافرەتێکی زۆر ببنە قەیرە و بێوەژن و شیرازەی خێزان لەبەریەک هەڵوەشێت.

۳-سەرژمێرییەکانی ساڵانە بۆ دەستدرێژی جنسی بۆ سەر کچان و منداڵان و ڕێژەی نەخۆشییەکانی ئایدز و نەخۆشی تر لە جیهاندا لەژێر سایەی سەرمایەداری و ئازادی کاری جنسی لەزیادبووندان، ساڵ بەساڵ ژن و پیاوان لەگرێبەستی خێزانی دوورتر دەکەونەوە و لە وابەستەیی بە ڕابواردنی یاساغ و ڕەگەزبازی گەرم و گوڕتر دەبن، نەمانویست بابەتەکە بەسەرژمێرییەکان درێژتر بکەینەوە.

جیهان تووشی ئیدمانی ڕابواردنی حەرام بووە بەهەموو جۆرەکانی، ئەو وڵات و ڕێکخراوانەی کە ئیباحیەت و مافی زیناکردن و نێربازی بەحەرام

دەزانن خەریکە وەک تیرۆریست و کۆنەپەرست هەژمار دەکرێن، ئەو وڵات و ڕێکخراوانەی کاری زینا و لەشفرۆشی و نێربازی و جێندەر ئاسان دەکەن زلهێزەکان هەموو کارێکیان بۆ ئاسان دەکەن و بەهەموو شێوەیەک پشتیان دەگرن..

٤-خەڵکی ئەمرۆ وادەزانن هەزاران ساڵە مامەڵە و سەودا بەپارەی کاغەز دەکرێ، نازانن کەئەم پارە کاغەزانە لەگەڵ هاتنی پەتای سەرمایەداری بەسەر جیهاندا سەپێنراون، لە نیو سەدە لەمەوبەرەوە سەرمایەداری دارایی بۆ زیاتر بەکۆیلەکردنی وڵاتان و کۆمەڵگاکان و بەپاشکۆکردنیان خەریکە ئەم پارە کاغەزانەش بەکاش ناهێڵێ و دەمێک دەیانکاتە چەک و کۆمپیالە و دەمێک هەوڵ دەدات بکرێنە کارتی ئەلکترۆنی تا پارەی کاغەز لەگیرفانی هیچ کەسێکدا نەمێنێ و هەمووی لە ناو مەکینەی کۆمپانیا سەرمایەدارەکاندا بێ و هەر کاتێ ئەو کۆمپانیایانە بیانەوێ هەموو جۆرە فشارێک لە کۆمەڵگا بکەن و بەفشار ی ئابووری و دارایی خەڵک ناچار بکەن کەواز لەهەموو تایبەتمەندییە دینی و شەرعی و یاسایی و نەتەوەیی و ناوچەییەکانیان بێنن و لە فکر و بیرکردناوە و جلوبەرگ و خواردن و خواردنەوە و کڕین و فرۆشتن و خوێندن و فێربوون و پەیوەندی کۆمەڵایەتی هەموو جیهان و گشت مرۆڤایەتی ببێتە یەک گوند و یەک شێوە بیرکردنەوە و هەڵسوکەوتیان هەبێ و هەموویان ملکەچی شەرعییەتی یاساکانی زلهێزەکان بن.

٥-چاوچنۆکی سەرمایەداران زۆر دڕندانە کەوتە گیانی ناخی زەوی و مرۆڤی وەها سەرەڕۆ کرد کە بەربەرەکانێی دیاردەکانی سروشت و ڕێسا چەسپاو و هاوکێشە نەگۆڕەکان بکات.

مرۆڤ جێنشینی پەروەردگار و شۆفێر و و لێخوڕی کەشتی و هەسارەی زەوییە، هیچ بوونەوەرێک ناتوانێ هیچ لە ڕووکار و دیاردەکانی زەوی بگۆڕێ بێجگە لە مرۆڤ، مرۆڤ بەو بڕە زانستە و توانایەی بەتێپەڕبوونی کات لای کەڵەکەبووە و توانیویەتی لە نهێنی بەشێک لە نەوامس و ڕێسا و تایبەتمەندییەکانی سروشت بگات و ئاڵوگۆڕ لە بەشێک لەو سونەت و دیاردانە بکات، ڕووبەرە سەوزایی و ئاوی و بیابانی و سەهۆڵبەندان و بەفراوییەکان بەهۆی هەوڵی مرۆڤەکان گۆڕانکارییان بەسەردا هاتووە و دێت، ئێستا لەم سەردەمەدا ئەوەشی هاتۆتە سەر کە زیادکردنی ناوچە دارژراو و قیرتاو و ئەسفلت و کاشیکراو، هەروەها زیادکردنی ناوچەکانی داپۆشراو بەخانووبەرە و کۆڵین و دارنینی شاخەکان و تۆنێل دروستکردن و بەندا و و پرد دروستکردن و هەڵکەندنی جۆرەهای دەرهێنانی کانزا و بیری ئاو و نەوت و غازە جۆراوجۆرەکان، هەموو ئەم ڕووداوانە بە زیادبوون و کەڵەکە بوون دەبنە هۆی

ئەوەی کە سروشت و دیاردەکان کاردانەوەیەکی شەڕانگێزی و تووندوتیژییان هەبێت، لەوانەیە ئەم کاردانەوە تووندوتیژییەی دیاردە سروشتییەکان زۆر مەترسیدارتر بێ لە ڕێکخراو و بانده تیرۆرستییەکان، ئەنجامە بەراییەکانی ئەم جەنگە دەرکەوتووە، ئەگەر بێین قوربانیانی لافاو و زریان و داڕووخان و هەرەسهێنان و داڕمانی بەفر و شاخ و تسۆنامی و بوومەلەرزە و ئاگرکەوتنەوەکان کۆ بکەینەوە و بەراوردی بکەین لە گەڵ قوربانیانی جەنگەکان، دەبینین چ جیاوازییەکی وایان نییە، زانایان دە لێین گۆی زەوی ٥٩٧٢ ملیار تەنە، ڕۆژانە ١٠٠ملیۆن بەرمیل نەوت دەردەهێنرێت. وە دەیان ملیون تەن دەبێتە جۆرەها کانزا و تەختە و جلوبەرگ و خواردن و خواردنەوە وکاغەز و سووتەمەنی و...هتد.

ئەمە جگە لەو هەموو دووکەڵ و کاربۆن و پاشەڕۆکە ژەهراوییانەی مرۆڤ ڕۆژانە لە ناوناخی زەوی و ناو دەریا و زەریاکان دەیانشارێتەوە، یان ڕۆژانە دەچنە ناو بەرگە هەوا و مرۆڤ و زیندەوەران تووشی جۆرەها نەخۆشی دەکەن.

ئەی کە ئەو ڕووە چەکسازی و پێشبڕکێی خۆپڕچەککردن لە دەریاو و زەریا و وشکانی و ئاسمانی و بۆشایی و چەکی بایەلۆجی و کیمیایی و ناوەکی و هایدرۆجینی و جۆرەها بۆمبی نیۆترۆنی و پرۆتۆنی کە هێشتا تەنیا بەرهەم هێنراون و کەمێکیان نەبێ نەتەقێنراون، ئەی کە ئەو پیسبوونی ئاو و هەوایەی کەلە ئەنجامی جەنگەکان و تەقینەوەکانە وە دروست دەبێت.

ئەوەی باسمان کرد ڕۆژبەڕۆژ لە هەموو بوارەکان ڕوو لە زیادبوونە، کەواتە

زیادبوونی ئەم ژەهراوی بوون و داڕووخانە=خێراتر بوونی لەناوچوونی زەوی و ژیان.

سەرچاوەکان

(١)ماڵپەڕی وێکیپیدیا.

(٢)الموسوعة الميسرة.

(٣)ماڵپەڕی الجزيرة نت.

(٤)ماڵپەڕی المعرفة.

(٥)المنجد في الاعلام.

(٦)موسوعة السياسة /عبدالوهاب الكيالي.

(٧)الرد على الدهريين/جمال الدين الافغاني.

٨-مذاهب فكرية معاصرة /محمد قطب.

٩-نظرية الفستق/فهد الاحمدي.

١٠-سر تطور الامم /غوستاف لوبون.

وە چەند سایت و ماڵپەڕی تر.

ڕۆڵی حزبە سیاسییەکان و یاساکان لە باشترکردنی دۆخی ژنان و ڕەچاوکردنی ماف و تایبەتمەندییەکانیان

د. دڵێر صابر خۆشناو

زانایانی زانستی سیاسەت پێیان وایە کە حزبی سیاسی سەرچاوەی نوێبوونەوەی کۆمەڵگەیە، ئەویش لە ڕێگەی پێکهێنانی دەسەڵاتەکانی دەوڵەت ئەم ڕۆڵە دەبینێت و بە بەردەوامی نوێکاری دەکات.

جووڵە و پەیوەندی نێوان دەسەڵاتەکانی یاسادانان و جێبەجێکردن و دادوەری لە ڕێگەی دەستوور و یاساکان ڕێکدەخات. ڕاستە دەستوور باڵاترین سەرچاوەی یاسادانانە بەڵام ئەویش سیاسییەکان بە ڕەچاوکردنی بنەما نیشتمانی و بەرژەوەندی گشتی کۆمەڵگە دایدەڕێژن و لەڕێگەی لایەنگر و هەوادارانیانەوە ڕەزامەندی دانیشتووانی بۆ فەراهەم دەکەن.

پێمان وایە توندوتیژی دژی ژنان و کچان تەنها لە خێزان چڕنابێتەوە بەڵکو لە نێو کۆمەڵگە بە گشتی ڕوودەدات

ڕاستە ژن لە سەرەتای ئەزموونی حوکمڕانی هەرێمی کوردستان ڕۆڵیان سنووردار بووە بەڵام بە تێپەڕبوونی کات ژنان توانان بەشداری کارایان هەبێت لە پێشخشتنی ئەم ئەزموونە، هەرچەندە لە گەلێك قۆناغدا ڕۆڵیان بە ڕووکەش دەردەکەوێت بەڵام ئەو هەوڵانەی کە بۆ هۆشیاری و توانادارکردنی ژنان دەدرێت کە تاوەکو ئێستاش بەردەوامە خەریکە هاوسەنگی بە ئاراستەکان دەبەخشێت.

ڕەنگە سەخت بێت بتوانین پێی دروستی ژنان لە کایەکانی کۆمەڵگا جێگیر بکەین، بەڵام ئەوەی ئاشکرایە لاوازی کۆمەڵگا و بوونی کێشەی جۆراوجۆرهۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ژنان ڕۆڵی ڕاستەقینەی خۆیان نابینن یاخود ڕاستر وایە بڵێین بەربەرستی دیتە بەردەم، هەر بۆیەش کۆمەڵگەی کوردەواری ناوە ناوە دیاردەی توندوتیژی بە خۆیەوە دەبینێت.

حزبی سیاسی لە هەرێمی کوردستان لە قۆناغی دوای ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی ١٩٩١ گۆڕانکاری بەرچاوی بەخۆیەوە بینی بە جۆرێك کەوا پەیڕەو

و پراگرامی حزبی کوردستانی لەسەر دوو بنەما نوێ کرایەوە کە ئەوانیش یەکەم: پەرەوکردنی دیموکراسی لە حوکمڕانی. دووەمیش پاراستنی ماف و ئازادییەکانی هاوڵاتییانە کە لە دەرئەنجامدا ئەم دوو بنەمایە سەروەربوونی یاسا بەیەکەوەیان دەبەستێتەوە.

هەڵبەتە یاساکان بە بەشداری کارای ژنان توانرا بەشێك لە مافەکانیان جێگیر بکەن کە لە بەرامبەر ئەمەدا بووە هۆی زاڵبوون بەسەر بەشێك لەو توندوتیژییانەی کە لە کۆمەڵگەی کوردەواری بەرامبەر بە ژنان ئەنجام دەدرێت بە مانایەکی تر بەشێك لەم باسایانە بوونەتە ڕێچکەیەکی سەرەکی بۆ پاراستنی شکۆی نیوەی کۆمەڵگە.

راستییەکی حاشا هەڵنەگرە کە کۆمەڵگەی کوردەواری لە شێوە گشتییەکەی هەر لە کۆنەوە پێگەی ژنی ڕێزلێناوە و پاراستوویەتی، پیرۆزی خێزانیش بەشێك بووە لەم کەلتوورە، بەڵام دەبێت ئەم ڕاستییەش بزانین کە ئەوەی ماف و ئازادی بۆ ژنان دەستەبەردەکات ویستی هاوبەشی کۆمەڵگەیە نەك تەنها پیاوان چونکە ئەم وشەیە دەبێتە سەرچاوەی بووژانەوەی کۆمەڵگە کە هەڵبەتە حزبی سیاسیش دەگرێتەوە.

دیارە یاسای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی خێزانی لە هەرێمی کوردستان ژمارە (٨)ی ساڵی ٢٠١١ یەکێك لەو یاسایانەیە کە بە دەرچوونی توانی سنووردێك بۆ دیاردەی توندوتیژی دژی ژنان و کچان لە نێو خێزاندا دابنێت و بۆ ئەم مەبەستەش یاساکە جەختی لە دروستکردنی دادگایەکی تایبەتمەند کردۆتەوە کە سەرجەم ڕێکارەکانی قۆناغی لێکۆڵینەوە و دادگاییکردن بە نهێنی دەبێت ئەمەش بۆ پاراستنی شکۆی خێزانە لە لێکترازان.

هەرچەندە پێیان وایە توندوتیژی دژی ژنان و کچان تەنها لە خێزان چڕنابێتەوە بەڵکو لە نێو کۆمەڵگە بە گشتی ڕووەدات، بۆیە یاساناسان و ڕێکخراوەکانی ژنان بە پێویستیان زانی کە ئەم یاسایە هەمواری پێویستی بۆ بکرێت بە ئاراستەیەك سەرجەم ئەو توندوتیژییانە بگرێتەوە کە لە خێزان و کۆمەڵگە بە گشتی ڕووبەڕووی ژنان دەبنەوە، بۆ ئەم مەبەستەش ڕەشنووسی هەمواری پێویست ئامادەکراوە و چەندین ڕاوێژ و گفتوگۆی لەسەر کراوە.

لایەنێکی تری ئەرێنی ئەم یاسایە ئەوەیە کە سزای پێویستی داناوە بۆ ئەو توندوتیژییانەی کە لە چوارچێوەی خێزان ئەنجام دەرێن و تەنانەت جۆرەکانی توندوتیژیشی بۆدیاریکردووە کە خۆی دەبینێتەوە لە: بەزۆر بەشووودان، ژن بەژنی و بەشووودانی بچووك هەروەها لە بری

خوێن بەشوودان، جیاکردنەوەی بە زۆرە ملێ، پچڕاندنی سیلەی ڕەحم، ناچارکردنی هاوسەر لەسەر بەدڕەوشتی، خەتەنەکردنی مێ، ناچارکردنی جێهێشتنی کار، سواڵکردن و جێهێشتنی قوتابخانە بە زۆر، خۆکوشتن لە ئەنجامی تۆندوتیژی، لەبەرچاوان لێدانی تاکەکانی خێزان و منداڵ، هەروەها سووکایەتی و جنێودان و بەزۆر سەرجێی کردن.

بەرامبەر ئەم تۆندوتیژییانەی سەرەوە سزای پێویستی بۆ دانراوە لە نێوان پێبژاردن و بەندکردن لە نێوان ١-٣ ساڵ دەبێت، بەڵام لە بەرامبەر ئەمەشدا ڕزگاربوو ئەگەر پێویستی بە شوێنی حەوانەوە بوو ئەوا ئەم یاسایە جەختی کردۆتەوە کە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی ماڵی دااڵدەدانی بۆ ژنانی هەڕەشەلێکراو دەستەبەر دەکات. دواتر لە ڕێگەی ئەم ماڵەوە چەندین خزمەتگوزاری هۆشیاری و شیاندنی پێشکەش دەکرێت بۆ ئەوەی بە جۆرێك بگەڕێتەوە نێو کۆمەڵگە کە سوود بە خۆی و دەوروبەرەکەی بگەیەنێت.

لە نوێترین یاسا کە لە پەرلەمانی کوردستان پەسند کرا یاسای کارە لە هەرێمی کوردستان کە بەشێکی تایبەت کرا بە پاراستنی ژنان لە کارکردنی کە چەندین مافی بۆ ژنانی کرێکار دەستەبەر کردووە

وەکو مۆڵەتی دووگیانی بۆ ماوەی (١٤) هەفتە، جگە لە پاراستنی ژنان لە گێچەڵی سێکسی لە سەرجەم قۆناغەکانی ڕاهێنان و گەڕان لە دوای دەرفەتی کار و کارکردنیش، کە ئەمەش دەبێتە ڕێگری لە بەردەم ئەو سەرپێچیانەی کە لە کەرتی کارکردندا ڕووبەڕووی ژنانی کرێکار دەبێتەوە.

جگە لەمەی کە باسکرا، یاسای نوێی کار لە هەرێمی کوردستان جەخت لەوە دەکاتەوە کە پێویستە ئەنجوومەنی وەزیران لە ڕێگەی پەیڕەوێك ڕێژەی کرێکاری ژن لە پرۆژەکان دیاری بکات بە جۆرێك کە هاوسەنگی ڕەگەزی بپارێزێت.

پڕۆفایل..

د. دلێر صابر ابراهیم خۆشناو

* ساڵی ١٩٧٣ لە هەولێر لەدایك بووە.

* دکتۆرا لە یاسای گشتی.

* بەشداری چەندین چالاکی پیشەیی و ئەکادیمی کردووە و لە زۆر کۆنگرە و کۆڕ و خول و سمینار لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات بەشداری کردووە.

* کۆمەڵێك ئەرك و کاری فەرمی وەرگرتووە، دواییانیان ڕاوێژکاری یاسایی یاریدەدەر لە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی هەرێمی کوردستان.

* خێزانداره و ئێستا نیشتەجێی هەولێرە.

یەکسانی جێندەری و کۆتا ژێرژنی فێمێنزم لە هەگبەی نیولیبرالیزمدا

سامان حەمەسالح
ڕەباتی

دنیای ماددیگەرا لە ژێر ناوی ڕێزگرتن لە ئاین، ئاینی بەرکەنارخست، لیبرالیزم و نیولیبرالیزم بونە ئیلاهی کۆمەڵگەی دوای کرانەوە.

ئازادی تاکێکی بێ ڕۆحی ئەنانی و ئازادی ڕەها لە شارستانیەتی ڕۆژئاوای دوای دوو جەنگی جیهانی و میراتگری فەلسەفەی کۆن و نوێ، بوونە لۆگۆی ژیانی ڕۆژانە، هەموو سنوورەکانی خوای بەزاند (ئەوەی کاری قێزەونە کردیان بە ئاسایی و یاسایان بۆ دەرکرد).

هەتا لە دادگای ویژدان و کلتوریش ڕزگاریان بێت (سەرچاوە لە ئیلحاد و عەقڵگەرایی موجەڕەد) هوە، وتیان ئاین زادەی بیری مرۆڤە، بۆیەش هەرکەس و گەل و ژینگەیەک جۆرێک لە پەیوەندی ڕۆحی دروستکردووە، کەواتە ئاینەکان هەموو یەکسانن و هیچ پەیوەندییەکیان نییە بە ژیان و ئازادییەکان،عەقیدە نابێت پەنجەمۆری هەبێت لەسەر تەشریع) ڕستەیەک بۆ پەکخستنی شەریعەت.

بۆ ئەوەی ئێستامان و داهاتوومان لەم فیکرە وێرانکەرە سەلامەتبێ، ئەبێ پێشتر قەبارەی مەترسییەکە بزانرێت (بەتایبەت دەرهاوێشتەکانی) تا بەپێکوتی نەخۆشیەکە بەرگریی فیکری بەهێزتر بکرێت.

هەتاکو بتوانین ئەوەی ئەوان بەرکەناریان خستووە لە شەرع و دین و بەهاکان، بیهێنینەوە بۆ ناو ژیانی تاک و خێزانیمان، وە ئەوەی لە شەرع هێشتا بۆیان بەرکەنارنەخراوە و هەوڵی پەراوێز خستنی ئەدەن، ئێمە هەوڵی هێشتنەوە و بڕەوپێدانی بدەین.

ڕاستییەک: بزووتنەوە ڕووخێنەرەکان کار لەسەر وەڵامدانەوەی داوای غەریزە ئەکەن لە غیابی سنووری شەرع، ئەمەش واتای ئەوەیە زەمینەی کاری ئەوان لە هەموو تاکێکدا هەیە.

هەرچۆن بزووتنەوە ئیسلاحیەکان کار لەسەر پابەندی غەریزە ئەکات بە وەڵامدانەوەی بەرژەوەندی گشتی و فیترەت و لایەنی خێر، کەواتە ئەم دوو بزووتنەوەیە، کار لەسەر لایەنی خێر و

شەڕی مرۆڤ ئەکەن، بۆیە وەڵامدانەوەی کارە لادەرەکان زەمینەی غەریزەیی هەیە و بەهێزن، پاڵپشتی یاساییش هێزی هەنگاوی خێراتر و جورئەت و بێ بەندوباوی پێئەدات، ئیتر گرنگە زەمینەناس بین، تا واقیع بینانە هەنگاوهەڵگرین .

هاوکێشە قورئانییەکە بەم شێوەیە:

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُن فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾ الأنفال: ٧٣. واتە: ئەوانەش کە بێ باوەڕ بوون، هەندێکیان پشتیوانی هەندێکی تریانن و پشتیوانی لەیەکتر دەکەن، خۆ ئەگەر ئێوەی ئیماندار کۆمەک بەیەکتر نەکەن و پشتی یەکتر نەگرن، ئەوە لەسەر زەویدا ناخۆشی و ناکۆکی و گوناهـ و تاوانی گەورەپێش‌دێت.(تەفسیری‌ئاسان).

گرێکانی سەرنەکەوتن:

قورئان یاسای بەرەنگاربوونەوەی پێوتوین، بەڵام زۆرینەی کاری ئێمە لەو وردە چپە چپ و قسە و کەمە دەنگ هەڵبڕینە ئەچێت، کە بۆ قسەکردن لەسەر بابەتێک لە لایەن خەڵکی ئامادەبووی ناو هۆڵێک ئەوترێنەوە، لە کۆتاییدا بێجگە ژاوەژاو کەسمان هیچ ناپێکین، تا ناچار کەسێک پێمان ئەڵێ تکایە(بێدەنگی بپارێزن)، ئەزانی (سوشیال میدیا)مان کردووە بەو هۆڵە.

لەسەر بنەمای ﴿وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ﴾ الشعراء: ١٨٣. هیچ هەوڵێک بە نادیدە ناگرم، بەڵام هەمیشە باش و باشتر و باشترین هەیە، کەواتە بۆچی هەوڵەکانمان باشترین نەبێت؟!

گرێی یەکەمی سەرنەکەوتن:

- بپرسین، بەڵکو نەک تەنها پرسیار هەقە هەڵوێستە بکەین لەسەر خودی خۆمان، ئەم (خۆمان)ەی کە ئەیەوێ ژینگەی خۆی بپارێزێت یان بگۆڕیت، ئایا خۆی گۆڕیوە!؟ وەعدی خوایە ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ الرعد: ١١. کە قودرەتی گۆڕینی نەفسی خۆتت نیبە، عەجەب تاوت داوەتە کۆڵی قورسی گۆڕانکاریی؟! لە نەبوون چی ئەبەخشیت!؟

پێشپرسیارێک: ئێمە بۆچی دژی بەچکە فیکریەکەی نیولیبراڵیزم (جێنەدەریزم)ین؟ چونکە

فێمێنزم وەکو بەرەنجامی لیبراڵیزەکردنی مافی ئافرەت خاڵی لەسەر پیت داناوە و بژاردەیەکی کاریگەری خستۆتە نێو قەرەوڵی ئامانجەکانی

هەرشتێک دژی یاسای خوا بوو، بەڵاهێنە، دژی فیترەتە، دژی مافە ئاسایی و یاساییەکانی منداڵ و ژن و پیاوە، دەرهاویشتە وێرانکارەکانیش بەڵگەی ئێمەن.

پرسیارە جەوهەریەکە: ئێمە لە کوێی هاوکێشەی شەریعەتین وەکو وەڵامی کرداریی بۆ ژیانکردن ؟! ئایا پێت ڕەوایە شەڕی بەرقەرارکردنی شەریعەت بکەیت، لەکاتێکدا هێزی ڕاستەڕێکردنی خۆتت نەبێ؟ (جو) ئاسا قورئان ڕوومان تێبکات و بفەرموێت :﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ البقرة: ٤٤. ئایە فەرمان بەخەڵکی ئەکەن بە چاکە، بەڵام خۆتان لەبیر کردووە، ئایا ژیر نابن !! واتە شەریعەت تا چەند لە ژیانی هەڵگرانی ڕەنگی داوەتەوە؟

گرێی دووەمی سەرنەکەوتن:

ژاوەژاوی ناو هۆڵەکەیە، بۆ نەجاتیمان لێی و گۆڕینی بۆ نەخشە و پلان، خوا (جل جلاله) ئەفەرموێت ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ الانفال: ٧٣. ئەوانەی حەقیان شاردۆتەوە بەشێکیان پشتیوانی بەشێکی تریانن، تا ئەم شوێنەی ئایەتەکە خوا پێیان ئەفەرموێت ئەوان پشتیوانن بۆیەکتری، کەواتە گەر پرسیت بۆ نەخشەکانیان سەرئەگرێت و کات لە خزمەتی ئەواندایە؟! قورئان وەڵامت ئەداتەوە و ئەفەرموێت ﴿بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ الانفال: ٧٣. بەڵام زۆرێک لە ئێمە نەک پشتیوانی یەکتر ناکەین، بەڵکو پلانی دوژمنی خۆمان جێبەجێ ئەکەین بۆ لاوازکردنی یەکتر(جا پێ بزانرێت یان نا)، لە جیاتی بێین وەکو قورئان فەرمانمان پێئەکات ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ﴾ المائدة: ٢. هاوکاری یەکتربن لە سەر خۆپارێزی و چاکە، بە پێچەوانەوە لە ناو ئەجندای پەرتکە و زاڵبە ی دوژمن ڕۆڵ ئەگێڕین.

بەڵام خوا (سبحانه) فەرمووی ﴿إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُن فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾ الأنفال: ٧٣. ئەگەر ئێوەش وەکو دژبەرەکانی بەرنامە و نەخشەی خوا (جل جلاله) بۆ مرۆڤ پشتیوانی یەکتری نەکەن، فەساد بڵاو ئەبێتەوە، کەواتە گەر پشتیوانی یەکتر بکەن بڵاو نابێتەوە، واتە تەنها ڕێگەیەک، پشتیوانیتانە بۆ یەکتری... لەو پەیامە ڕوونەی قورئان زیاتر چیمان ئەوێت.

کەواتە گـــرێی دووەمی سەرنەکەوتن دەستبەردارباوونمانە لەو پشتیوانییە.

هەستانەوە بە گۆڕینی خۆمان و پشتیوانی یەکتری ئەبێت، کاری دە کەس بە نەخشە و

پلان، کاریگەریی لە دەیان هەزار دەنگی عاتفی و تێکڕژانی فەیسبوک بەهێزترە، چونکە یەکەمیان سەرباز دروست ئەکات و ئاڕاستە و ئامانج و گیانی قوربانی هەیە، ئەوی دووەم ئەگەرچی کەم نییە، بە تایبەت لە ڕووی دروستکردنی ڕایگشتی و بەهێزکردنی بەرەی ئیمان، بەڵام لە ڕووی بەرنامە ڕێژیەوە لە کەفوکوڵ زیاتر نییە، کەفوکوڵیش (تنفیس)ە، بەتاڵکردنەوە، دوای ئەوە دامرکانەوە و لەبیرکردنە.

ئەوان لە هێرشی بە پلان سڵ ئەکەنەوە، هەر بۆیەشە سەدان هەوڵیان هەیە تا پێکەوەبوونمان بە ناوی دینەکەی خۆمان و لەسەر زمانی زانای خۆمان بە حەرام و بیدعە ناوزەد بکەن ئەوەش واتا ﴿تَكُن فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾ الأنفال: ٧٣.

لە فەلەکی کاری هاوبەش و هاوکاریی، یەکێک لە هەرە کاری لە پێشینەمان بۆ پەروەردە و کاری کۆمەڵکاری بواری خێزانە، چونکە خێزان قەڵای بەرجەستەکردنی پەیامی خوایە.

گەر بمانەوێت ئیباحیەت تەشەنە نەکات و قەڵاکەی خوا بپارێزین(کە خێزانە) ئەبێت گەشە بە خێزان بدەین و نرخی ژن - لەوەی ئێستا هەیە زیاتر - بایەخ پێبدەین، چونکە خێزان سەنگەری یەکەم و یەکەی یەکەمی بەرپاکردنی شەریعەتە.

باوکێکی باشبە نەک بیانووی هەڵوەشاندنەوەی خێزان.

دایکێکی میهرەبان بە نەک بزماری لێکترازان.

کوڕ و کچێکی یاخی بە لە فێمێنزم و سیکۆلاریزم نەک یاخی لە خوا(سبحانە).

ڕووخانی قەڵای خێزان سەرەتای هەموو ناشرینیەکانە.

هەرچی خوا داوای کردووە بۆ تاک و کۆمەڵگە و دەوڵەت یەک ڕێگەی هەیە بۆ چوونە نێو ئەو دنیایە ئەویش دەرگای خێزانە و کلیلی کردنەوەی ئەو دەرگایەش یاساکانی شەریعەتە. شەڕی گەورە ئەبێ پارێزگاری بێت لە قەڵای خێزان، دۆڕانی ئەو شەڕە دۆڕانی هەموو شتێکە. بۆیە هاوکێشەکە وای لێدێت: خێزان سەلامەت بێت شەریعەت سەلامەتە، بتەوێت خێزان سەلامەت بێت، ئەبێت پەروەرشکارەکەی سەلامەت بێت کە ئافرەتە، واتە ئافرەت سەلامەت بێت خێزان سەلامەتە، سەلامەتی ئافرەت یەکسانە بەسەلامەتی بەرپاکردنی شەریعەت، ، گەر جورعەی فێمێنزم وەکو بەرەنجامی لیبڕاڵیزەکردنی مافی ئافرەت خاڵی لەسەر پیت داناوە و بژاردەیەکی کاریگەری خستۆتە نێو قەرەوڵی ئامانجەکانی وشیاری زیاتر نەدرێت بە ئافرەتان بردنەوەی ئەو شەڕە سانا نییە.

سیاسەتی قاودان و دەرچەی دەربازبوون:

قاودانی فکریی بە گۆڕینی مێنتاڵێتی تاکی پێکهاتەکانی خێزان بەرامبەر بە ژینگەکەی خۆی، بۆ گۆڕانێکی نەرێنی، سەرەتای هەنگاو بوو، لە بەرامبەردا پێشکەشکردنی دەرچەی ڕزگاربوون و ئەڵتەرناتیڤی نائیسلامیانە.

گەر بیرتان بێت ئەیانوت تۆ ئازادی خۆ عەبدی دایک و باوکت نیت، ئەوان بۆ خۆشی خۆیان تۆیان بووە!! لە شکاندنی شکۆی دایک و باوکەوە دەستیان پێکرد، ئەو کوڕ و کچانەی یاخی ئەبوون لە لایەن ئەهریمەنەکانی شکۆی خێزانەوە دەستخۆشیان لێئەکرا، دااڵدە ئەدران، جورعەی جورئەتی تریان پێئەدرا. پاشتر قەرینە سوئەکانی فێمێنزم بە ژنیان وت ئەوە چی ئەکەی لەو سجنە؟ لەمێردەکەتی قبوڵ نەکەی، خۆ کۆیلەی ئەو نیت.

یاسای پاڵپشتیان بۆ ئەو مەرامانە دەرئەچواند، بە موبارەکەی سەرکردە و حیزبی عەلمانی و فەندی ڕێکخراوی نێودەوڵەتی بۆ ئەو هەنگاوانە، ئەوەش بە گێڵاندنی چەند ڕیجالوددین و مەهزومی پاشخان ئیسلامی و خەوی غەفڵەتی میللەتی موحافیزکار، کە لێی ئەپارێیتەوە بچێت دەنگێک بدات سەد بیانو ئەهێنێتەوە، بەمەرجێک گیان بەخشین بۆ پاریزگاری لە قیەمی کۆمەاڵیەتیمان هێشتا کەمە، کە تۆ بتوانیت کورسیەک پڕ بکەیتەوە بە بەریگریکارێک لە دنیا و دینت، بۆ ڕێ ئەدەی لەژێر سێبەری بێ خەمیت گزیکارێک بڕوات؟

ئێستا کار گەیشتۆتە ئەوەی زەمینەی هەڵوەشاندنەوەی خێزان لەبارە و ڕۆژانە لێی هەڵتەوریت، بەاڵم ئەمە هێشتا (لۆلۆیە، لێ لێ ماوە).

ئامانج لە کردنەوەی شێڵەتەرەکان، بۆ یاخی کردنی کچ و ژن بوو نەک پاراستنیان، بەداخەوە چەندەهایان لێوە تووشی الدان کرد.

ئاسان نییە ڕوئیات ئەوەندە فراوان بێت، لە ناوجەرگەی بەرژەوەندیەکی کورتی کاتی، ڕەزامەندی خوا و بەرژەوەندی داهاتوی نەوەکان و کۆمەڵگەکەت ببینیت، ئای چ ژنێکی عاقڵە ئەو ژنەی هەموو یاسای لەپشت بێت، بڵێ یاسای خوام بەسە، ڕێگە چارەی شەرعی بگرێتەبەر بۆ مانەوە و جیابوونەوە. ئای چ ژنێکی میهربانە نەهێڵێ ڕق دڵی بەریئی منااڵ دابپۆشێت لە کاتی نەگونجانی خۆی لەگەڵ هاوسەری.

ئای چ ژنێکی ژنانەیە بڵێ پاراستنی هەیبەتی باوک (کە خەسڵەتێکی سەرەکی پەروەردەیەکی سەرکەوتووە) ناکەمە قوربانی سەرکەوتنی تۆڵە

ئای چ ژنێکی ئەویندارە ئەو ژنەی تێئەگات لەوەی ئەبێ دایک و باوک لە ژیانی منااڵنەکەیان هەبێت ئەگەرچی لە یەکیش جیابنەوە.

چ پیاوێکی مەردە شەریعەت نەکات بە پەیژەی حەز و حوججەی خۆسەپاندن.

بەڵکو هەردووکیان ببنە سەفیری ڕەحمەت و بەرجەستەکردنی یاساکانی فیترەت و جوانی.

ئەم جیهانبینییە نایەتەجێ هەتاکو هەستی پابەندی بەدینەوە زاڵنەبێت لەگەڵ پێشخستنی بەرژەوەندی کۆمەڵگە.

بەقوڕاچوونی کۆمەڵگەش لێرە و لەم ئاستە ناوەستێت، ئێستا ببینە ڕاهاتووی بە شتانێک، بینینیان تووشی شۆکت ناکات، پیاوێک دەرکراوە لەماڵەوە کەی کێشەیە، هەرخۆت لەوانەیە بڵێی دیارە سەرخۆشە، یان قومارباز، یان زاڵمە، دەستی ژنەکەی خۆشبێت، بێ ئاگا لەوەی ئەوە هەڵتەکاندنی پایەکانی خێزانە لە ڕەگەوە.

سێ حەز کە لە دەرەوەی خێزان دەستنەکەوتن و یاساش لەخزمەتی ماف و جێبەجێکردنی ئەرکدا بوو لە چوارچێوەی خێزان، ئیتر کۆمەڵگە سەلامەت ئەبێت. ئەو سێ حەزەش: سێکس و منداڵ و نەفەقە

بۆیە عەقدی شەرعی ئەرزشی نەما لە ڕۆژ ئاوا!؟ چونکە سێکس لە دەرەوەی خێزان زۆر زۆر و هەمەڕەنگ و ڕازەوەیە و بۆڵە و ئەرک و بەرپرسیارێتی یاسایی نییە.

حەزی بوون بە دایک یان باوک، واتە بوون بەخاوەنی منداڵ لە دەرەوەی عەقدی شەرعی چەندین ڕێگەی هەیە لە جوتبوونی ڕاستەوخۆ تا کڕینی سپێرمی نێرێک بەبێ ئەوەی خاوەنەکەی ببینرێت تەنها خەسڵەتەکانی لەسەر ڕاپۆرتی هاوپێچ لەگەڵ سپێرمەکە نوسراوە.

بۆ نەفەقەش بە ناوی ئازادی ئابووری، ئەرکی بژێویشیان خستە سەر ژنان خۆیان، بەبێ ئەوەی ئەرکی قورس و پڕئازاری منداڵ بوون و ئازاری سوڕی مانگانە و شیردانی لەگەڵ دابەش بکەن... واتە بەبێ دانانی هیچ ئیعتبارێک بۆ باری سایکۆلۆجی و فسیۆلۆجی ژن.

لای خۆشمان زۆر بەگەرمی ئیش لەسەر ئابووری سەربەخۆ کراوە و ئەکرێت(کەس وانەزانێت دژی ئەوەم ژن ئیش بکات، نەخێر بەڵکو دژی ئەو جۆرە بیرۆکەم ژن یاخی ئەکات و ئەرکی پیرۆزی دایکایەتی لە لا بێئەرزش ئەکات و ئەیکات بە مونافیس و دژەپیاو).

بەشێک لەکۆمەڵگە گەرچی کەمینەش بن لە ناو قۆناغی ئەنجامدانی سێکسن لە دەرەوەی عەقدی شەرعی (ئۆقیانوسێک لە تاوان بخوێننەوە بزانن چی ئەگوزەرێت).

دوای ئەمەش قۆناغی قبوڵکردنی منداڵی ناشەرعی دێتە پێش بە دەرچواندنی یاسا بۆیان تا پاڵپشت پێی، ئەو پرۆسەش دادەبدرێت.

هەرچی ئەو داڕووخانەش هەیە لە قازاجی نێرە، واتە کۆمەڵگە ئەبێتە نێر بازاڕی و ژنیش ئەبێتە پیتزا و نێری برسی بە تەلەفۆن و بە ئەپلیکەیشنێکی سەر مۆبایلەکەی ئۆردەری ئەکاو بە دلیڤەری بۆی ئەهێننە ماڵەوە، ئەمە ئێستا لە ئەوروپا دیاردەیە.

کەس نەڵێت ناگەینە ئەو قۆناغە، تەنها سەیری بیست ساڵ پێش ئێستا بکە لە کوێ بووین و هاتووینەتە کوێ، بیست ساڵی داهاتووش وەکو ئێستا نابێت دڵنیابە، ئەوروپاش هەروەکو ئێمە پەنجا ساڵ پێش ئێستایان جیهانێکی تربووە. ئەوە بزانە کە عەقڵ پابەند نەبوو بە پەیامی خواوە، بە هیچ ئاستێکی نزمی تێرکردنی حەز ناوەستێت، بۆ ئەوەش لە ژێر ناوی دیموکراسی و ئازادی، یاسا بۆ حەزدان دەرئەکەن، فەرەنسیەکان ئازادیان دا بەکچی ١٣ ساڵ کە ئازادە لەوەی سێکس لەگەڵ کێ ئەکات، ئەمە ساڵانێکی پێشتر جەریمە بوو. بپرسین چۆن و بۆچی کۆمەڵگەی ئەورپی و ڕۆژئاوایی گەیشتن بەو دەرئەنجامانە ؟

ڕاستیەک هەیە بیزانین کە هەموو مەحکومی پێناسەین، موشەریع لە دیدگای بۆچەمکەکان ئەگات بە دەرەنجام و تەشریع. دوانەکانی فکر و سلوک، یاسا و ئایدۆلۆژیا، سیاسەت و فکر، پایەی مەعنەوی و مەرجەعی دەوڵەتدارین.

سلوک هیچ کات بێ دایباب نییە(سلوک بێچووی فکرە، ئەوەی ڕۆژئاوا پێی گەیشتووە لە کردار، زادەی زەمینەی فکریە). یاسای بێ ئایدلۆژیا وجودی نییە، سیاسەت بەبێ مەرجەعی فکری نەبووە و نابێ. ئەمانە بەدیهییاتی ژیانکردنە لە ناو دەوڵەت.

کەواتە گەر بمانەوێت؛ سلوک: سەلامەت بێت. یاسا: مرۆڤ سەروەریی بێت. سیاسەت: مۆراڵی بێت. بە کورتی ویستی خوای تێدا بەرجەستە بێت، ئەبێ فیکر پارێزگاریی بکات لە سنورەکانی سروش (وەحی) تا سلوک سەلامەت بێت، سلوکیش دەرهاویشتەی تاک یان دەستە و گروپ و دەوڵەتیش ئەگرێتەوە.

بۆ ئەوەی تەشریع و تەقنین، فیترەت نەشێوێنێت، ئەبێت ئەو چەمکانەی ڕەهەندی مەرجەعبوونیان هەیە پێناسەیان هەڵێنجاو و ڕێکهاتنەوەی سروش(وەحی)بن، تا لەوێوە دنیابینی و ئایدۆلۆژیا قاڵب بگرێت. فیکری سەلیم بکرێتە ئاڕاستەوانی سیاسەت تا سیاسی لە خەمی ئیسلام بێت وەکو پەتی تەسبیحی شیرازەی کۆمەڵایەتی لێی بڕوانێت.

لە نمونەی ئەو چەمکانە: (ئازادی، یەکسانی، حوکمی گەل [دیموکراسی]، دادگەری) چەمکگەلێکن لە دیدگا و پێناسە بۆیانەوە، فۆرمی

دەوڵەت بۆ حوکمڕانی قەرار ئەگرێت و لەوێوە ئەتوانی پێناسەی جۆری حوکمڕانی ئەو دەوڵەتە بکەیت. پێناسەی ئەم چەمکانەم بۆ بکە پێت ئەڵێم تۆ کێی، پێناسەی ئەم چەمکانە ئەبێ بە مەرجەعی یاسا.

جیاوازی جەوهەریان لەگەڵ شارستانیەتی ڕۆژئاوا لە فەلسەفە و جیهانبینیان بۆ ژیان، لە جیاوازی ڕوانین و پێناسەمانە بۆ ئەو چەمکانە، وە هەرچی دەرهاویشتەی نەرێنیش هەیە، بەرئەنجامی ئەو سیستەمەیە کە لە هەناوی ئەو فەلسەفە و دنیابینیەوە لەدایک بووە.

کەواتە هەمان ڕێگا و ڕێکاری ئەوان، هەمان ئەنجام ئەدات بە دەستەوە، واتە هەمان دەردی کۆمەڵایەتی و بێبەندوباوی و نەخۆشی دەروونی و لە نیوە زیاتری منالّی بێ باوک و ئینتحار و حەشیش و تلیاک کێشان و بەکالّاکردنی ژن و دەیان و دەیان دەرهاویشتەی نەرێنی تر، سەرئەنجامی ئەو سلوکە ئەبێت کە لە پێناسە بۆ ئەو چەمکانە سەرچاوەی گرتووە بە پاڵپشت و پشتیوانی یاسا.

هەرچی حیزبی سیکۆلار و لێبراڵ هەیە لە جیهانی ئیسلامی بە دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆنەوە چ سۆشیالیستی یان سۆشیال دیموکرات و نەتەوەیی بە باکگراوندی ئایدۆلۆژی نەرێنی، هەمان پێناسە ڕۆژئاواییەکەیان هەیە بۆ ئەو چەمکانەی ئاماژەم پێکردن، ئەم حیزبانە خۆڵەمێشین بە حوکمی ئەو ژینگەیەی تێیدا کاردەکەن، نایانەوێ ڕوون و ڕاشکاو بن، چونکە بەرکەوتەی ڕۆژانەیان هەیە لەگەڵ کلتورێکی کۆمەڵایەتی بەهێزی موتوربەکراو بە ئیسلام، ئەمە وایکردووە بە ڕێژەی جیاواز و بەپێی واقعی کۆمەڵایەتی و سیاسی کار لەسەر بەرکەنارکردنی ئیسلام بکەن.

هەرچی گۆڕانکاریی نەرێنیش هەیە کە ئەبینرێت لە کۆمەڵگەی موسڵمانان بە پیلانە و هەوڵی بنکەنکردنی ژێرخانی ئیسلامیە، ئەم کارەشیان بەچەند میکانیزم و بۆیاخکارییەک ئەنجام ئەدەن:

میکانزمەکان: لەوانە/

١- **ڕاگەیاندن/** لە ڕێگەی دراما و بەرنامەی وروژاندنی بابەتی گومانهێن و ڕەواجدان بەشتی نامۆ و ئاسانکردنی قەدەغەکراوەکان و ناشرینکردنی حەڵاڵەکان.

٢- **بێدەنگی/** چاوپۆشی لە زۆر لادانی گوتاری و گوفتاری و کرداری، کە زۆرجار پێچەوانەی دەستورە و ئەبێ داواکاری گشتی کەیسی بۆ بجوڵێنێت، بەڵام کەس دەنگی لێوە نایەت.

٣- **چاپەمەنی/** ڕێپێدان بە بڵاوکردنەوەی ژەهرە نووسین لەژێر یاسای ئازادی پەخش و چاپ، کە

بڕەو ئەدات بە شتگەلێک لە ئیسلامدا لە هێڵی حەرامە نەگۆڕەکاندان، یان کار بۆ ڕێگری لە ڕێساو ڕێکارێک ئەکات ئیسلام وەکو بژاردەی چارەسەر بۆی ئەڕوانێت لە نمونەی میرات و چەندژنی.

٤- ڕێگری/ بەرتەسککردنەوەی ئەرک و پرۆژەی مزگەوت و تەنانەت قورسکردنی ڕێکارە ئیداریەکان بۆ دروستکردنی مزگەوت، یان پشتگوێخستنی لە ڕووی خزمەتگوزارییەوە.

٥- پەراوێزخستن/ کەمکردنەوەی کاریگەری پەروەردەی ئیسلامی و دەستکاریکردنی ناوەڕۆک و سپاردنی بەکەسانی ناتایبەتمەند بەو بواره و سەیرکردنی وەکو مامددەیەکی ناپێویست و پەراوێزخراو.

٦- والاکردن/ بڕەودان و ئاسانکاری بۆ نێرگەلەخانە و یانەی شەوانە و قومارخانە و دەیان کاری تری دژ بە کۆمەڵگە.

وامەزانە ئەوەی ڕوو ئەدات ئەوە گۆڕانکاری ئاسایی کۆمەڵگەکانە بە ڕووی کرانەوە، بە ڕێژەیەکی کەم ئەوە ڕاستە، بەڵام هەمان ئەو میکانزمانەی ئاماژەم پێدان، گەر پێچەوانە بکرێنەوە بۆ قازانجی بڕەوی دینداری و پاراستنی کولتوری ئەرێنی و پشتیوانی یاسایی، ئەبینرێت چۆن و بە چ ڕێژەیەکی زۆر، خراپەکاری و لادان کەم ئەبێتەوە.

بۆیاخکارییەکان:

دەسەڵاتی عەلمانی بۆ حاڵی خۆی زیرەکە، بۆیە بۆ گومان لە سەرخۆ لابردن و هاوتەریب لەگەڵ بوونی پیلانیان بۆ چەواشەکردنی گۆمەڵگە و بەشێکی باش لە نوخبەی دیندار، کۆمەڵێک ڕێکار و هەنگاوی خۆیان هەیە کە وەکو بۆیاخ بەکاری دێنێت و هەزارانی پێ چەواشە ئەکات.

لەوانە/

١- **دامەزراوەی ئاینی/** دروستکردنی دەزگا و دامەزراوەی ئاینی، بۆ چالاکی ڕوکەشیی و فەتوای بێ زەڕ و زیندووکردنەوەی موناسەبات و زۆر جاریش وەکو فریادڕەسی حکومەت لەکاتی قەیرانەکاندا دەرئەکەوێت.

٢- **بڕەودان/** بەو گوتارە نا مەسئولە نەزان و زۆرزانەی کە کاربەدەستی عەلمانی بە وەلی ئەمر ئەزانێت، ئەوەش بە هێنانە پێشەوەیان و گرنگی پێدانیان و والاکردنی زۆر دەرگا بۆیان، بە مەرجێک هاوکات لەگەڵ کاری دەعوە و بانگەوازیان، کار

وشیاری تاکی مسوڵمان لە ئۆکسجین پێویستترە، هەتاکو هاوتەریب لەگەڵ چاکسازی لە حوکمڕانی و خزمەتگوزاری، ئیسلام بکات بە سەرچاوەی پێناسەی ئەو چەمکانە، هەتاکو قیەم نەدۆڕێنین و مەرجەع لە دەستنەدەین

لەسەر سێ تەوەر بکەن:

٣- (دژایەتی حیزبی ئیسلامی، دەخالەت نەکردن لە سیاسەت، ناساندنی سەرانی حیزبی عەلمانی بە وەلی ئەمر)، ئەم تەوژمە تا چەک هەڵگرتن بۆ دەوڵەت ئامادەن گەر وەلی ئەمر ئەمر بفەرموێت.

٤- کەسایەتی دۆڕاو/ زەقکردنەوەی کۆمەڵێک کەسایەتی پاشخان ئیسلامی دۆڕاو یان بەناو بیریاری ئیسلامی پینەچی، ئەمانە ئیشیان مەشغوڵکردنی خەڵکیە بە مێژوو و شتی لاوەکی، هەرگیز نابینیت ئەمانە لەسەر جەوهەر و بەرەنگاری لە ستەم و تاڵانی بدوێن.

٥-نمایشی ئایینداری/ ناوبەناو سەرۆکی حیزبێکی سیکۆلار، کچە مۆدیلێک، کەسایەتیەکی سیاسی گەندەڵ دێت و ئەڵێ من مسوڵمانم و نوێژ ئەکەم و ئایەتیش ئەخوێنێتەوە، لەکاتێکدا ئیسلامیان لە دەوڵەت و حیزبەکەیان پەراوێزخستووە.

بەکورتی چاوخشاندنێک بە پێناسەی ئەو چوار چەمکانەی ئاماژەم پێکرد لە نێوان دوو جیهانبینی(ئیسلامی و عەلمانی) جیاوازدا، ئەتگەیەنێتە ئەو ڕاستیەی کە ئەوەی لە ڕۆژئاوا ڕوئەدات، لە دیدی جیاوازی ئەوانە بۆ ئەو چەمکانە، وە ڕاستی ململانێی سیکۆلاریزم و پرۆژەی ئیسلامیت بۆ دەرئەکەوێت، لەوێشەوە زیاتر بۆت ڕوون ئەبێتەوە دژایەتی پرۆژەی ئیسلامی یەعنی چی بە بیانووی ئیسلامی سیاسی.

باشە ئەبێ کێ پاریزگاری لە پێناسە قورئانیەکە بکات بۆ ئەو چەمکانە لە کاتی نووسینەوەی دەستور؟! ئایا بیرت لەو خاڵە چارەنووسسازە کردۆتەوە ؟! ئەی ئەگەر کەس نەبوو وەکەس خەمی نەخوارد کێ بەرپرسیارێتی مێژوویی و قیامەتی هەڵگرێت، بۆیە وشیاری تاکی مسوڵمان لە ئۆکسجین پێویستترە، هەتاکو هاوتەریب لەگەڵ چاکسازی لە حوکمڕانی و خزمەتگوزاری، ئیسلام بکات بە سەرچاوەی پێناسەی ئەو چەمکانە، هەتاکو قیەم نەدۆڕێنین و مەرجەع لە دەستنەدەین، ئەم پێناسانە ئەبێت لە دەستور جێگیربکرێت تا هیچ یاسایەک دەرنەچێت دژ بە ئیسلام و ئادابی گشتی و عورف و کلتور، لێرەوە پێویستی بەشداری سیاسی و پەرلەمانی دەرئەکەوێت، کە کەمترین قازانجی هەوڵە بۆ بەرگرتن لە هەر هەوڵێکی لادان، تەنها ئەم وشیاریەش بەر بەو ژیارە داڕماوە فکری و کۆمەڵایەتیەی ڕۆژئاوا ئەگرێت.

ئافرەتانی مسوڵمان پێکهاتەی بنچینەیین لە فۆڕمی ژیاری ئیسلامی و ڕۆڵگێڕی پێشەنگن بۆ شوناسی ئوممەت

ئەوەش بزانین کۆمەڵێک کەناڵ و تەوژم و حیزب و ڕێکخراو و زانکۆ و نووسەر، لەهەوڵی شەو و ڕۆژن بۆ سازانی زەمینە و ژینگەی لەبار بۆ قبوڵکردنی ئەو ڕەوتە زاڵەی دنیای ئەمڕۆ، ئەوەش بە پشتیوانی ماددی و مەعنەوی هێزە شاراوەکانی ئەو دیوی یاریەکەیە.

بەکورتی هەردوو پێناسە ئیسلامی و عەلمانیەکە بۆ هەر چوار چەمکەکە:

١- **ئازادی**/ لە مومارەسەی حەز و ئیرادەی خۆت، بە پاراستنی سنووری ئەوانی تر و ڕەچاوکردنی بەرژەوەندی گشتی و نەبەزاندنی قەدەغەکراوەکان سەربکێشێت بۆ ئازادیەک کە شتێک نەمێنێت بە ناوی سنووری خوا تا ئەگاتە ماڕەکردنی هاوڕەگەز لەیەکتری و داننان بە منداڵی ناشەرعی و سێکس لە دەرەوەی عەقدی شەرعی.

٢- **یەکسانی**/ لە چون یەک بون لە بەردەم دادگا و مافی دەستخستنی ژیانێکی شایستە و نەهێشتنی جیاوازی لەسەر بنەمای ڕەنگ و زمان و ئایین بگاتە یەکسانیەک بڵێ هیچ جیاوازیەک نیە لەنێوان ڕەگەزی نێر و مێ لە ژێر ناوی جێندەر و بخزێنرێتە نێو پرۆگرامی خوێندن و بسەپێنرێت بەسەر منداڵی پێنج ساڵان، تا شتێک نەمێنێت بە ناوی دایک و باوک و خوشک و براو ژن و مێرد، بەڵکو هەمو یەک شتن بۆی هەیە ژن ببێت بە مێرد و مێرد بە ژن، واتە شەڕ لە گەڵ خوا و فیترەتێک کە خوا بڕیاری لەسەر داوە .

٣- **حوکمی گەل(دیموکراسی)**/ لە میکانزمی دیاریکردنی نوێنەر بۆ ژیانێکی باشتر و دەستاودەستکردنی دەسەڵات بگات بەوەی نوێنەرەکانی گەل بکات بە سەرچاوەی تەشریع واتە (یاسادانان) با ئەگەرچی دژی نەگۆڕەکانیش(الثوابت) بێت، واتە لە میکانیزمەوە بۆ (بت)ی تەشریع، وەکو بەدیل بۆ قورئان.

٤- **دادگەری**/ لە گەڕاندنەوەی ماف بۆ ماف خوراو و جێبەجێکردنی یاسا لەسەر هەموان بگات بەوەی بڵێین نادادگەریە گەر تۆڵە وەرگرینەوە لە بکوژ و دەیان لادانی تر.

بۆ زیاتر کاریگەریی دروستکردن و بەرگری کردن لە ژیاری ئیسلامیان پێویستە گرنگی زیاتر بدرێت بە وشیاری ئافرەتان کە خۆیان بینە مەیدان و ڕێکربن لەو هێرشەی کە زەرەرمەندی یەکەم ژنە تێیدا، لەم سۆنگەوە ئەتوانین بڵێین ئافرەتانی مسوڵمان فۆڕمی ژیاری ئیسلامی و پێشەنگن لە پاراستنی شوناس، ئافرەتانی مسوڵمان پێکهاتەی بنچینەیین لە فۆڕمی ژیاری ئیسلامی و ڕۆڵگێڕی پێشەنگن بۆ شوناسی ئوممەت.

ژن پایە و پێکهاتەی سەرەکی فۆڕمی شارستانیەتی ئیسلامی و سەری ڕمی شوناسی ئەو ژیارەیە، کێ وەکو ژنان و کچانی ئیماندار

ناسنامەی ئیسلامیانن، کاتێک بە حیجابەکانیان ئەڵێن بەڵێ بۆ ئیسلام، ئایا ئەم خاتونانە هەق نییە بکرێن بە تاجی سەر، هەق نییە وایان لێبکەین کە شانازی بە خۆیانەوە بکەن، ئەوان لە هەموو شەڕێکی توندڕەوە ڕاسیست و نازیە تازەکان لەسەنگەری پێشەوەن و بە ئامانج گیراوی یەکەمن، زۆربەی جیاکاری ئاینی و ڕەگەزی دژی ئەوان ئەنجام ئەدرێت، سیکولارە لار و فێمێنزمە نزمەکانی لای خۆشمان شەڕی زیاتریان لەگەڵ کچ و ژنی بە حیشمەتە.

ئافرەتی مسوڵمان ئۆکسجینی ژیان و گوڵستانی ژینگەیەکی کۆمەڵایەتی سەلامەتە، کە ئەو گۆڕا و هەناسەکانی بوون بە گازی کاربۆنیی لیبراڵیزم، ئیتر فیترەت و چێژی ژیان ئەخنکێت.

بۆیە ئەو کاتەی: منداڵ وەکو بەرهەمی کارگە سەیر ئەکرێت. گرێبەستی هاوسەرگیری ئەبێتە بار و ئەرکێکی قورسی یاسایی و کۆمەڵایەتی. ژن ئەبێتە بوکەڵەی دەستی سەرمایەداریی. پیاو ڕاگری ماڵ لەدەست ئەدات. ژن و پیاو مەسرەف بەشئەکەن(بەمانا هاوکاریەکەی نا، بەڵکو بە مانای بەرژەوەندی ماددی و ڕاکردن لە ئەرک).. ئیتر یەعنی ژن لە خشتە براوە و ئەوەش کۆتایی یاریەکەیە.

ئەو کاتە ژن بەهێزە کە بڕوای وابێت شەریعەتی خوا لە ڕووی گرنگی و پێگە پێدان و ڕێز، ماف و ئەرکی تەواوی پێداوە. شکست و ماڵوێرانیش ئەو کاتەیە کە گومان ببات خۆی لە سیستەمێکی تردا بینیوەتەوە و ئازادی پێبەخشراوە.

زیادەڕۆیی نییە گەر بڵێم، ئافرەتان کلیلی سەرکەوتن و فەشەلی ژیاری ئیسلامیانن، چون شەرەفی دایکایەتی بەو سپێردراوە، هەم کۆڵەکەی خێزان (کە قەڵای بەرجەستەکردنی ئیسلام)ە، هەمیش نەخش و جێدەستی پەروەردەیی ئەوان لەسەر هەموو تاکێکی کۆمەڵگە هەیە. ئاوەدانی قەڵاکەی ئیسلام کە خێزانە (دایکە) و دایکایەتیش ڕۆڵی هەرە گەورەی (ژن)ە. هەموو ئەوەی پێشوو وەسفی ئەو حەقیقەت و پێگەیە کە ئیسلام بە ئافرەتانی بەخشیوە.

هەرگات: لەو یاسایە بترازێت و بترازێنرێت. نرخی خۆی نەزانی و نەزانرا. ئەرکی خۆی نەبینی و پێی نەدرا. ڕۆڵی خۆی نەدرێتی و نەیگێڕا. دەنگی نەبیسترا. هەوڵی بەپیاوکردنی درا. دوژمنایەتی پیاوی تێداچێنرا. لەلایەن گورگەوە پشتیوانی لێکرا. فێمێنستێکی بێلانە لاوانیەوە. بە ئازادی درۆینە چەواشەکرا و هزری شێوێنرا. وە بەناوی یەکسانیەوە ژنێتی و ژیان و ڕۆڵی ڕاستەقینەی لێزەوتکرا.

ئەو کات ئارامی و ئارامگەیەک بۆ ئافرەت نامێنێتەوە ومنداڵ وەکو بەرهەمی کارگەیەک

سەیرئەکرێت، ئیتر جیابوونەوەی ژن و مێرد لە گۆڕین و کڕینی پانتۆڵێک ئاسانتر ئەبێت، گرێبەستی هاوسەرگیری ئەبێت بە دێوەزمە و لێپێچینەوەی یاسایی، چونکە بە نیەتێکی خراپەوە دەستئەکەن بە کارێکی پیرۆز کە هاوسەرگیرییە

ئەوەتا کار گەیشتووە بەوەی کە ئێستا لە دنیای (پۆست مۆدێرنە)ی ڕۆژئاوادا، بڵێن شتێک نییە بەناوی (نێر)و(مێ) ئای چ کارەساتێکە دنیای فیترەتی ژن و پیاو بشێوێنرێت و بڵێن گەرەکتە هەرچی بی و چۆنبیت ئاوابە. چ نەگبەتییەکە دەنگی خوا (جل جلالە) کە قورئانەکەیەتی لە ژیانمان بکرێتە دەرەوە.

ئەمە خەیاڵ و گریمانە و بیردۆزی موئامەرە نییە کە باسی ئەکەم، ئەمە ئێستا پرۆگرامی قوتابخانەیە لە ڕۆژئاوا و هێزە شەڕانگێز و شەیتانە شارەوەکەی دنیا، لەو دیوی پەردەوە، بە پشتیوانیەکی بێ سنووری ماددی و ئیعلامی و ئیرهابی فکری و یاسایی، بەوەی پێئەدات و ئەیسەپێنێت.

لێرەوە دوو پەیام بە پێویست ئەزانم بۆ کەسێک کە هەستی بەرپرسیارێتی هەیە، خەمێکی لە دڵ هەڵگرتووە، خولیای ئیسلامە و بە ئاوی حەیاتی ئەزانێت، ئەم کەسە ناکرێ و ناگونجێت هۆکاری تۆراندنی خەڵک بێت لە ئیسلام، چ جای ئەوەی ئەو

ئیتر جیابوونەوەی ژن و مێردلە گۆڕین و کڕینی پانتۆڵێک ئاسانتر ئەبێت، گرێبەستی هاوسەرگیری ئەبێت بە دێوەزمە و لێپێچینەوەی یاسایی

خەڵکە لە نزیکەکانی خۆی بێت، واللە کارەساتە نەتوانی نوێنەرایەتی لایەنی کەمی ئەخلاقی پێغەمبەرەکەت بکەیت (ﷺ):

پەیامی یەکەم/ ڕوو بە پیاوان: ئەم فەرموودەیە بکە بە بنەمای مامەڵەت لەگەڵ خێزانەکەت (**لا يفرك مؤمن مؤمنة، إن كره منها خلقا رضي منها آخر**) با پیاوێکی باوەڕدار خێزانە باوەڕدارەکەی نەبوغزێنێت، خۆ ئەگەر ڕقی لە خویەکی بۆوە، خۆ لە خویەکی تری ڕازییە، ئەم فەرموودەیە ئەوەمان فێرئەکات با جوانی و چاکیەکان ببینین و زاڵی بکەین بەسەر سیفەتێک کە حەزمان لێی نییە.

+ ڕێزی ئافرەتان بگرن چ دایک بێت یان خوشک و کچ و خێزان، سەروەرمان (ﷺ) فەرمووی ڕێزیان ناگرێت ئەو پیاوانە نەبن کە بەڕێزن.

+ ئەمانەتن لەلای ئێوە پارێزگاری لە ئەمانەت نەشکادنێتی.

+ ئەو جوانییەی کە بە هۆی تەمەن و منداڵ بوون و شیردان و خزمەتکردنەوە نەیماوە، عەیبەیە ببێت

منالْ مەکەن بە قوربانی و وەرەقەی فشار و لێدان لە یەکتر، بێویژدانی و ئیمانکزیە بیر لە داهاتووی منالْ نەکەیتەوە، بۆ حەزێکی ڕقاوی ئێستا ئەندامێکی دەروون وێران پێشکەشی کۆمەڵگە بکەیت

بە جێگەی ڕەخنە و تانەی تۆ.

+ هیچکات خۆتان لە ئەوان بە زیاتر نەزانن، باشترینمان بە تەقواترینمانە.

+ پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی ئەوان شوشەن، کەواتە ئەوان ناسکن، هەوڵ مەدەن بیانکەن بە ئاسن و کانزایەکی تر، وەکو خۆیان بیانهێڵنەوە و پارێزگاریان لێبکەن.

+ ئیسلام پەرستشە بۆ خالق و ڕەوشتە لەگەڵ مەخلوق، وریای هەڵسوکەوتت بە (جنێو و ناوناتۆرە و ئیهانە وغەیبەت و بوهتان ...) هەمووی حەرامن لە دژیان.

+ هەرگیز ڕەزیلی نەکەی.

+ چاودێری بکە بەڵام دڵپیسی و جاسوسی مەکە لەسەریان و بە متمانە کەسایەتیان بۆ دروستبکەن.

+ بۆ هیچ عیبادەتێک پێی نەڵێی تا خۆت جێبەجێت نەکردبێت.

+ ئیش لەسەر ناخ بکەن پاشان ڕەنگدانەوەی لەسەر ڕووکەش، واتە با خەڵک و قسەی خەڵک پاڵنەر نەبێت بۆ دروستکردنی دیندارێکی ناخ کەلاوەی ڕوو ئاوەدان.

+ ئیسلام وەکو تاکە چارە و مەرجەع بەکار بهێنن و با شەریعەت بەرپابێت لە ماڵەکانتان.

+ توانا و وزەیان مەشارنەوە، لەهەربوارێکی شیاو بە ڕۆڵ و کەسایەتیان، مادام بتوانن خزمەت بکەن و هاوسەنگی ماڵداری و پەروردە بپارێزن، با خزمەت بکەن و ڕێگریان لێمەکەن.

پەیامی دووەم / ڕوو بە ئافرەتان: ئەوە بزانە تۆ بە ئامانج گیراویت و خراویتە نێو قەرەوڵی نیشانی هێزە ڕووخێنەرەکان، ئەزانن زەفەر هێنان بە تۆ زەفەر هێنانە بە ئوممەت، کەواتە تۆش:

+ بەیعەت لەگەڵ خوا تازە بکەرەوە و پەیمانی بەندایەتی ڕاستەقینە ببەستە.

+ بە دڵ و لە دڵەوە ڕازیبە بە شەریعەتی خوا، بە یەقینەوە بڕوانە بۆ ئەو هەموو کەسایەتی و سنووری ڕێزەی لێی ناوی.

+ بزانە لە دووری شەریعەت، پەراگەندە و ئاوارەی، هەرچی ئەوانی تر، داوی دیکۆر و میکیاجە بۆ ڕاوکردنی تۆ.

+ هەرچی چالاکیت هەیە بۆ داواکردنی ماف، با ئەوەبێت کە خوا و پێغەمبەر (ﷺ) بۆی داناویت، هەر مافێک ئەو سنوورەی بەزاند، با لە قازانجی

دنیایی و کاتیت بێت، ڕێک بیخە تەنەکەی زبڵ، چونکە هەمووی بۆ لێکترازان و لە خشتە بردنە کەس بەقەدەر خوا تۆی خۆشناوێت و قازانجت نازانێت.

+ ڕێزی هاوسەرت بگرە بەتایبەتتر لەلای منااڵەکانت تا خێزان سەلامەت بێت.

+ کەسایەتی هاوسەرت لە هەموو شوێنێک بپارێزە و بە کۆڵەکەی ماڵ و پەنای خۆتی بزانە.

+ دڵ خۆشی بکە بەوەی ئەو دڵی پێی خۆشە.

+ دەستبڵاو مەبە.

+ نەنازی بەهیچ شتێکدا لەئاستی ئەو.

+ یاسای ژیانە ئەوشتانەی لەگەڵتن ڕادێی پێیان و پاشتر تووشی ساردبوونەوەت ئەکات، زۆرێکی هۆی تەاڵق ئەوەیە، تۆ هەوڵبدە هەمیشە سوپاسی خوا بکە لەسەر نیعمەتی ژیانی خۆت و ڕەزامەندی پیشان بدە، چونکە هەزارانی خراپتر و موبتەلاتر هەیە، پاشان ئەوژیانە (ڕیفرێش) تازە بکەنەوە، بە سەفەر و سەفرە و ناو بەناو دووورکەوتنەوەی پۆزەتیڤ.

+ خۆشەویستی خوا و پێغەمبەر (ﷺ) و قورئان و ئیسلام و مسوڵمان بچەسپێنە لەدڵی منااڵەکەت و ستەمی لەال ناشرین بکە.

+ گوێڕایەڵی هاوسەرتبە لە سنووری شەرع.

+ هەرکات قەناعەتت بەو ژیانە نەما، هەرگیز بیر لە خیانەت و فێڵ و جادو نەکەیتەوە و پەناش نەبەیتە بەر یاسایەک کە دژی شەریعەت بوو، بۆ هەمیشە ترسی ئەو سوێندەی خوای گەورەت لە دڵ بێت، گەر پێغەمبەرەکەی (ﷺ) نەکەین بە دادوەر ئەوە ئیمانمان نیە[**فلا وربك لايؤمنون حتى يحكموك فيما شجر بينهم ثم لا يجدوا في انفسهم حرجا مما قضيت و يسلموا تسليما**]، بەڵکو دوای هەوڵی چەندین جارەی پێکهاتنەوە، هەر نەگونجان ئەوا با شەرع دادوەربێت و یاساش تەنها لەو چوارچێوە بەکار بهێنە.

+ منااڵ مەکەن بە قوربانی و وەرەقەی فشار و لێدان لە یەکتر، بێویژدانی و ئیمانکزیە بیر لە داهاتووی منااڵ نەکەیتەوە، بۆ حەزێکی ڕقاوی ئێستا ئەندامێکی دەروون وێران پێشکەشی کۆمەڵگە بکەیت.

خوشکی سەنگینم دوژمنان ئەزانن لە کوێوە هاتوون، تۆش وریابە و مەهێڵە تۆ خاڵی الوازی ئەم شەڕە بیت بۆ قازانجی دوژمنانی ئیسالم، بزانە چی داهاتوویەک چاوەڕێی ئافرەتانی داهاتووی ئەم میللەت و ئوممەتەیە، بە ڕۆحی بەرپرسیارانە هەنگاو هەڵگرە، خۆت و جیلێک پەروەردە بکە تۆ پەروەرشکاری و ئەتوانیت.

داوای مافی خۆت بکە لەسنووری شەرع و زۆریش پێداگربە، چونکە ئەو مافەی خوا پێی داوی لە هیچ شوێنێک دەستت ناکەوێ، شەڕ بۆ ئەوە بکە، بەختەوەرترین ئەبیت، بەڵام خۆشت پابەندبە بەوەی خوا فەرزی کردووە لەسەرت، نەک تەنها داوای ماف بکەیت.

هەرچی ئیسلامە بۆ ئەوە هاتووە بەختەوەری بهێنێت بۆ مرۆڤ، بۆیە لە هەر ماڵێک ئیسلامی تێدا بوو، بەڵام بەختەوەری تێدا نەبوو، ئەوە ئاریشەیەکی فیکری و سلوکی هەیە لەو ماڵەدا، کە ڕێگرە لە گەیاندنی نور و سەکینەتی ئیمان، بۆیە پێویستە موراجەعەی خۆیان بکەنەوە و پەرستش لە لاشەیەکی مردووەوە بکەن بە گیانێکی زیندوو وە ئاوێتەی بکەن بە ژیان و خوڕەوشت و لێبوردن و گەردن ئازادی.

هەر خێزانێک بڕیاربدات ئاوها بەرەنگاری هێرشی موفسدین و تێکدەران و دوژمنانی ئیسلام ببێتەوە، ئەوا دڵنیابن کە ناحەزانی خێزان هیچیان بۆناکرێت و سەرەنجام سەریان ئەدا لە کێوی نەلەخشاوی خێزانێکی ئیماندار، بۆیە گرنگە ئیسلامناسێکی باش بین و پارێزگاریی لەو نیعمەتە بکەین کە خۆمان ڕۆژانە لەمسی ئەکەین و چێژی لێوەرئەگرین، بە هەمان ئاستیش با ڕۆژئاواناس بین و ژیانیان ببێتە وانەیەک و دەربچین لە وەهمی ڕوانین بۆ ڕووکەش، ببینن ئەو شتەی جێگەی شەرم و شاردنەوە بوو ئەمڕۆ لۆبی بۆ ئەکرێت.

جۆری وێنەکە ڕادەی کاردانەوەکە بەرهەم دێنێت، هەربۆیە ڕاکردن لە مشک وەکو ڕاکردن نییە لە شێر، خۆ حەشاردان لە تفەنگ وەکو خۆ حەشاردان نییە لە باران. دەرککردن بە خەتەرناکی ئەوەی بەڕێوەیە بۆ سەر وڵات و میللەتمان زووتر بە خەبەرمان دێنت.

هەتا کنە و پشکنینێک نەکەیت و نەپرسیت هۆکاری ئەم فەوزا کۆمەڵایەتی و نەخۆشیە دەروونی و خۆکوشتن و منگەراییەی ڕۆژئاوا پێیگەیشتووە، لەکوێوە سەرچاوەی گرتووە ؟ ناتوانیت بەربگریت بەوەی ڕووی لێناویت، چونکە هەر لە بنەڕەتدا نایان ناسیتەوە تاکو پێشی لێبگریت، واتە هەتا نەزانیت خواردنی فلان میوە بۆ فلان نەخۆشی خراپە چۆن ڕێگری ئەکەی لە خواردنی!

ئەی **هەتا نەزانیت چی وایکرد جێندەربازی ببێتە باس و خواسی سەردەم و خەریکە بەرە و قۆناغی سەپاندن هەنگاو ئەنێت، چۆن ئەتوانیت ڕووبەڕووی ببیتەوە.**

هەتا نەگەین بە قۆناغی خود گۆڕین، خۆ چاککردن ﴿حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ الرعد: ١١. گۆڕانکاریە گەورەکە ڕوونادات﴿إِنَّ اللَّهَ لَا

﴿يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ﴾ الرعد: ١١.، ئەو خودگۆڕینەش ڕووندادات تا دەرک کردنمان نەگۆڕێت، دەسپێکی ئەمەش خاڵی وەرچەخانە لە پرسیار و گومان دروستکردن لەسەر گوتار و سلوکی هەموو ئەوانی تر.

ناکرێت ئەو قۆناغەمان تێنەپەڕاندبێت بە (ئێن ئار تی ٤) پیلانی (ئێن ئار تی ٢)مان لەبیربەنەوە (وەکو نموونە). ناکرێت بە ڕووکەشێکی خزمەتگوزاری نادادگەریت لەبیر ببەنەوە. ناکرێت بوونی مووچە یەکسان بکرێت بە ژیانێکی شایستە و کەرامەتدار.

هەرچۆن ناشکرێت پەیامی چاکسازی هەڵقوڵاوی ئیسلام کە ئیش لەسەر پاراستنی بەها ئاینی و کۆمەڵایەتی و کلتوریە کە ئەکات و هاوکات و هاوتەریب کارکردنە لەسەر بەرپاکردنی دادگەری و ئیشکردنە بۆ بەجێهێنانی مەبەستەکانی شەریعەت (کە خۆی لە پاراستنی دین و ڕۆح و وەچە و کەرامەت و ماڵ ئەبینێتەوە، واتە بەختەوەرکردنی مرۆڤ)، بێین و یەکسانی بکەین یان بیدەینە پاش هەر هەوڵێکی چاکسازی کە تەنها خۆی لە بەدیهێنانی حوکمڕانیەکی دادگەرانە و خزمەتگوزاری ببینێتەوە، بۆیە ئەبینی هەرکەس فوی پیائەکات کۆمەڵێک خەڵکی موتەدەین و مامۆستای ئاینی لێ خڕئەبێتەوە، باشە ناپرسن ئایا حوکمەتێک هەیە لەسەر ڕووی دنیا بەبێ جیهانبینینی و ئایدۆلۆژیا !؟ ئەی کە نییە و نابێت !، چۆنە نەپرسی جەنابی پێشەنگم چ شەریعەتێکی کردووە بە مەرجەعی ئەو دنیابینیە تا یاسای لێوەهەڵێنجێت.

ئەی ناپرسی ئەو دەوڵەتە چ جۆرە فەلسەفەیەکی ئەوێت بۆ سەرچاوە و ئیلهام بەخشی بیریار و یاساناسەکانی تا لێیەوە دەستوور سەرچاوە بگرێت!؟

ئاخر چۆنە نەتپرسی هەرچی بەڵای کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسەتی دووفاقی هەیە کە بەسەر ڕۆژئاوا هاتووە و واخەریکە بەسەر خۆشیان و ئێمەش ئەڕووخێت، تەنها لە فەلسەفە و لە دیدێکی جیاوازەوە بۆ پێناسەی ئازادی و عەدالەت و یەکسانی و بەرژەوەندی، ئەو هەموو کارەساتە بەرهەم هاتووە ! لە کۆی هەموویاندا مۆراڵ و ویژدان ژێرپێ خراوە.

کەواتە تۆی پەیامدار ناکرێت نەپرسیت کە هەمان چارەنووسی ڕۆژئاوا چاوەڕێمانە بە خراپتر و هیچ خەمیشی لێنەخۆیت (لە ڕۆژئاوا بۆ هەموو دەرهاویشتە نەرێنییەکان هەوڵیانداوە لە پاڵیدا چارەیەک دابنێن، بەڵام عەلمانچی لەمەڕ خۆمان بەس ئەزانن تێکی بدەن بەبێ پێشبینی ئەوەی چی ڕووئەدات)، بۆیە هاوشان لەگەڵ هەوڵی لابردنی ستەم و چەسپاندنی دادگەری ئەبێ بزانین و سازش لە مەرجەعی فکری و ڕوانین و جیهانبینی ئەو دەوڵەتە نەکەین، هزری بابایەکی لیبراڵیست چەن

بۆ ناسینی زیاتری هەر فەلسەفەیەک سەیری ئەنجامەکان بکە، تا ئامانجەکان بناسیت، ئیتر قسە و شیعار سەنگێکی نامێنێت

دادگەریش بێت (هەتیوباز و قوماریاز و ژنبازت) بۆ بەرهەم دێنێت بە بیانووی ئازادییەوە، بۆیە ئەبێ بزانین حوکمڕانی گرێبەستە لەسەر دوو ڕەهەند:

یەکەمیان/ مەرجەعی دەستوور(ئەمە بنەمای بەرگرتنە بە داڕووخان بەڵام لێی بێخەمین).

دووەمیان/ میکانیزمی حوکمڕانی، واتە جۆری سیستەم کە مەرج تێیدا دادگەری و کەرامەت بێت(هەموو وزە خراوەتە سەر ئەمە و بەرهەمیشی نزیکە لە سفرەوە).

لەم واقیعەی ڕووبەڕوومان بۆتەوە هیچ مسوڵمانێک بەدەر نییە لە بەرپرسیارێتی.

قۆناغی سادە بیرکردنەوە تێپەڕیوە و واجبی سەرشانی هەموانە بەر بەو لافاوە بگرین تا دین و کلتور و جوانیەکانی هەمووی نەپێچاوەتەوە، قسە سواوەکان با نەڵێینەوە، گەورەتر بیربکەینەوە، بڕیاربدە ڕۆڵت هەبێ، خشتێک بە لە دیواری پرۆژەی ئیسلامی، خێرخوازی بێت یان پەروەردەیی یان سیاسی یان بانگەوازیی، بەڕۆحی هاوپرۆژەیی و هاوئامانجی کاربکە، لافاو کەس ناناسێت هەمووی ئەبات، ئەوانەی تەریک و لاواز و تەنهان زووتر ئەخنکێن و بەهێزەکانیش دوای ماوەیەک لە فشاری تاقەت پڕوکێن لەڕەگ دەرئەکات.

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: (**من لم یهتم بأمر المسلمین فلیس منهم**) ئەو کەسەی بێ خەمبێت لە کاروباری مسوڵمانان ئەوا لەوان نییە. تۆ بڵێی لە خێری بەرگرتن لە داڕووخان گەورەتر چی بێت!! خوا (جل جلاله) فەرمانمان پێ ئەکات کە لە سەر چاکە هاوکاری یەکتری بکەین﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ﴾ المائدة: ٢.

بۆ ناسینی زیاتری هەر فەلسەفەیەک سەیری ئەنجامەکان بکە، تا ئامانجەکان بناسیت، ئیتر قسە و شیعار سەنگێکی نامێنێت.

ڕۆژئاوا ئەگەرچی توشی لادانی گەورە بووە، بەڵام دەیان چارەسەری ماددی بۆ سەرئەنجامەکان فەراهەم هێناوە، هەر لە دایەنگا و چارەسەری پزیشکی و دەروونی و خانەی پیران و یاسا و پشتیوانی دارایی و تەندروستی و جێگەوڕێگە و دەیان هەوڵی کۆنترۆڵکردن، بەڵام ئەمان بێ ئامان دەستیان داوە پێی بەبێ هەوڵی ئیستیعابکردنی ئەنجامە کارەساتبارەکان

(مرۆڤ کائینێکی عاقڵ و ئازاده، نابێت به هیچ کلۆج و هیچ بیانوویه‌ک ئه‌و ئازادییه‌ی لێ زه‌وت بکرێت، خۆی قازانج و سوودی خۆی ئه‌زانێت، هه‌ر ده‌خاله‌تێک، سوکایه‌تیه به مرۆڤبوونی مرۆڤ، جارێک به‌ناوی کلتور و جارێک به ناوی ئاین و جارێک به‌ناوی یاساو جارێک به‌ناوی دایک و باوک، خه‌ریکی شکاندنی شکۆی مرۆڤن).

ئێستا ئه‌م قسانه بریقه‌دار نه‌بوون؟ پڕ نه‌بوون له‌هه‌ستی به‌رزی مرۆڤانه ؟ جا بۆ که‌مێک له‌گه‌ڵم به، بزانین ئه‌نجامی ئه‌م قسه باقوبریقانه چی ئامانجێکیان هه‌یه و چی داوه به‌ده‌سته‌وه.

سه‌ره‌تا قسه‌ی ناو که‌وانه‌که به‌تاڵه له سروش(وه‌حی) واته جێیه‌ک نه‌کراوه‌ته‌وه بۆ ڕێنموونی خالق، تا مه‌خلوق له‌ڕێیه‌وه باشتر خۆی بناسێت و له باره‌ی خۆیه‌وه زیاتر ئاشنا بێت. ئه‌م کاره‌ساتانه‌ی ئاماژه‌ی پێ ئه‌که‌م هه‌مووی له‌ژێر یاسای نێو دوو که‌وانه‌که جێی ئه‌بێته‌وه:

(پاره پاره‌ی خۆمه و ئازادم چی لێئه‌که‌م بۆیه قومار بژارده و ئازادی خۆمه. گه‌وره‌م و عه‌قڵم هه‌یه بۆیه حه‌زم له جگه‌ره و نێرگه‌له‌یه و ئه‌یکێشم.

ژن ناهێنم و کچ و ژن هه‌ن و به پاره یان به هاوڕێیه‌تی له گه‌ڵیان ئه‌بم منالێشم لێیان بوو، یان خۆم ناکه‌م به خاوه‌نی یان ئه‌بێ له‌باری به‌رن ئه‌م ڕێگه‌یه له ئه‌رکی قورسی هاوسه‌رگیری ڕزگارم ئه‌کات.

عاره‌ق زۆر خه‌مم له بیر ئه‌باته‌وه بۆیه سه‌رم تێناوه.

له ناخه‌وه هه‌ست ئه‌که‌م کچم (قسه‌ی کوڕێک) یان هه‌ست ئه‌که‌م کوڕم(قسه‌ی کچێک) بۆیه ڕه‌گه‌زی خۆم ئه‌گۆڕم و ئازادم ببمه هاوڕه‌گه‌زباز.

دایک و باوکم بۆ حه‌زی خۆیان منیان بووه بۆیه خۆ من عه‌بدی ئه‌وان نیم زۆر فشارم بۆ بهێنن ماڵیان بۆ چۆڵ ئه‌که‌م.

من عه‌قڵم هه‌یه و ئازادم که هاوڕێم هه‌بێ له ڕه‌گه‌زی به‌رامبه‌ر.

ژیان سه‌خته و پڕه له خه‌م بۆیه خۆم ئه‌کوژم.

ئه‌م به‌ڵا نه‌گریسانه ئامانج و ئه‌نجامی قسه ڕه‌ونه‌قداره‌کانی نێو دوو که‌وانه‌که بوون.

قسه‌ی ناو دوو که‌وانه‌که، به‌رزترین ئاستی عاقڵانی مرۆڤه که له ڕۆژئاوا پێی گه‌یشتوون، به‌ڵام چونکه خاڵیه له (خوا) بزانه چ کاره‌ساتێکی به‌سه‌ر کۆمه‌ڵگه‌کان هێناوه، به‌ڵام ئه‌وه‌ی جێگه‌ی داخه له‌گه‌ڵ بینینی ئه‌و ماڵوێرانییه کۆمه‌ڵایه‌تی و که‌سییه‌ی ڕۆژئاوا، بابای دژه ئیسلامی له هه‌وڵی کۆپی کردنی ئه‌و ئه‌زموونه بێت، به‌ڵام کۆپیه‌کی زۆر ناشرینتر، واته ڕۆژئاوا ئه‌گه‌رچی توشی لادانی گه‌وره بووه، به‌ڵام ده‌یان چاره‌سه‌ری ماددی بۆ سه‌رئه‌نجامه‌کان فه‌راهه‌م هێناوه، هه‌ر له دایه‌نگا و چاره‌سه‌ری پزیشکی و ده‌روونی و خانه‌ی

پیران و یاسا و پشتیوانی دارایی و تەندروستی و جێگەوڕێگە و دەیان هەوڵی کۆنترۆڵکردن، بەڵام ئەمان بێ ئامان دەستیان داوە پێی بەبێ هەوڵی ئیستیعابکردنی ئەنجامە کارەساتبارەکان.

مرۆڤ هەر ئەو کائینەیە کە لە قۆناغی منالێدا ڕەونەقی ئاگرێک سەرنجی ڕائەکێشت، گەر ڕێگری لێنەکەن بەرە و ڕووی ئەڕوات و هەموو جەستەی ئەسوتێنێ، سەرەتایەکی هەڵخەڵەتێنەر و کۆتاییەکی تراژیدیا، ئەمە حاڵی مرۆڤە لە گەورەییشدا بەبێ پەیامی خوایی.

ئەو ئاوێتە بوونەی پەیامی خوا لە گەڵ سوودی جەستەیی و دەرونی مرۆڤ بەڵگەیەکی تری بەهێزی ڕاست و دروستی ئیسلامن، کە ڕۆژانە پێمان ئەڵێن ویردی [الحمدلله على نعمة الاسلام] بڵێنەوە.

سەرچاوەکان لەدوای قورئانی پیرۆز:

ـ تەفسیری ئاسان.

ـ صحيح البخاري

ـ سنن الترمذي

ـ سنن ابن ماجة

ـ پێگەی AFP

ـ ئۆقیانوسێک لە تاوان/نوسینی:خەندان محمد جەزا.

ـ وەچەندین توێژینەوەی مێژوویی وکۆمەڵایەتی تر.

پرۆفایل

سامان حەمە سالح فەقێ

ـ ساڵی١٩٧٣ لە سەنگاو دایك بووە.

ـ بەکالۆریۆس لە شەریعەی ئیسلامی.

ـ ماستەر لە بانکی ئیسلامی و کارگێڕی گشتی.

ـ ماستەر لە گەشەپێدانی بەردەوام.

ـ لە ساڵی ١٩٩٣ وە بەشداری کاری سیاسی کردووە.

ـ لە ساڵی ٢٠٠٠وە وولاتی بەرەو تاراوگە بەجێهێشووە.

ـ دەیان چاوپێکەوتن و نوسینی بابەت و وتاری فکری و سیاسی ئەنجام داوە.

ـ ٣٠ساڵ زیاترە لە بواری شیعر دەنوسێت.

ـ ئێستا دانیشتووی بەریتانیایە.

ژان و خود پێگەیاندنی ئافرەت لەناو ئەدەبیاتی جیهانیدا

بوخاری عەبدوڵڵا قەسرێ

گەشە و پەروەردە ئەو ڕەهەندە ئینسانییە پڕبایەخەیە، کە هیچ مرۆڤێک، لەسەر ئاستی (تاک) لە جڤات و کۆمەڵگە لێی بێبەش نییە، هەر مرۆڤێک بەش بە حاڵی خۆی شوێنپەنجەی کۆمەڵگەی لەسەر دادەنرێ، لە ئامۆژە و بکە و مەکە و ئاڕاستەکردن و پێگەیاندن و فێرکردندا. ڕەگەزی مێینە پشکێکی گرنگ و گەوهەریی ئەو پڕۆسێسەی پەروەردەی بەردەکەوێت، لەوەدا کە وەک هاویار و هاوبەشی (نێرینە)یە لە کۆمەڵدا، وە هاوپێکهێنی گەشە و زۆربوونی مرۆڤە، هیچ کات لە یەک ئاستدا قەرار ناگرێت، بەڵکو بە تێپەڕبوونی کات گەشە دەکات. ئەو خاڵە جەوهەرییەی کە لەم کورتە وتارەدا جەختی لێدەکەمەوە، بریتییە لەو ڕەهەندە خودپەروەردەییەی کە لە ئەدەبیاتی جیهانیدا، وەک چیرۆک و ڕۆمان و بەسەرهات، ئاماژەن بۆ پەروازکردنی ئافرەت، خودگۆڕان و وەرچەرخان لە پێگەی لاواز و بێ بڕیارەوە، یان لەناو هەناوی ژان و ئازارەوە، بە دەستەپاچەیی و کزۆڵیی، بۆ پێگەی باڵاتر و کاراتر، بۆ ئەم مەبەستەش چەند نموونەیەکی ئەدەبیی دەهێنمەوە و، چەند پەیام و مەبەستێک دەخەمە بەربژار.

نموونەی یەکەم:

شانۆی **A Doll's House** (ماڵی بوکەڵە) ١٨٧٩ ی، هێنریک ئیبسن، نووسەری نۆرویژی، لەسەردەمانێک نووسراوە کە دۆخی کۆمەڵایەتیی مرۆڤی مۆدێرن پەلی هاویشتووە بەرەو گۆڕانی ئابووری نوێ، شێوەی ژیانی تازەی کولتووریی و هاتنەکایەی تێگەیشتنی تازە و، شێوەژیانی قورسی ژێرباری سەرمایەداری. لەوکاتەی هێنریک ئیبسن شانۆی (ماڵی بوکەڵە) ی نووسیوە ڕژێمی سەرمایەداری **capitalism** ژیانی تاکی داگیرکردبوو. سەرمایەداری پەلی هاویشت بۆ قۆرخکردنی شێوەژیانی تاک و قورسکردنی، باری سەرشانی، ئەوسا سەرەتای کارکردنی سەرجەم ئەندامانی خانەوادە بوو بۆ دابینکردنی بژێوی ژیان و، بەڕێوەچوونی مەکینەی ئابووری دەوڵەت. ئیدی بەمشێوەیە ئافرەت ناچاربوو شان بەشانی پیاو بێتە دەرێ، وە لەناو کایە جۆراوجۆرەکانی پیشەوەرییدا، بژێوی بەدەست بهێنێت.

> هەرچەندە شانۆی (ماڵی بوکەڵە) A Doll's House لەبنەڕەتدا بە زۆر ئاراستەی بیرۆکەی فێمینیستی لێکدراوەتەوە، بەڵام خودی شانۆکە و ڕووداو و بەسەرهاتەکانی دەرخەری شکستی شێوەژیانی خێزانیی نۆرویژیەکانی ئەوکات بووە

کۆی گشتی شانۆیەکە دەرخستنی ئەو ململانێ و چەپاندن و داپڵۆسینەی سیستەمی نێرینەیی سەرمایەدارییە دەرهەق بە تاکی مێ، ئافرەت وێناکراوە وەک کەسێک کە لە کایەکانی پیشەسازی و بانک و ئۆفیسی حوکومیدا، ناچارە هەوڵبدات ببێتە خاوەنی هەژمار و دەنگی خۆی، تا لەناو دەنگی نێرینەکاندا دەنگی ببیسترێت و، نەبێتە پاشکۆی (نان)ێک کە سیستەمی پیاوسەنتەریی کاپیتاڵیستی ئەوسا بە شکاندنی دەروونی و، زیندانیی کەسایەتییەکەی دەیداتێ. نورا بەدوای شوناسێکی تازەدا دەگەڕێت بۆ مرۆڤبوونی خۆی، وە وەک ئافرەتێک لەکۆتایی ئەو شانۆیەدا بە ڕاوەستان لە دژی متبوونی ئەو لەچوارچێوەی ماڵێکی ئەرستۆکراتیدا، لە قەفەسی ئەو هەژموونە دێتە دەرێ، دەنگ هەڵدەبڕێت و سەردەردەهێنێت، نەفرەت لە مشەخۆریی و بەرخۆریزمی بنەماڵەیی ئەرستۆکراتیی دەکات، وە دەبێتە خاوەنی شێوەژیانێکی نوێی ئابووری، بە کارکردنی وەک کە پتر جێپەنجەی خۆی پێوەدیار دەبێت و پشت بە خۆی دەبەستێت. هەرچەندە شانۆی (ماڵی بوکەڵە) A Doll's House لەبنەڕەتدا بە زۆر ئاراستەی بیرۆکەی فێمینیستی لێکدراوەتەوە، بەڵام خودی شانۆکە و ڕووداو و بەسەرهاتەکانی دەرخەری شکستی شێوەژیانی خێزانیی نۆرویژیەکانی ئەوکات بووە، بەوەی کە لێکتێگەیشتن و سازان و شکۆی نێوان هاوسەران لەسەر بنەمای بەها مرۆییەکان نەبووە، ئازادی و ڕێز لەنێوانیان لاواز بووە، بەڵکو لەسەر بنەمای چەپاندن و خیانەت و فێڵکردن لەگەڵ یەکتری بووە، بەجۆرێک کە بە لێکترازانی خێزان شانۆیەکە کۆتایی بە باسەکە دەهێنێت.

دووەم بەرهەمی ئەدەبیی کە دەمەوێت لەم وتارەدا لێی بدوێم، بریتییە لە شانۆی (پیشەگەریی خاتون وارێن) Mrs. Warren's Profession ی نووسەری ئێرلەندی بەناوبانگ (بێرنارد شۆ)، کە دەنگێکی دیار و دلێرە بۆ دەرخستنی ژان و ئێشی ئافرەت لەژێر چنگی زەحمەتی ڕۆژگار و، بێباکی پیاوانی چڵێس و هەلقۆزەری کۆمەڵگەی کاپیتاڵیستی، کە لەو شانۆیەدا دەیانەوێ سوود لە جەستەی ئافرەت، وەک بوونێکی سەرنجڕاکێش، ببینن بۆ ڕاکێشانی گیرفانی پیاوان و کەڵەکە کردنی سەرمایە بەو بۆنەیەوە. بێرنارد شۆ بە دوو ئەدگار و سیما جیادەکرێتەوە لە زۆربەی

نووسەرانی دیکەی ئەدەبیاتی ڕۆژئاوا، یەکێکیان ئەوەیە کە شۆ خاوەنی بۆچوونێکی تایبەت بووە لەبارەی کێشەی ئافرەت، بەوەی کە پێیوابوو ئافرەت بەوە شکۆی دەپارێزرێت کە خاوەنی گیرفان و سەرمایە و پیشەی تایبەتی خۆی بێت، کە ئەم ڕەوتە ناسراوە بە **social feminism** ، دووەم شت کە بێرنارد شۆ پێی دەناسرێتەوە وەک خاسیەتێکی گرنگی ئەدەبی، ئەویش ئەوەبووە کە ڕەخنەگرێکی وردی دژە کاپیتالّی (چەپ بالّ) بووە، کە پێی وابووە مەکینەی ئابووری سەرمایەداری ڕۆژئاوا بە داپلّۆسینی دەستی کار و کۆشش و ڕەنجی چینی هەژارەکان و خوارەوە، دەجولّێت. بیرمەند بێرنارد شۆ دەیویست نووسینەکانی تەنها لەپێناو چێژی ئەدەبی نەبێت، بەڵکو خەم و پەیامێکی قولّی هۆشیارییانە لەخۆ بگرێت، بۆیە لەم شانۆیەدا دەیەوێ بەشێوەیەکی کۆمیدی و توانج و پلارهاویشتن پەنجە بخاتە سەر ناشیرینیەکانی هەژموونی ڕژێمی ئابووریی مۆدێرن و، قۆستنەوەی کەرامەت و بەهای ئینسانیی و هەولّی هەژاران لەپێناوی کەڵەکەبوونی سامان و مالّی سەرمایەداران. لەم شانۆیەدا ئافرەتێک بەناوی (وارێن) کە گەیشتۆتە تەمەنێک تێر عومر و کاملّ بووە، بەچاوێکی ناجێگیر و پەژارە سەیری ڕابردووی ژیانی خۆی دەکات، کە چۆن ناچار بووە، بەبێ دۆزینەوەی هیچ دەرچەیەکی پیشەوەریی،

ئافرەت ئەتوانێت هاوبەشی ڕاستەوخۆ و ڕاستەقینەی پیاو بێت لە کایەکانی ژیاندا، وە ئەسپی خۆی لەناو چوارچێوەی مۆرالّییدا بەشێوەی ئەخلاقپەروەرانە تاوبدات

تەنها لەڕێگەی لەشفرۆشی بژێوی خۆی و کچەکەی (ڤایڤا) پەیدا بکات و، بەردەوام بێت.

ڤایڤا ئافرەتێکی گەنجە، کچی وارێنە، دەیەوێت لەو شێوازی ژیانەی کە دایکی تێوەگلاوە بێتە دەرەوە، چونکە جگە لەوەی بە ڕەوای نابینێ ئافرەتێکی وەک دایکی ببێتە سەردەستەی چەندین ئافرەتی دیکەی لەشفرۆش و بەڕێوەیان ببات، لەهەمان کاتدا پێیوایە کە دەستخستنی ڕۆزی و بژێوی ژیان و دەولّەمەندی لەسەر بنەمای فرۆشتنی جەستە کارێکی بێ بنەواو نا ئەخلاقییە و هەڵەیەکی زەقی مۆرالّییە. ڤایڤا فرۆشتنی جەستە بە کارێکی پەست و دارمانی بەهای ئینسانی دەبینێت، وە پێی وایە کە ئافرەت توانست و کارامەیی و بەهرەی زۆر زیاتر لەوە هەیە کە لەژێر هەر دۆخێکدا ناچار بێت جەستەی خۆی، کە بوونێکی زۆر شەخسییە، وا بە نزمیی تەسلیم بە ئینسانێکی دیکە بکات تا یاری پێوە بکات و چێژی لێ ببینێ. ئەم شانۆیە مێشکی مرۆڤ دەوروژێنێت بەوەی کە بیر لەوە بکاتەوە کە چۆن

دوو ئاراستەی فیکری دژ بە یەک بوونی هەیە، لە شێوەی ژیاندا، یەکێکیان پشت دەبەستێت بە مانەوە و خۆ زیندوو هێشتنەوە لە هەر دۆخێکدا، تەنانەت ئەگەر لەسەر بنەمای کەرامەتی مرۆڤ بێت و بەهای ئەخلاقییش بێنێتە ژێر پرسیارەوە، ئەویتریان بریتییە لەو ئاڕاستەیەی کە پێیوایە مرۆڤ دەتوانێ بە پشت بەستن بە توانای هۆشەکیی و عەقڵیی و دەست و خامەی بتوانێ خۆی بژینێ و تەنانەت سەرمایەش بینا بکات. خاتوو وارێن نموونەیە بۆ شێوە ژیانی یەکەم، کە بەهۆی بێهێزی خۆی و نەبوونی تواناییە زاتییەکانی، لەنێو ململانێی دنیای سەرمایەداری نەیتوانیوە وەک تاکێکی سەربەخۆی خۆژیێن بمێنێتەوە، ناچاربووە تەسلیم بێت بەوەی (جەستە)ی خۆی بکاتە کاڵایەک لەپێناوی چنگ خستنی پارە.

بە پێچەوانەوە نموونەی (ڤایڤای) لەناو ئەو شانۆیەدا بوونی هەیە کە ئافرەتێکی تازەی خاوەن بڕیار و بڕوانامەیە، پشت بە توانستە پەروەردەیی و ڕۆشنبیرییەکانی خۆی دەبەستێت و، دەیەوێت لەڕێگەی بڕوانامە و ئەزموون و توانایی ئیداریی خۆیەوە کە بە ڕەنجی خۆی بەدەستیهێناوە، ببێتە خاوەنی سەرمایە و سامان و خۆی بژێنێت. بۆیە دوای مشتومڕ و گفتوگۆ لەگەڵ دایکی، لەبارەی ئاستی مۆراڵیی ئەو پیشەیەی کە دایکی پێی هەڵساوە، ئەو شوێن و ماڵە جێدەهێڵێت کە دایکی لێی دەژیت و، دەبێتە کەسێکی خاوەن بڕیار و خاوەن داهاتوو و داهاتی خۆی، بەو پێیەی کە لە ئۆفیسێکی بانکیی دا کار دەکات و، باوەڕی وایە کە ژانی ژیان نابێت ببێتە هۆی پەکخستن و داڕمانی بەهای مۆراڵیی.

ئەنجام:

ئەو پەیام و هزرە سەرەکییە ئەدەبی و فەرهەنگییەی کە لەم دوو شانۆیەدا دەردەکەوێت، بریتییە لەم خاڵانەی خوارەوە کە سەرجەمیان هاوبەشیان هەیە لەوەی کە لەنێو ژاندا ژیانی نوێ دروست دەبێت، بەتایبەت بۆ ڕەگەزی مێینە، کە سەرەڕای داپڵۆسین و خەم و ناسۆری ڕۆژگار و ئەو ڕژێمە ئابووری و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییانەی کە ناهێڵن ئافرەت وەک بوونێکی کارا لەکۆمەڵگەدا دەربکەوێت، هێشتا ئومێدی خودپەروەردەیی و دەرچەی سەرکەوتن بۆ پەیژەی ڕزگاریی بوونێکی کارای هەیە، ئافرەت ئەتوانێت هاوبەشی ڕاستەوخۆ و ڕاستەقینەی پیاو بێت لە کایەکانی ژیاندا، وە ئەسپی خۆی لەناو چوارچێوەی مۆراڵییدا بەشێوەی ئەخلاقپەروەرانە تاوبدات.

یەکەم: ڕژێمی ئابووریی مۆدێرن و فەرهەنگی سێبەری ئەم ڕژێمە، کەشێک دەخوڵقێنن کە، ئافرەت لەماڵ بێتە دەرەوە و، چیتر پیاو وەک بەخێوکار و ڕۆزیهێن **breadwinner** دەربەستی

ئەوە نایەت کە سەرجەمی ئەو پێداویستییە زۆرانەی مالّ دابین بکات، ئەوەی کە پالّنەرە بۆ هاتنی ئافرەت بۆ کارکردن لەدەرەوە، لە سێکتەرە جۆراوجۆرەکانی ژیاندا، بریتییە لە سەختیی بواری ژیان و ئەو قەرەبالّغی و هەژموون و جەنجالّیی و زەحمەتکێشییەی کە بازاڕی مۆدێرن خولّقاندوویەتی.

دووەم: بۆ ئەوەی ئافرەت لەو بارە سەختەی بازاڕی نوێی مرۆڤایەتی نەچێتە ژێر چنگی ستەم و چەوسانەوە و بێبەهاکردنی توانایەکانی، پێویستە خودپەروەردەیی و خۆدیسپلینکردن و پێگەیشتن بکاتە چەکێک بۆ بەرگریکردن لە شێوە ژیانی تایبەتیانەی خۆی، کە نەچێتە ژێر چنگی هیچ سیستەمێکەوە کە مۆراڵی ئینسانیانەی هەتک بکات و بشکێنێت، بۆ ئەم مەبەستەش، نووسەرانی ئەدەب و ڕەوشەنهزران هەوڵدەدەن پەیامی خودهۆشیاریی لە ڕۆمان و شانۆیەکانیاندا بنووسن، تا وەچەی خوێنەری ئافرەت، هێز و بەخششی خۆپێگەیاندن و لەسەرپێخۆڕاوەستان بزانێت، بێگومان نووسەرانیش وەک شادەماری هزری کۆمەڵگە، درک بە بایەخی ئەو پڕۆسەیە دەکەن لە گۆڕانی (ژان)ی ژیان بۆ پەروازکردن و گەشەکردن.

سەرچاوەکان:

Ibsen, Henric. A Doll's House. Dramatists Play Service, inc. 1998

Shaw, Bernard. Mrs. Warren's Profession. 1st World Library Society. 2004

پڕۆفایل

* بوخاری عبدالله قەسرێ.
* لەدایکبووی ١٩٩٠ی شاری هەولێر.
* بەکالۆریۆس و ماستەر لە زمان و ئەدەبی ئینگلیزی.
* قوتابی دکتۆرا لە هەمان پسپۆڕ.
* مامۆستا لە کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی زانکۆی سەلاحەددین.
* لە زانکۆکانی (تیشک) و (نۆڵج) و (ئەڕبیل) وانەی وتۆتەوە.
* نووسەری کتێبی (لە دەرەوەی سندوقەکە بیر بکەرەوە).
* دامەزرێنەری یەکەمین پێشبڕکێی دیبەیتی زانستی زانکۆکانی کوردستان.

ڕۆڵی ژنان لە بەشداری سیاسی لە هەرێمی کوردستان

لە هەرێمی کوردستان سیاسەت بەشێکی فراوانی ژیانی داگیر کردووە، واتە سیاسەت تەنها حیزبەکان نایکەن، بەڵکو هەموو جۆلەیەک بە ئاراستەی هوشیاری کۆمەڵگە و باشترکردنی ژیانی خەڵک هەر سیاسەتە، ئەمەش شان بەشانی حیزبە سیاسییەکان ڕێکخراوەکان و سەنتەر و کۆمەڵە و یەکێتییەکان پێی هەڵدەستن، تەنانەت دەربڕینی ناڕەزایەتی لە کەم و کورتییەکانی سیستمی حوکمڕانی و فشار دروستکردن و خۆپیشاندانیش هەر دەچنە چوارچێوەی هوشیاری سیاسییەوە، واتە دەکرێ بڵێین بەشێکی فراوانی کۆمەڵگە هەر یەکە و بە جۆرێک بەشداری سیاسییان هەیە و ئاگاییان هەیە لە بارودۆخەکە، بەڵام بەشداری تەنها بە مانای بەشداریکردن لە جێبەجێکردنی بڕیاردا نەک لەپرۆسەی دروستکردنی بڕیاردا، چونکە بەداخەوە ئەوە تەنها حیزبە کە بڕیار دروست دەکات، لەناو حیزبیشدا ژمارەیەکی زۆر کەم بەشدارن لەدروستکردنی بڕیاردا، ئەویش لە بەر ئەوەی تا ئێستا لەهەرێمی کوردستان و لەناو پارتە سیاسییەکانیشدا بوونی سیستم و بەدامەزراوەییکردن بەدیناکرێ هێندەی میزاج و دەستەگەری و خێڵگەرایی ڕۆڵ دەبینێت.

بۆیە ڕۆڵی بەشداری ژنانیش زۆر لاوازە جگە لەو هۆکارەی سەرەوە کۆسپ و ڕێگری زۆر لەبەردەم ژناندا هەیە لەوانە:-

١- تێڕوانینی کۆمەڵگە:

تا ئێستاش کۆمەڵگە دان بە تواناکانی ژناندا نانێن لە زۆر بواردا، بەتایبەتی لە بواری سیاسیدا، لەکاتێکدا ژنان لە ماوەی ٠٥ ساڵی رابردووەوە تا ئێستا ڕۆڵی بەرچاویان هەبووە، لەسەردەمی شۆڕش و پێش ڕاپەڕین ڕۆڵی گرنگیان گێڕاوە بۆ ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان چ ئەو ژنانەی چوونەتە شاخ و خەباتیان کردووە، چ ئەو ژنانەی لە شارەکان و لە ڕێکخستنەکاندا هەبوون، لەدوای ڕاپەڕینیش بەهەمان شێوە لە دام و دەزگاکاندا ڕۆڵیان بینیوە.

لەلایەکی ترەوە کۆمەڵگە تێڕوانینێکی نەرێنییان هەیە سەبارەت بە بەشداری سیاسی ژن

و پێیانوایە پێویست نییە ژنان لەو بوارەدا هەبن..

جا ئەگەر باس لەوە دەکرێ ژنان نیوەی کۆمەڵگەن و حوکمڕانیش بۆ ڕێکخستن و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگەیە ئەی بۆ دەبێت ژن لەو بوارە دوور بخرێتەوە؟

٢- **لەگەڵ ئەوەی** سالانێکی زۆرە ژنان لە ماڵ هاتوونەتە دەرەوە و لە سەرجەم بوارەکاندا کار دەکەن و توانیویانە هاوکارێکی باش بن بۆ دابینکردنی بژێوی خێزانەکەیان، کەچی ئەرکی ماڵیان لەسەر کەم نەبووەتەوە، بەڵام بەلێهاتوویی و توانا و پێگەی خۆیان توانیویانە هاوسەنگی لەنێوان ئەو دوو ئەرکەدا دروست بکەن، ئەمەش بارگرانییەکی تر لەسەر ژنان.

٣- **میدیا:** ژنان لە میدیاکانەوە وێنایەکی جوانیان بۆ ناکرێ، نە لە بەرنامەی کەناڵەکاندا، نە لە فیلم و دراماکاندا، بەڵکو هەمیشە وەکو کەسایەتییەکی نەخوێندەوار و نەزان و هۆکاری دروستبوونی ئاژاوە و ئامرازی پێکەنین نمایش دەکرێت، لەلایەکی ترەوە هێنانی کلتوری میللەتانی تر لە ڕێگەی ڕاگەیاندنەکانەوە کە لەوانیشدا ژن ڕۆڵێکی نەرێنی هەیە، لەکاتێکدا لە ڕاستیدا وانیە و لەناو کۆمەڵگەی کوردیدا ژنی زۆر بەتوانا و لێهاتوو هەیە و ڕۆڵی ئەرێنیان هەبووە لەزۆر بواردا کە هەلیان بۆ ڕەخسا بێت سەرکەوتوو بوون، بۆیە ئەم وێنەیەی ژن لە ڕاگەیاندندا کاریگەری خراپی لەسەر تێڕوانینی کۆمەڵگە هەیە بۆ ژن، لێرەوە مافی بەشداریان لە کایەکانی ژیاندا پێ ڕەوا نابینن بەتایبەتی بواری سیاسی و بەبەرنامە کار بۆ پەراوێزخستنی ژن دەکرێت.

٤- **خودی ژنان** خۆیشیان هۆکارن کە نەیانتوانیوە متمانەی کۆمەڵگە و تەنانەت متمانەی ژنان خۆیشیان بەدەست بێنن ئەویش لە بەر ئەوەی:

أ- **گرنگی نەدانیان** بە بەرزکردنەوەی ئاستی زانستی و ڕۆشنبیری و مەعریفی خۆیان تا بتوانن تێڕوانینی کۆمەڵگە بگۆڕن، بۆیە کەمی ژنانی شایستە و بەتوانا کاریگەری نەرێنی لەسەر هاتنە پێشەوەیان هەبووە، چونکە ئەگەر ڕێژەشیان کەم بێت بەڵام لەڕووی جۆرییەوە دەنگێکی بەرز و کاریگەر بن ئەوا دەتوانن متمانەی پیاوانیش و ژنانیش بەدەست بێنن.

ب- **سەربەخۆنەبوونی** ڕێکخراوەکانی ژنان و ژنان بەگشتی و دابەش بوونیان بەسەر حیزبەکان و ئایدۆلۆژیا جیاوازەکاندا.

ج- **دەربازنەبوونیان** لە پاشکۆیەتی بۆ پیاوان، جا بەرپرسەکەی بێت یان هاوسەرەکەی یان باوک و برا.

٥- **ناوەندی حیزبەکانیش** نەیان توانیوە ژینگەیەکی لەبار بۆ ژنان دروست بکەن

تاتواناکانیان ببینرێت، پێوەری ئیرادەی سیاسی، تەکەتولی ناو حیزبەکان تواناکانی ژنانی پەرت کردووە.

٦- سیاسەت لە هەرێمی کوردستان

شێوازێکی نەخوازراوی وەرگرتووە، تەنانەت هەندێ لە پیاوانیش ناوێرن خۆیانی لێ بدەن، ئەم ڕەوشە بۆ ژنان دژوارترە بەهۆی ئەو هێرشانەی دەکرێتە سەر سیاسیەکان و ململانێیەکی ناهاوسەنگ و ئێسک شکاندن هەیە، ئەمەش پاشەکشەی بە ژنان کردووە، چونکە هەمیشە ژن ئاسایشی کۆمەڵایەتی و خێزانەکەی بەلاوە گرنگترە لە هەر شتێکی تر، هیچ ژنێک ئامادە نییە خێزانەکەی لەدەست بدات بۆ ئەوەی ببێتە ئەندامی پەرلەمان یان هەر پۆستێکی تری سیاسی.

٧- ڕاستە ژن ئێستا لە هەرێمی کوردستان ڕێژەی کۆتای هەیە لە پەرلەمان و ئەنجومەنە هەڵبژێراوەکان(ئەنجومەنی پارێزگاکان) بەڵام بۆ دەسەڵاتی جێبەجێکردن کۆتای نییە، بۆیە دەبینین ڕێژەی ژنان لەحکومەت و دام ودەزگاکاندا زۆرکەمە.

بەپێی ئاماری وەزارەتی پلاندانانی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی ٢٠١١ فەرمانبەرانی دامەزراوەکانی حکومەت ٤٠٪ ی ژنان پێکی دەهێنن، لە کەرتی پەروەردە دا ڕێژەی ژنان بەرزترە لە پیاوان، ٥٥٪ ژنانن، ٤٥٪ پیاوانن، ئەمە و لە پۆستە ئیداریەکانی بواری پەروەردەدا ڕێژەکەیان زۆر لەوە کەمترە.

دەرەنجامی یەکێک لە توێژینەوەکان کەلە نێو ٢٠٠ ژنی فەرمانبەری دام و دەزگاکانی حکومەتی هەرێم ئەنجامدراوە لە پارێزگاکانی سلێمانی و هەولێر، ڕێژەی بەڕێوەبەری فەرمانگەکان لە سلێمانی پیاوان ٧٥٪ی ڕێژەکە پێک دەهێنن، لە هەولێر پیاوان ٧٨٪ی ڕێژەکەن.

لە سەرجەم کابینەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا تەنها یەک ژن یان دوو ژنی وەزیر هەبوون، تەنها لە کابینەی ٩دا سێ وەزیری ژن هەیە.

٨- ناسەقامگیری سیاسی و ئابووری کاریگەری لەسەر ژن بەپلەی یەکەم هەیە.

پێشنیار و چارەسەر:-

ئەگەر ژنان لە ناو سیاسەتدا هەبن دەبنە هەوێنی ئاشتی و ئارامی، چۆن ئەمە بکەینە دیدی کۆمەڵگە سەبارەت بە بەشداری ژنان:

١- **کارکردنی ژنان لە سەرخۆیان** و بەهێزکردنی تواناکانیان و زیاترکردنی ڕۆشنبیری و هۆشیاری لەڕووی سیاسییەوە.

٢- **زیادکردنی سیستمی کۆتا** بۆ دەسەڵاتی جێبەجێکردن و ناوەندی بڕیاری حیزبە سیاسییەکان، ڕاستە ژنان نابێت تاسەر پشت بە کۆتا ببەستن، بەڵام تا ئەم قۆناغەیش بۆ هەرێمی کوردستان پێویستە نەک هەر لە پەرلەمان، بەڵکو لە دەسەڵاتی جێبەجێکردنیش، ئەرکی پەرلەمانە بە یاسا و بڕیار ئەوە ڕێک بخات و هەمواری یاسای حیزبەکان بکات بەجۆرێک ئەگەر ڕێژەی کۆتا بۆ ئاستەکانی ناوەندی بڕیاری حیزبەکان دیاری نەکرێت مۆڵەتیان بۆ تازە نەکاتەوە، لەهەمان کاتدا ئەرکی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنییە فشار بخەنە سەر حکومەت و حیزبەکان پێداچوونەوە بە پەیڕەو و پرۆگرامی خۆیاندا بکەن لەسەر کاراکردنی نوێنەرایەتیکردنی ژنان لە دامەزراوە حکومییەکان و حیزبییەکاندا، چونکە ڕێژەی بەشداری ژنان لە حیزبەکان تائێستا (١٠٪ بۆ ٢٠٪) تێپەڕ ناکات کە ئەویش لای هەموو حیزبەکان وەک یەک نییە، با ئەم ڕێژەیەش بەرزبکرێتەوە بۆ ئاستی بەشداری ژنان لە پەرلەماندا.

٣-**سەربەخۆیی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن** و ئاراستەکردنی کەناڵە حیزبییەکان تا بتوانن ڕۆڵی ئیجابیان هەبێت لە پێشکەوتنی کۆمەڵگە.

٤- کارکردنی ڕێکخراوەکانی ژنان بە سەربەخۆیی و یەکگرتوویی لەسەر ئەو بابەتانەی پەیوەندی بە بەشداری ژنانەوە هەیە لە سەرجەم بوارەکاندا.

سەرچاوەی داتاکان:

بەشداری سیاسی ژنان لە باشووری کوردستان لە ساڵانی ١٩٩١-- ٢٠١٦ ز

کنێر عەبدوڵڵا

پرۆفایل..

نجیبە لطیف احمد

- لەدایک بووی ١٩٦٩

- دەرچوی کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکان، زانکۆی سلێمانی.

- ئەندامی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان.

- ئەندامی خولی چوارەمی پەرلەمانی کوردستان.

سەلاحەدین ئەحمەد

جێندەر و فێمێنیزم و کاریگەرییە نەرێنییەکانیان

دۆز و پرس و باسی ئافرەت باسێکی گرینگ و گەرمە و قسە و باسی زۆری لەبارەوە دەکرێت، یەکێ لە بابەتە هەرە گرینگ و گەرمەکانیش پرسی (جێندەر) و (فێمێنیزم)ە، کە لەم دواییانەدا زۆرترین قسە و باسی بەدوای خۆیدا هێنا، بەڵام ئەوەی جێی داخە زۆربەی ئەو تەوژمانەی دێنە مەیدان یەکەم شتیان دژایەتیکردنی ئاین و ئەخلاق و عورفی جوان و ڕەسەنایەتییە! ئینجا ئەوەی جێی سەرسوڕمانە لە کۆتاییشدا هەمووی بە زەرەر و زیانی ئافرەتان کۆتایی دێت و ئافرەتان تووشی نەهامەتی و داڕووخان و نامۆبوون بە کۆمەڵگە و خێزان دەکەن و تووشی دەیان کێشەی خێزانی و کۆمەڵایەتی دەبن، دواییش خۆیان لێ بێبەری دەکەن و بەتەنها جێیان دێڵێن! هەر بۆیە دەیان و سەدان ژنیان تووشی کوشتن و خۆکوژی کردووە!

کۆمەڵگەی موسڵمانان لە بەرنامە و یاسا و بۆچوونی جوان و دادگەرانە بەرامبەر ئافرەت پەکیان نەکەوتووە و ئیسلام پڕیەتی لە یاسا و ڕێسا و سنووری جوان و گونجاو بۆ ئافرەتان، ئەوە دەستەڵاتە ستەمکارە عەلمانی و غەیرە عەلمانییەکانن جێبەجێیان ناکەن، کەواتە خەتایەکە لە دەستەڵاتی سیاسی و دادوەری و جێبەجێکارە کە یاساکان جێبەجێ ناکەن، هەتا یاساکانی باری کەسێتیش کە زۆربەی لە ئیسلام وەرگیراون و خۆیان دایانناوە جێبەجێیان ناکەن، بۆیە لە جیاتی ئەو هەموو شیوەنە و فرمێسکە درۆینانەی بۆ ئافرەت دەیڕێژن با بچن بە گژ ئەو دەستەڵاتە ستەمکارانەدا کە مرۆڤیان بە ئاژەڵ کردووە ئافرەتیان کردووە بە کاڵایەکی زۆر بێ نرخ و سووک!

جێندەر (gender) چییە؟

وشەی جێندەر (gender) (النوع الاجتماعي - جۆری کۆمەڵایەتی) وشەیەکی ئینگلیزییە، سەرچاوەی ئەم وشەیە، لە (gendre)ی ئینگلیزیی چاخی ناوەندەوە هاتووە، ئەم تێرمە لەزمانی فەرەنسیی کلاسیکەوە وەرگیراوە و ڕیشەی ئەم تێرمە لە بنەڕەتدا دەگەڕێتەوە بۆ (genus)ی زمانی لاتینیی.

ئەم جیاوازی ڕەگەزییە هەر بۆ مرۆڤ نییە، بەڵکو هەموو بوونەوەرەکان بەم شێوەیە دابەش بوون

(gender) لە زمانی ئینگلیزیدا بە مانای؛ جۆر (kind) بەکاردێت، کە لە بنچینەدا لە وشەی(gen) زمانی هیندۆ ئەوروپییەوە وەرگیراوە. سەرچاوەی وشەگەلی وەک : kind، king، (kin) چەندین وشەی دیکەیە لە زمانی ئینگلیزیدا. لە زمانی فەرەنسیدا وەک وشەی (genre sexuel) (genre) سەرچاوەڵداوە کە لە بنچینە یۆنانییەکەوە وەرگیراوە (gen)، لە وشەگەلی وەک (،(genesis) ،(gene oxygen)) دەبینرێت.

جێندەر لە ڕووی زمانەوانییەوە بەمەبەستی جیاوازی و لێکدانەوەی سروشتی تایبەتمەندی نێوان (نێر و مێ) بەکاردەهێنرێت. ئەم وشەیە، بەپێی ئۆرگانیەتی دەلالی چەمکەکە خۆی، گوزارشتە لە جۆر و سروشتی (نێر و مێ) بە شێوازێکی فراوان بەکاردەهێنرێت، لە بواری کلتووری و کۆمەڵایەتی و سیاسیدا.

وشەی جێندەر لە ڕەگەزە ڕێزمانییەکاندا، سەرەتا بۆ (جیاوازی نێوان تاک و کۆ) بەکارهێنراوە. تا ساڵانی ١٩٥٥ز « جۆن مۆنی John Money»جیاوازییە چەمکییەکانی نێوان ڕەهەندە بایۆلۆجییەکانی ڕەگەز و ڕۆڵی جێندەر دەخاتە ڕوو. هەرچەندە ڕیشەی جێندەر وەکو ڕەهەندێکی بایەلۆژی لە ئینجیلیدا بەکارهاتووە، (تۆ نابێت ڕێگە بدەیت بە ئاژەڵەکانت زاوزێ لەگەڵ جۆری جیاواز لە خۆیان بکەن).

بۆ ناساندنی جێندەر لەڕووی زاراوە و ناوەڕۆکەوە لە (پوختەی بنەما فکرییەکانی جێندەر)دا خۆی دەبینێتەوە.

پوختەی بنەما فکرییەکانی جێندەر

١. نەهێشتنی نێرایەتی و مێیایەتی، چونکە پێیوایە نێری و مێیی دەستکردی کۆمەڵگەیە.

٢. جێندەر هەستکردنی مرۆڤە بە مێیایەتی یان نێرایەتی (واتە هەستکردنی مرۆڤە بە ڕەگەز)، واتە شتێکە مرۆڤ خۆی دەیخولقێنێت، نەک لە حەقیقەتدا وابێت، بۆیە بۆی هەیە بە جەستە پیاو بێت، بەڵام ناسنامە جێندەرییەکەی ژن بێت، یان بەپێچەوانەوە، واتە پیاو ڕۆڵی ژن ببینێت و ژن ڕۆڵی پیاو ببینێت.

٣. نابێ جیاوازی بایەلۆجی بێتە هۆی دیاریکردنی ئەرک و ماف و ڕۆڵ، بۆ نموونە پیاو کە هەستی مێ بوونی هەبوو بۆی هەیە شوو بکات و نابێ هیچ کەسێکیش سەرکۆنەی بکات لە هەڵبژاردنی ئەم ناسنامە جێندەرییە بۆ خۆی.

٤. جۆرەکانی هاوسەگیری و زەواج و خێزان یەک جۆر نین، بەڵکو دەیان جۆریان هەیە، پیاو و ژن، ژن و ژن، پیاو و پیاو، پیاو و ئاژەڵ، ژن و ئاژەڵ ..

٥. کەواتە ڕەگەزی بایەلۆجی و جۆری کۆمەڵایەتی لەلای جێندەر جیاوازە و نابێ ڕەگەزی بایەلۆجی ڕۆڵی هەبێ لە دیاریکردنی ئەرک و ماف و ڕۆڵ، هیچ جیاوازییەک نییە لەنێوان نێر و مێدا.[١]

بەڵام لەتێڕوانینی ئیسلامدا بەهیچ شێوەیەك ئەم بۆچوونە جێی نابێتەوە، چونکە نێر نێرە و مێ مێیە، نەك خۆیان یان کۆمەڵگە بۆیان دیاری بکات، واتە شتێکی حەقیقی و زاتییە و لە بنەڕەتەوە هەیە و هیچیشیان فەزڵ و جوان و چاکە و ... نییە بەرامبەر ئەویتریان، ئەوەتا خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾[٢]، واتە: هەر ئەو زاتەش (خودا) دوو جۆری دروست کردووە کەنێر و مێیە ..﴿وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾[٣]، واتە: سوێند بەو زاتەی کە نێر و مێی دروست کردووە.

نەك هەر ئەوەندە بەڵکو خۆچواندنی نێر و مێش بەیەکدی دروست نییە[٤]، چونکە هەردووکیان تایبەتمەندی خۆیانیان هەیە، تایبەتمەندی دەروونی، جەستەیی، فسیۆلۆجی، کۆمەڵایەتی، ..... بۆنموونە ئافرەت لەڕووی جەستەییەوە مەمکی هەیە بۆ شیردان، وە منداڵدانی هەیە بۆ هەڵگرتنی منداڵ، وە هەروەها هێلکەدان و .... هەیە، ئینجا وەك پیاو موودار و دەنگگڕ و .... نییە، بەهەما شێوە لە ڕووە دەروونیەکەشەوە زۆر جیاوازە، ئەو نەرمونیان و ناسکی و ڕەحم و .... خوای گەورە داویەتی بە ئافرەت بۆ ئارامگری لەسەر ناڕەحەتییەکانی حەمل و بەخێوکردن و پەروەردەکردنی منداڵ نەیداوە بە پیاو، بەهەمان شێوە زۆر شتیشی داوە بە پیاو کە نەیداوە بە ژن، ئەم تایبەتمەندیانەش هەر لە خۆیان جوانە و یارمەتیدەرێکی زۆر گەورە و گرینگیشە بۆ ڕاییکردنی کار و ئەرك و ڕۆڵەکانیان.

ئەم جیاوازی ڕەگەزییە هەر بۆ مرۆڤ نییە، بەڵکو هەموو بوونەوەرەکان بەم شێوەیە دابەش بوون، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾[٥]، واتە:

جێندەر لە کۆمەڵگە موسڵمانەکاندا لەڕێی ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و ڕێکخراوە حکومی و ناحکومییەکان و پاڵپشتی دارایی دەرەکی و پەیمانگا و دامەزراوەکانی تویژینەوە و ڕاگەیاندن بلاوکرایەوە

لەهەموو شتێک ئێمە جووتمان دروست کردووە (لەجیهانی ئادەمیزاد و گیاندار و ڕووەک و بێ گیاندا، لەهەموو شتێکی ماددی و مەعنەویدا) بۆ ئەوەی بیربکەنەوە و یادەوەری وەربگرن.

بۆیە ئەگەر بڕوانینە ژیانی ژیندارانیش زۆر بەڕوونی هەردوو ڕەگەز دەبینین و هەر یەکەشیان ئەرك و ڕۆڵی خۆی دەگێڕێت. کەواتە ئەوە شتێکی فیتری و زگماکی و خوداییە و لادان لێی لادانە لە سروشت و فیترەت و ئەسڵ و چوونە بەرە و داڕووخان و لێکهەڵوەشان و .. بۆیە لە ئیسلامدا هەر دوو ڕەگەزەکە دروستکراوی خودان و هیچیان باشتر و گەورەتر و بەنرختر نین، تەنها پێوەرێك بۆ گەورەیی و باشی و جوانی و بەرزی شتە مەعنەوییەکان و ئەخلاق و ڕەوشت و بەها باڵاکان ئیمان و تەقوایە.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ الحجرات: ١٣. واتە: (...بەڕێزترینتان لە لای خودای گەورە ئەو کەسەتانە کە لە خودا ترستر و خۆ پارێزتر و فەرمانبەردارترە).

کەواتە لێرەدا خودای گەورە تەرازوو و پێوانەی خۆی بۆ ڕوونکردووینەتەوە، کە باشترین و بەڕێزترین کەس لای ئەو، ئەو کەسەیە کە زیاتر لەخوداترس و خۆپارێز و فەرمانبەری خودایە، کەواتە پێوانەکە ڕەگەز و ڕەنگ و دەنگ و عەشیرەت و جوانی و زانست و دەوڵەمەندی و خانەدانی و دەسەڵاتداری و بەناوبانگی و..... نییە، بەڕاستی ئەو یاسایە ئەگەر لێی تێبگەین بەسانە، چونکە خودای گەورە شتێکی وای داناوە و کردوویەتیە پێوەر، کە هەموو کەسێك پێی دەکرێت، هیچ کەسێك نییە پێی نەکرێت، بۆیە شوانێك لەو شاخانە زۆر زۆر بەئاسانی دەتوانێت ئەو پلەیە بەدەست بهێنێت، وە هەروەها هەژارێك یان کۆڵهەڵگرێك (حەمباڵێك) یان نەخوێندەوارێك یان پەککەوتەیەك یان خاوەن پێداویستی تایبەتێك یان..... هەر هەموویان زۆر بەئاسانی دەتوانن ئەو پلەیە بەدەست بهێنن، بۆیە خودای گەورە ئەگەر دەوڵەمەندی دانابایە ئەوا بەس دەوڵەمەندەکانمان ئەو پلەیەیان بەدەست دەهێنا، وە ئەگەر زانستی بە پێوەر دانابایە ئەوا بەس زاناکان ئەو پلەیان بەدەست دەهێنا، یان ئەگەر ڕەگەزی دانابایە .... بەڵام ئێستا هەموو کەسێك دەتوانێت ئەو پلەیە بەدەست بهێنێت!

مێژووی جێندەر

بۆیەکەمجار لە کۆنگرەی قاهیرە، ساڵی ١٩٩٤ دا بە ڕەسمی بەکارهێنرا و سەپێنرا، دواتر لە کۆنگرەی پەکینی ساڵی ١٩٩٥، دواتر لە دەیان کۆنگرەی تەندروستی و گەشەپێدان و نیشتەجێبوون و

... ناوی هاتوو و بووە دەستەواژەیەکی بەربڵاو، بەڵام لە سەرەتای بەکارهێنان و دەرکەوتنیدا زۆر ناڕوون بووە، بەشێوەیەك ئەوانەی بەکاریشیان هێنا نەیاندەزانی مانای دەقیقی چییە! بۆیە لیژنەی پێناسە لە کۆنگرەی چواری تایبەت بە ئافرەت کە لە پەکین بەسترا لە ساڵی ١٩٩٥ز، بڕیاریدا پێناسەی نەکات (The non definition the term Gender)[٦]. واتە ماوەیەی چەند ساڵێك _ کە بەکاریش دەبرا _ پێناسە نەکرابوو.

ئامرازەکانی بڵاوبوونەوە

جێندەر لە کۆمەڵگە موسڵمانەکاندا لەڕێی ڕێکخراوە نێودەڵەتییەکان و ڕێکخراوە حکومی و ناحکومییەکان و پاڵپشتی دارایی دەرەکی و پەیانگا و دامەزراوەکانی توێژینەوە و ڕاگەیاندن بڵاوکرایەوە.

ئامانج و کاریگەرییەکانی جێندەر

جێندەر بۆ ئامانج و مەبەستگەلێکی ترسناك دروستکراوە و بڵاوکراوەتەوە و دەکرێتەوە، تاوەکو ئەم کاریگەرییە نەرێنیانەیی ببێت:

کاریگەری ڕۆشنبیری و فکرییەکان

١. گومان خستنە سەر بنچینەکانی ئیسلام، بۆ نموونە گومان خستنە سەر قورئان، بێڕێزیکردن پێی و بانگەوازکردن بۆ ڕاڤەی لاڕێ و لادەر بۆ

جێندەر هیچ حیسابێک بۆ جیاوازییەکانی ژن و پیاو و نێر و مێ ناکات و دەیەوێ لە ڕیشەو بناغەوە مانای نێرایەتی و مێیایەتی ڕشەکێش بکات

دەقەکانی قورئان، وە هەروەها گومان خستنە سەر فەرموودە و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) و سوکایەتی پێکردن و ڕەخنەگرتن لێی و گومان دروستکردن لەسەر زاتی پێغەمبەر (ﷺ) بەوەی کە مافی ژنی خواردووە و .....

٢. شێواندنی فیقهی ئیسلامی و نەهێشتنی شتێک تایبەت بە ڕەگەزی ئافرەت، وەک حیجاب و واجبە شەرعییەکانی تایبەت بە ئافرەت و ...

کاریگەرییە کۆمەڵایەتییەکان

١. ڕەخنەگرتن لە سیستمی کۆمەڵایەتی لە ئیسلامدا و هەوڵی ناشیرین کردن و ناساندنی وەک دواکەوتوویی و...

٢. ڕەخنەگرتن لە خێزان و هەوڵی تێکدان و لێکهەڵوەشاندن و شێواندنی.

٣. دژایەتیکردنی زەواج و هاوسەرگیری ئیسلامی و هەوڵدان بۆ ناشیرینکردنی و داهێنانی زەواجی دیکەی وەک پیاو و پیاو و ژن و ژن و ئاژەڵ و ژن و پیاو و ئاژەڵ.

٤. دژایەتیکردنی هاوسەرگیری لە تەمەنێکی زوودا.

٥. دژایەتیکردنی چەند ژنی و ناشیرنکردنی.

٦. دژایەتیکردنی هەموو ڕۆڵەکانی ژن و پیاو لە خێزان و کۆمەڵگەدا و بنیاتنانەوەی بەشێوەیەک کە هیچ سنووردێک بوونی نەبێت لە ئەرک و ماف و ڕۆڵدا، ڕۆڵەکان بەدیارینەکراوی دەهێڵێتەوە.

٧. دژایەتیکردنی مارەیی و تەڵاق هەموو دەستەواژە و سنوورە شەرعییەکان.

٨. نەهێشتنی ڕۆڵی ئافرەت وەک دایک و هاوسەر و خێزان و کردنی بە مرۆڤێک ناجیاواز لە پیاو.

کاریگەرییە ئەخلاقییەکان

١. نەهێشتنی شتێک بە ناوی ئەخلاق و بە ڕێژەییکردنی، بۆ نموونە هاوڕەگەزبازی بەهیچ شێوەیەک شتێکی نا ئەخلاقی نییە، یان زەواجی ژن و پیاو لەگەڵ ئاژەڵ شتێکی ئاساییە و ناکرێ بە نا ئەخلاقی وەسف بکرێت.

٢. بڵاوکردنەوەی مومارەسەی سێکسی لە دەرەوەی خێزان و ژیانی هاوسەری و ژن و مێردایەتیدا.

کاریگەرییەکانی لەسەر پڕۆسەی فێرکردن

١. دووبارە دارشتنەوەی پڕۆگرامی خوێندن لەسەر بنەما فکری و فەلسەفییەکانی خۆی.

٢. تێکەڵکردنی نێر و مێ و هاندان بۆ تێکەڵاوی بێ مەرج وبێ سنوور.

٣. زیادکردنی فورسەی خوێندن بۆ ڕەگەزی مێ و بێئاگاکردنی لە ئەرکە گەورەکانی دیکەی.

کاریگەرییە ئابووریەکان

١. هاندانی ئافرەت بۆ ئابووری سەربەخۆ و وا تێگەیاندنی کە دەبێ پارە و سامانی خۆی هەبێت و نابێ چاوی لە دەستی پیاو بێت، واتە نەفەقەی پیاو بە شتێکی خراپ دادەنێت و پێیوایە دەبێ هەرچۆنێ بێ و بە هەر ڕێگەیەک بێت ئافرەت لە مااڵ بێتەدەر و ببێتە خاوەن سامان، بەبێ ڕەچاوکردنی بارودۆخ و کەسایەتی و ئەرکی ئافرەت.

٢. بێکاری، بەهۆی تێکدانی شیرازەی کۆمەڵگە و هێنانە دەرەوەی هەموو ئافرەتان و کارپێکردنیان، بێکاری زۆر لە ناو پیاواندا دروست دەبێت، کە وا دەکات ڕێژەی زەواجیش کەم ببێتەوە، چونکە لە کۆتاییدا ئەوەی دەبێ کار بکات و پارە و بژێوی بۆ

ژن دەبێ یاخی بێ لە پیاو، بۆیە لە کۆتاییدا وای لێدێت وەک هاوبەشی ژیان و خێزان سەیری پیاو ناکات، بەڵکو لێی یاخی دەبێت و بە چاوێکی دڕندانە و ستەمکارانەوە سەیری دەکات

خێزان پەیدا بکات پیاوە، کە پیاو هەلی کارکردنی نەما یان کەمبووەوە، ئەو کارەساتە دەخولقێت کە ئێستا خولقاوە، بەشێوەیەک خێزان و هاوسەگیری نامێنێت و حەزە جینسی و سێکسییەکان لە دەرەوەی زەواجی شەرعی و خێزانی ڕەسەندا بەتاڵ دەکرێنەوە.

کەواتە بەکوردی جێندەر هیچ حیسابێک بۆ جیاوازییەکانی ژن و پیاو و نێر و مێ ناکات و دەیەوێ لە ڕیشەو بناغەوە مانای نێرایەتی و مێیایەتی ڕشەکێش بکات و دواتریش هەموو ئەو شتانەی لەوەوە پەیدا دەبێت قبوڵیان نەکات و خێزان و کۆمەڵگە و ئەخلاق و ڕەسەنایەتی و عورف و بنەما کۆمەڵاتی و ئەخلاقییە جوانەکان و ئایین و ... لە ڕیشەوە هەڵکێشێت و مرۆڤ وەک ئاژەڵ و مەیمون لێبکات و کۆمەڵگەش بکات بە باخچەی ئاژەڵان و هیچ سنووردێکی ئاینی و شەرعی و کۆمەڵایەتی و ئەخلاقی نەهێڵێت و هەموویان وەک شتێکی دواکەوتوو و دژە مرۆڤ وەسف بکات.

فێمێنیزم (ژنۆلۆژی = مێگەری)

چەمکی فێمێنیزم (Feminism) (النسوية، النسوانية، الأنثوية) مێگەری، لە ئەسڵدا فەرەنسییە، لە وشەی (Femina) ی لاتینی وەرگیراوە بە واتای «ئافرەت».

فێمێنیزم پێناسە و ناساندنی زۆری بۆ کراوە، بەڵام ئێمە هەوڵدەدەین پێناسەیەکی گشتگیری بۆ بکەین:

فێمێنیزم بریتییە لە: بزووتنەوەیەکی فکری سیاسی کۆمەڵاتی فرە ڕەهەند و فرە تەوژم و فکر، لە کۆتاییەکانی شەستەکان سەریهەڵداوە، هەوڵدەدات بۆ گۆڕانکاری فکری و کۆمەڵایەتی ڕۆشنبیری نێوان هەر دوو ڕەگەزی نێر و مێ، بەشێوەیەک لە کۆتاییدا دەگاتە یەکسانی ڕەها لەنێوان نێر و مێدا، یان زاڵبوونی مێ لە کایەکانی ژیاندا و سەنتەربوونی، ئامانجەکانی بە پێی بنەما مەعریفییەکانی دەگۆڕێت، بنەما فکرییەکانیشی بە زێدەڕۆیی و تووندڕەویی و لادان وەسفداوە، پشتگیری ململانێ و دووژمنایەتی نێوان نێر و مێ دەکات، هەوڵیش دەدات بۆ خوێندنەوەی نوێ لە ئاین و زمان و مێژوو و ڕۆشنبیری و پەیوەندی نێوان هەردوو ڕەگەز[٧].

مێژووی فێمێنیزم

مێژوویەکی دیاریکراوی تەواو نییە لە ئەدەبیاتی سەردەمی نوێدا بۆ دەرکەوتنی دەستەواژەی فێمێنیزم (Feminism)، هەندێ زمان هەر لە بنەڕەتدا دەستەواژەی فێمێنیزم (Feminism)ی تێدا نییە وەک دەستەواژەیەک کە گوزارشت لە سیاسەتی یەکسانی نێوان هەر

دوو ڕەگەز بکات، دەوترێ بۆ یەکەمین جار لە بەریتانیا لە ساڵی ١٨٩٠ دا بەکارهاتووە، بەڵام لە ئێستادا بووە بە دەستەواژەیەکی بەربڵاو لە جیهاندا لە ناو هەموو زمانەکاندا، وەک ناونیشان بۆ هەموو ئەو بزوتنەوانەی بانگەشەی یەکسانی نێوان هەر دوو ڕەگەز دەکەن، یان دەیانەوێ ژن سەربەخۆیی تەواوی هەبێت و بەتەواوی لەژێر ڕکێفی کۆمەڵگە و پیاو و ئاین ... بێتە دەر و هیچ سنوورێک نەبێت سنووورداری بکات. فێمێنیزم (Feminism) لە ئێستادا لە زۆربەی زمان و وڵاتاندا هەر بە هەمان شێوە بەکاردێت و بووە بە ناسنامە و ناونیشانی ئەم قوتابخانە و تەوژمە مێگەرییە.

ئامانج و سەرەنجامە گشتییەکانی فێمێنیزم (Feminism) مێگەری

١. پیرۆزکردن و موقەددەسکردنی مێ (ژن) و، ناشیرینکردن و نابووتکردنی پیاو و ناساندنی وەک ستەمکار لە ئافرەت و ...

٢. دژایەتیکردنی هاوسەرگیری و زەواجی شەرعی و ناساندنی وەک کۆیلایەتی و چوونە ژێر ڕکێفی پیاو و ....

٣. بانگەشەکردن بۆ هاوڕەگەزبازی و لادانی جنسی و دانانی هاوڕەگەزبازی وەک بەدیلێک بۆ هاوسەرگیری شەرعی و سروشتی، یان بەکارهێنانی هەندێ ئامراز و وەسیلەی سەیر و عەجیبی وەک لاستیک و ... بۆ تێرکردنی ئارەزووە سێکسییەکان.

٤. دژایەتیکردنی خێزان و ناساندنی وەک قەفەسی زیندان.

٥. دژایەتیکردنی ئاین و دەقە ئاینییەکان و ناساندنی ئاین وەک ستەمکار لە مافەکانی مێ و ژن.

٦. ناساندنی ئاین و دەقەکانی وەک پیاوگەرایی و پیاوسالاری و زاڵبوونی نێر بەسەر مێدا.

٧. دژایەتیکردنی هەموو بەها ئەخلاقی و کۆمەڵاتی و ئاین و عورفییەکان و ناساندنیان وەک دواکەوتوویی و ....

٨. ژن دەبێ یاخی بێ لە پیاو، بۆیە لە کۆتاییدا وای لێدێت وەک هاوبەشی ژیان و خێزان سەیری پیاو ناکات، بەڵکو لێی یاخی دەبێت و بە چاوێکی دڕندانە و ستەمکارانەوە سەیری دەکات.

٩. نابووتکردنی دایکایەتی و وەچە و منداڵ خستنەوە و وەسفکردنی بە کۆیلایەتی.

١٠. بەکاڵاکردنی ژن و لەشفرۆشی بۆ پڕکردنەوەی پێداویستییەکانی ژیان.

١١. یاخیبوون لە ڕابردوو و کۆمەڵگە و کلتور و ئاین و عورف و ڕەسەنایەتی و هەموو بنەما و بەها بەرز و جوانەکان.

١٢. وەسفکردنی خۆڕووتکردنەوە و بەڕەڵایی و بێ

حەیایی بە ئازادی و سەردەمیبوون و پێشکەوتن.

١٣. وەسفکردنی گوێرایەڵی ژن بۆ هاوسەرەکەی بە کۆیلایەتی و ...

١٤. نەهێشتنی متمانەی نێوان ژن و پیاو.

١٥. پڕکردنی سۆشیال میدیا و ڕاگەیاندن و هونەر و فیلم و ... لە وێنە و نواندنی پڕ وروژاندنی سێکسی.

١٦. بەکاڵاکردنی ئافرەت.

١٧. وێناکردنی ئەندامانی نێری خێزان (باوک، برا، باپیرە ..) بە ستەمکار و زاڵم پاشان یاخیبوون لێیان.

١٨. ئاشناکردن و هاندانی ئافرەتان بۆ مەی خواردنەوە و ماددە هۆشبەرەکان و جگەرە و ... وەک ئامرازێک بۆ پڕکردنەوەی بۆشاییە دەروونی و کۆمەڵاتییەکانیان.

١٩. بێبەشکردنی ئافرەت لە زەواج و ماڵ و حاڵی خۆی.

٢٠. تووشکردنی ئافرەتان بە زیندان و کێشەی کۆمەڵایەتی و خێزانی، چونکە بە هۆی ئەم کارانەوە تووشی دەیان تاوان دەبن، دواتر دەخرێنە کونجی زیندان و تووشی دەیان کێشەی کۆمەڵایەتی و خێزانیش دەبن لەو نێوەندەدا، چونکە یاخیبوونە لێیان.

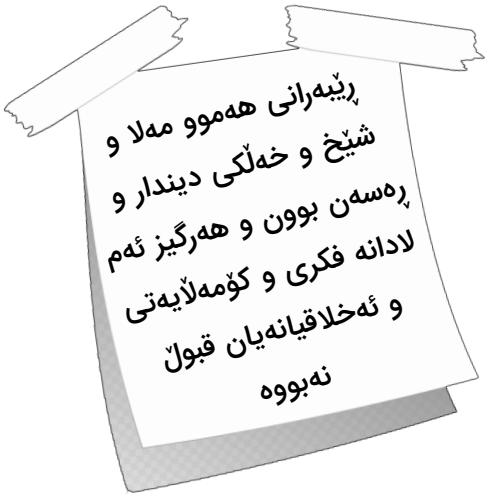

ڕێکارەکانی بەرەنگاربوونەوەی بزووتنەوەی فێمێنیزم (Feminism)

بۆ بەرەنگاربوونەوەی بزووتنەوەی فێمێنیزم (Feminism) دەبێ لە دوو ئاست و لاوە کار بکرێت:

یەکەم: ناوخۆی موسڵمانان خۆیان: بەوەی کە خۆیان بەهێز بکەن لە ڕووی فکری و کۆمەڵایەتی و خێزانی و ئەخلاقی و پەروەردەیی ...

دووەم: ناساندنی ئەوان وەک خۆیان و بەرەنگاربوونەوەیان بەشێوەیەکی زانستی و فکری و پەروەردەیی.

پوختەی ڕێگاکانی بەرەنگاربوونەوە

١. پەروەردەکردنی تاک، بەتایبەت ئافرەت لەسەر فکر و پەروەردەی ئیسلامی هاوسەنگ.

٢. گرینگیدانی زۆر بە خێزان و هەوڵدان بۆ پتەوکردن و ڕێگریکردن لە لێکهەڵنەوەشانی.

٣. هاندان بۆ هاوسەرگیری.

٤. گرینگیدان بە منداڵ.

٥. هۆشیاری و ڕەواندنەوەی گومانی فێمێنیستەکان.

٦. ناساندنی فێمێنیزم (Feminism) و فکر و بیروبۆچوونەکانیان و بەکارهێنانی هەموو ڕێگاکانی هۆشیاری، سۆشیال میدیا، پەرتووک، کۆڕ وسیمینار..

٧. نیشاندانی زیان و کاریگەرییە خراپەکانیان لەسەر تاک و خێزان و کۆمەڵگە و ...

٨. وشیاری و ئاگاداری وتاربێژان و مینمەر بۆ نوێژخوێنان.

٩. بەکارهێنان یاسا و دەستوور و پەرلەمان لە بەرامبەریاندا.

١٠. دەرخستنی مێژووی ڕەسەنی کوردایەتی، چونکە ئەم تەوژوم و ئایدۆلۆژیایە تەواو تەواو دژە لەگەڵ هەموو مێژووی ڕابردووی کورد و ڕێبەرانی، ڕێبەرانی هەموو مەلا و شێخ و خەڵکی دیندار و ڕەسەن بوون و هەرگیز ئەم لادانە فکری و کۆمەڵایەتی و ئەخلاقیانەیان قبوڵ نەبووە.

١١. خودی ئافرەتان خۆیان لە بەرامبەر ئەم تەوژمە بێنە سەر خەت، چونکە پێش هەموو کەسێک دژی ئافرەتان خۆیانن، هەر بۆیە زۆربەی فێمێنیستەکان لە ژیانی خێزانی و کۆمەڵایەتیدا خەڵکی بەجێهاو و ....

١٢. کردنەوەی دەرگای گفتوگۆ بەسەریاندا و هەوڵدان بۆ گفتوگۆی هێمنانە لەگەڵیاندا.

١٣. باوەشکردنەوە بۆ ئەوانەی بەهەڵە چوونە ناویان و هەوڵدان بۆ ڕزگارکردنیان لە دەستیان.

١٤. دەستخۆشی و هاندانیش بۆ هەموو ئەوانەی ئینسافیان هەیە و پاشگەز دەبنەوە.

تێبینی

وەک هەموو تەوژم و ڕێباز و فکرەکانی دیکە، فێمێنیزمیش ئاست و جۆری هەیە، هەیەتی توندی و لادانەکەی زۆر زۆرە، هەیە پلەیەك یان دوو پلە لەو نەرمترە و ئەوەندە خەستوخۆڵ و توندڕەو نییە، دەتوانین بڵێین توندڕەو و میانڕەو و مامناوەند، واتە سێ ئاستی سەرەکییان هەیە، دەشکرێ لە ئەوروپا

و هەندێ شوێنی دونیادا لە هەندێ ڕووەوە سوود لەو فێمێنیزمە میانڕەوە وەرگیرابێت، کە هەموو هەوڵەکانی خۆی کورتهەڵێناوە لە دابینکردن و دەستەبەرکردنی مافەکانی ئافرەت، بەڵام لە کۆمەڵگەیەک کە ئیسلام هەیە و ئیسلامیش هەموو شتێکی بۆ ئافرەت دەستەبەر کردووە فێمێنیزم هیچ بەهانەیەکی نییە و جگە لە ماڵوێرانی شتێکی دیکەی لێناکەوێتەوە، ئەوان کە ڕاست دەکەن بابێن فشار بخەنە سەر دەستەڵات و پەرلەمان و حکومەت بۆ جێبەجێکردنی ئەو مافانەی شەریعەتی ئیسلامی و یاسا داویەتی بە ئافرەت، نەوەک بێن دژایەتی ئاین و ئەخلاق و عورفە جوانەکان و ڕەسانایەتی ئەو میلەتە قوڕ بەسەرە بکەن، کە سەدان کێشەی هەیە، جا ئەوەشی بێتە سەر هەر بەجارێک لەبن دێت.

پەراوێزەکان

١- اللجنة الإسلامية العالمية للمرأة والطفل، اتفاقية القضاء على كافة أشكال التمييز ضد المرأة، ص ١٠٦_١٠٧ ومادة ((جندر)) ، استرجعت بتاريخ ٢٠٢٣/٤/١٥م من موقع الموسوعة البريطانية

http://www.britannica.com/EBchecked/topic?228219/gender-identity

صندوق الأمم المتحدة الإنمائي للمرأة، مسرد مفاهيم ومصطلحات النوع الاجتماعي، ط ٤، (عمان: المكتب الإقليمي للدول العربية، ٢٠٢١م) ص ٤ _ ٥ _ ٦.

الأمم المتحدة، تقرير المؤتمر الدولي للسكان والتنمية القاهرة ٥ _ ١٣ أيلول/ سبتمبر ١٩٩٤م، (نيورك: منشورات موقع الأمم المتحدة، ١٩٩٤م) ص ١٣.

الأمم المتحدة، نظام روما الأساسي للمحكمة الجنائية الدولية ١٥ _ ١٧ تموز/ يوليه ١٩٩٨م، (نيورك: منشورات موقع الأمم المتجدة، ١٩٩٨م)، ص ٨.

٢- النجم (٤٥)

٣- الليل (٣)

٤- البخارى، أبو عبد الله محمد إسماعيل، صحيح البخاري، ط١، (دمشق: دار ابن كثير، ١٤٢٣ ه _ ٢٠٠٢م)، ح ٥٨٨٥، كتاب اللباس، باب المتشبهون بالنساء والمتشبهات بالرجال، ص ١٤٨٥.

٥- الذاريات (٤٩).

٦- الكردستاني، مثنى أمين، وحلمي، كاميليا، الجندر المنشأ - المدلول - الأثر – عمان، جمعية العفاف الخيرية، ١٤٢٨ه=٢٠٠٨م)، ص ٥٠.

٧- الكردستاني، مثنى أمين، حركات تحرير المرأة من المساواة إلى الجندر، دراسة نقدية إسلامية، دار القلم للنشر والتوزيع، ط ١، ١٤٢٥ه _ ٢٠٠٤م، ص ٥٣.

سەرچاوەکان:

١- مفهوم النوع الاجتماعي (الجندر)، أسيل عبد الله الصرايرة، رسالة ماجستير في علم النفس التربوي مقدمة إلى جامعة مؤتة في علم النفس التربوي، ٢٠١٥.

٢- مفهوم الجندر وآثاره على المجتمعات الإسلامية، أمل بن عائض الرحيلي، الطبعة الأولى، ٢٠١٦، مركز باحثات لدراسات المرأة.

٣- فيمينزم (الحركة النسوية) مفهومها، أصولها النظرية، وتياراتها الاجتماعية، نرجس روكر، تعريب: هبة ضافر، الطبعة الأولى، ٢٠١٩، المركز الإسلامي للدراسات الاستراتيجية.

پرۆفایل

صلاح الدين أحمد

★ لەدایکبووی ساڵی ١٩٩٣، لە شاری ڕانیە.

★ بڕوانامەی ماجستێر لە فیکری ئیسلامی، دکتۆرا لە ئوسوڵی فیقە و مەقاسیدی شەریعە.

★ خاوەنی (٢٥) بەرهەمی چاپکراو و (١٥)ی چاپنەکراوە لە بواره جیاجیاکانی زانستە ئیسلامییەکان و فکر و فەلسەفەی ئیسلامی.

عەلی ئیبراهیم حەسەن

ڕۆڵی ئافرەت لە ئابووری خێزان لە ژێر فشاری سیستەمی سەرمایەداریدا

نزیکەی ٦٠٠ ساڵ دەبێت لە کۆمەڵگاکانی مسوڵمان و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕۆڵی ئافرەت سنووردار و بەرتەسککراوەتەوە، بەهۆی بەهەڵە تێگەیشتن لە دەقە شەرعییەکان و بارودۆخی ڕامیاری و ئابووری و کۆمەڵایەتی ئەم ناوچەیە، لە ئێستاشدا لە زۆربەی وڵاتان لە ڕووی داهات و بەرهەم توانای ئافرەتان سەدا شەست ٦٠٪ تاوەکو سەدا هەشتای ٨٠٪ سوودی لێ وەرناگیرێت و لە چوارچێوەی هەندێك ئەرکی ناماڵ کۆت و بەند کراوە، ئەمەش زیانی گەورەی بەژێرخانی ئابووری و کۆمەڵایەتی گەیاندووە، ئافرەت لە گوند و ناوچە کشتوکاڵییەکان ئەرکی لە پیاو زیاتر نەبێت کەمترنەبووە، بەڵام بەهۆی کۆچ بۆ شارە گەورەکان بوار و زەمینە ڕەخساندن بۆ ئافرەتان کەمبۆتەوە، لە کاتێکدا لە ژیانی گوندیش ڕووبەرێکی فراوان لە بەردەم ئافرەت هەبووە بۆ بەهرە و توانا و جوڵەو کارکردن و گەشەسەندن.

لە هەموو ناوچە گوندنشینەکاندا داهات و بەرهەمی ئافرەت هاوتای پیاو بووە یاخود زیاتر، سەرەڕای ئەرکەکان خۆی لە چوارچێوەی پەروەردەی منداڵ و خزمەتگوزاری ناوماڵ، بەڵام لە ژیانی شار تاوەکو ئێستا ڕێژەیەکی کەم (٢٠٪)ی ئافرەتان بواریان بۆ ڕەخساوە هەلی کاریان هەبێت و ڕۆڵیان لە دامەزراوەکانی خزمەتگوزاری و بەرهەم چالاك بێت، لە کاتێکدا چەندین سکتێتەر هەیە ئافرەت ڕۆڵی زۆربەرچاو دەگێڕن ئەگەر تواناسازیان بۆ بکرێت وەکو (تەندروستی، پەروەردە، کشتوکاڵ، بەڕێوەبردن، .... تاد)، لە سیستەمی سەرمایەداریدا تەواوی

لە زیانەکانی سیستەمی سەرمایەداری زیادبوونی خەرجییەکان، خۆێندن بە پارە، تەندروستی و چارەسەری بە پارە، تەواوی خزمەتگوزارییەکانی حکومەت بە پلەبەندی دەچێتە دواوە و دەبێتە کەرتی تایبەتی و ئەهلی

خزمەتگوزارییەکان بە پلەبەندی دەبنە (پارە)، بۆیە باڕێکی قورس دەکەوێتە سەر پیاوان، بۆیە پێویستە هەموو ڕێکخراوەکانی (ئافرەت و ژنان و خوشکان و خانمان) کۆنفرانس و سیمیناری تایبەت ببەستن و کەسانی پسپۆڕ بانگ بکەن، سەبارەت بە ڕۆڵی ئافرەت لە سیستەمی سەرمایەداری و، کێشەکانی چین و ڕێگە چارەسەرییەکانی چین؟!

بەدڵنیاییەوە فشاری سیستەمی سەرمایەداری ڕۆژ لە دوای ڕۆژ تۆختر دەبێت و پێویستی بە شارەزایی و نەخشە ڕێگا هەیە تا بتوانین زەرەر و زیانەکانی لەسەر ئافرەت و خێزان و منادڵ کەم بکرێتەوە، لە زیانەکانی سیستەمی سەرمایەداری زیادبوونی خەرجییەکان، خۆێندن بە پارە، تەندروستی و چارەسەری بە پارە، تەواوی خزمەتگوزارییەکانی حکومەت بە پلەبەندی دەچێتە دواوە و دەبێتە کەرتی تایبەتی و ئەهلی.

لە ئەنجامی هەژاری و نەبوونی پارەی پێویست کێشەی خێزانی دروست دەبێت بە گوێرەی تۆژینەوەکان نزیکەی ٨٠٪ کێشەی خێزان ڕەگێکی دەگەڕێتەوە سەر بابەتی ئابووری!؟

بۆیە ئەگەر ئافرەت تواناسازی بۆ کرا لە ڕووی خۆێندن و پیشە و دەست ڕەنگینی و توانای هاوکاری خێزان بێت لە پەیداکردنی داهات، ئەو کات کاریگەری سلبی سیستەمی سەرمایەداری لەسەر ئافرەت و خێزان کەم دەبێتەوە، بۆیە گرنگە ئافرەتان شارەزا بن لە ئابووری خێزان و ڕۆڵیان هەبێت لە زیادکردنی داهات و بەرهەم بۆ خۆیان و خانەوادە و کۆمەڵگاکەیان، بۆیە ئەرکی حکومەت و پەرلەمان و ڕێکخراوەکانی مافی ئافرەتانە نەخشە ڕێگا دابنێن بۆ ڕێژەی جیابوونەوە و (تەڵاق) کەم دەبێتەوە، منداڵی سەرشەقام کەم دەبێتەوە، خۆکوشتن و خۆسووتاندن و کێشەی دەروونی و تەندروستی کەم دەبێتەوە، کۆمەڵگاش ئارامتر و سەقامگیرتر دەبێت.

سەرچاوە:

سوودم لە کتێبی ژنی دەوڵەمەند ...کیم کۆساکی وەرگرتووە، لەگەڵ وتاری د.تارق سویدان لە کۆنگرەی ئافرەتانی ئەستەنبوڵ.

پڕۆفایل

عەلی ئیبراهیم حەسەن

بەڕێوەبەری گشتی دامەزراوەی مەڵتی بزنس بۆ ڕاوێژکاری و ڕاهینان.

ڕاوێژکاری گۆڤاری ئایندە.

جیاوازی ژنانی کورد لە سەدەکانی ڕابردوو، لەگەڵ ژنانی ئەمڕۆ لە بواری پەروەردەی منداڵان دا

کەمال عەبدوڵڵا گەورە

ژنانی سەدەکانی ڕابردوو سەرباری ئەوەی سەرقاڵی ئیش و کارگەلێکی زۆربوون و کەمتر بوار و دەرفەتی ئیسراحەت و حەسانەوەیان هەبوو، سەرەڕای ماندووبوون و هیلاکییەکی زۆری جەستەیی، بەڵام هەرگیز لەمەسەلەی پەروەردەکردنی ڕۆڵەکانیان و منداڵەکانیاندا کەمتەرخەمییان نەدەکرد و کاتیان بەفیڕۆ نەدەدا.

بەگوێرەی نووسین و نووسراوەی ڕۆژهەڵاتناسەکان و ئەوانەی لەکۆندا سەردانی کوردستانیان کردووە و لێرە و لەپارچەکانی دیکەی کوردستان ماونەتەوە و ماوەیەک تێیدا ژیاون، کۆمەڵێک باسوخواس و بابەتی جۆراوجۆری هەمەچەشنیان لەسەر ژیان و کاروکردەوە وهەڵسوکەوت و ڕەفتار و گوفتاری خانمان و ئافرەتانی کورد نووسیوەتەوە و یاداشتیان کردووە و لەلاپەڕەکانی مێژوودا تۆماریان کردووە.. بەهەر حاڵ ئەو مێژوونووس و ڕۆژهەڵاتناسانە، شایەتییان بۆ ژنانی کورد داوە کە شانبەشانی پیاوان لە کێڵگە و مەزراکاندا کاریان کرودوە، ئەوانە بۆهەر مەبەستێک هاتبنە ئەم وڵاتە و سەردانی ئێرەیان کردبێ، گوتوویانە ژنانی کورد لە پەرێز و دەشت و بناری چیاکاندا لەگەڵ هاوسەرەکانیان یاخود لەگەڵ باوک و براکانیان دروێنەی گەنم و جۆیان کردووە یاخود ئیشی مەرەزە وتوتن و ئەو شتانەیان کردووە، کە ئەو سەردەمانە زۆر باوبوون، لەگەڵ ئەوەش هیچ کاتێک لەبەخێوکردن و پەروەردەکردنی منداڵەکانیان بێئاگا نەبوون و زۆر جار لەکاتی شیرپێداندا لای لایەیان بۆ کۆرپەکانیان کردووە و بەو جۆرە تا خەویان لێکەوتووە لاواندوویانەتەوە، هەروەها کە بەرەبەرە، گەورەش بوون چیرۆکی سوارچاکی و پاڵەوانییەتی و مەردایەتی و بەخشندەییان بۆ کوڕەکان و نەرم و نیانی و خانومانی و خەندە و ئارامییان بۆ کچەکانیان گێڕاوەتەوە، فێری

چیرۆکی سوارچاکی و پاڵەوانییەتی و مەردایەتی و بەخشندەییان بۆ کوڕەکان و نەرم و نیانی و خانومانی و خەندە و ئارامییان بۆ کچەکانیان گێڕاوەتەوە

ئارامی و لەسەرخۆیی و دانبەخۆداگرتن و سەبر و تەحەمولیان کردوون و فێریان کردوون، لەکاتی تەنگانە و نەبوونیدا قیژەقیژ و هەراوزەنا نەکەن و ئەو کاتەی کچەکانیان دەبنە بووک و کابانی ماڵان لەکاتی قاتی و قڕی و نەبوونیدا هەوڵی چارەسەری کێشەکانیان بدەن و وەکو شۆڕە ژنانی مێژوومان خانومانانە ڕەفتار بکەن و ئابڕووی پیاوەکانیان نەبەن! لەم سەردەمەماندا زانستی سایکۆلۆژی و ڕەوانشوناسی، سەلماندوویانە، ئەو منداڵانەی چیرۆکیان بۆ گێڕدراوەتەوە و لایلایەیان بۆ کراوە زۆر جیاوازن لەو منداڵانەی نە چیرۆکیان بۆ گێڕدراوەتەوە و نەلایلایەشیان بۆکراوە، لەڕووی هەڵسوکەوت و زیندوێتی و بەکارهێنانی هزر و بیریان و دڵ و دەروونێکی کراوە و جوان و ڕازاوە و گەشە کردوو و گەشە سەندوویان هەبووە و دنیابینی و ئاستی هۆشیارییان فراوانتر بووە! هەر ئەوەش بووە، وایکردووە، ژنان و دایکانی سەدەکانی ڕابردوومان تەنها بەدوای چێژ و بەرژەوەندی تایبەتی خۆیانەوە نەبوون و مافی هاوسەر و منداڵەکانیان و کەسوکاری خۆیان پێشێل نەکردووە و خەمی خزم و دەر و دراوسێشیان خواردووە و ئەو گیانی هاوکاریکردن و یارمەتیدان و مرۆڤدۆستییەیان لە ڕێگای پەروەردەکردنێکی دروستەوە لەناخ و دڵ و دەروون و هۆشمەندی منداڵەکان و جگەرگۆشەکانیاندا چەسپاندووە و

هەر بەوەش کۆڵیان نەداوە و فێری خۆشویستنی خواو دین و میللەت و گەل و نیشتیمانیان کردوون و ئیمانێکی ئەوەندە جوان و نایابیان خستۆتە دڵی ڕۆڵەکانیانەوە، تا وایانلێهاتووە بوونەتە سیمبولی وەفاداری و خۆشەویستی نەوەکانی دوای خۆیان...

سەرچاوەکان

- گەشتی ڕیچ بۆ کوردستان

نووسینی (کلاودیۆس جیمس ڕیچ)، وەرگێڕانی حەمەی حەمەباقی.

- جانجاک ڕۆسۆ، کتێبی ئیمێل، وەرگێڕانی ڕەسوڵ سوڵتانی.

- ڕۆڵی ژن (ئافرەتی کورد لە مێژوودا)، دوکتۆر پشکۆ حەمە تاهیر ئاغجەلەری.

پڕۆفایل

کەمال عەبدوڵڵا حوسێن، ناسراو بە کەمالی عەوڵا گەورە.

* ساڵی ١٩٧٣ لە گوندی قەرەتەپەی مەرگە لەدایکبووە.

* خوێندنی سەرەتایی هەرلەوێ تەواوکردووە.

* خوێندنی ناوەندی لە ڕانیە و، ئامادەیی لەحاجیاوا تەواوکردووە.

* دەرچووی پەیمانگای مامۆستایانە.

* لەم چەند ساڵەی ڕابردوودا بەڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی زانکۆی ڕاپەڕین بەدەستهێناوە.

* مامۆستای بنەڕەتییە، بەشی کوردی.

* لە ساڵی دووهەزارەوە ژیانی هاوسەری پێکهێناوە.

ئافرەت لەتەرازووی پەیامی خوادا

گوڵزار قادر ئیسماعیل

هەر لەو ساتەوەی ئیسلام دەرکەوت ئافرەتان بوونە خاوەن پێگە و ڕۆڵی خۆیان هەبووە، ئیسلام ئافرەتی ڕزگار کرد لە سوکایەتی و بە کەم سەیر کردن و ئەشکەنجە و ئازاری دەروونی و جەستەیی و بوونە خاوەن ڕێز و مەقامی بەرز. قورئانی پیرۆز پڕە لە باسی گەورەیی و شکۆ و جوامێری ئافرەتان. ئایەتە پیرۆزەکانی قورئان سەلماندوویانە کە ئافرەت و پیاو وەك یەك وان لەپێکهاتەدا، ئافرەت وەك پیاو وایە کە دروستکراوی خوایە بێ کەم و زیاد.

ئافرەتە ناوداراکان لەمێژووی ئیسلامەتی و پەیامی خواییدا مرۆڤایەتی شانازییان پێوە دەکات تا قیامەت لەوانە: دایکە حەوا کە باوکە ئادەم خوای گەورە دروستی کرد نەیتوانی بەتەنیا و بێ ئافرەت ژیان بگوزەرێنێ، ئەمە ئەوەمان بۆ دەردەخات کە لەسەرەتای دروستبوونی مرۆڤەوە ئافرەت بەشێکی گرنگی ژیانی مرۆڤ پێکهێناوە بە ڕێژەیەك کە نیوەی مرۆڤایەتی پێکهێناوە بەرامبەر نیوەکەی تر کە پیاوە بە بەڵگەی قورئانیی، ئەوەتا خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا﴾ البقرة: ٣٥. خوا فەرمانی کرد کە سەرەتای دروستکراوەکەی ژنێك و پیاوێکن بەیەکەوە بچنە بەهەشت و جێگیر بن تیایدا. ئەوە دەردەکەوێ کە شانبەشانی پیاو ناوی دێنێ وە لەچەند شوێنی قورئان ناوی دێنێت.

پاشان حەزرەتی ئیبراهیم سارا خانی لەپشت بووە و بۆتە هۆی سەرکەوتنی ئیبراهیم سەلامی خوای لەسەر بێت بەپشتیوانی خوا و پاشان هاوکاری ساراخانی هاوسەری بووە. هەروەها هاجەرە خاتوون کاتێك ئیبراهیم سەلامی خوای لەسەر بێت لەو بیابانە وشکانییە مەترسیدارەی جێدێڵێت کە هیچ کەس و هیچ شتێکی لێ نییە جگە لە خوا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەو شێرە ژنە بەو هەموو ناڕەحەتییە کە منداڵێکی شیرە خۆرەی لەبەر دەست بوو بەدەستی ئەو شێرە ژنە پێغەمبەرێك پەروەردە بوو کە لەگەڵ باوکی ئیبراهیمی نازدار کەعبەی پیرۆزیان بنیاتنا کە هەتا قیامەت ڕووگەی مسوڵمانانە. کەواتە دیسان بە پشتیوانی خوا و

تەواوی ژیانی حەزرەتی موسا کارەکتەرە سەرخەرەکانی بریتی بوون لە ئافرەت

هاوکاری و پاڵپشتی ژنێك کاروانی پێغەمبەرایەتی ئیبراهیم و ئیسماعیل بە پایان گەیشت.

نموونەیەکی تر، ئافرەتێکی فیداکار کە خێزانی حەزرەتی ئەییوبە. کە چۆن ئارامی گرت لەکاتێکدا هەموو کەس پشتیان تێکرد، بەڵام ئەو شێرە ژنە خۆڕاگر و گیانفیدایە لەگەڵ هاوسەرەکەی ئارامی گرت و قورئانی پیرۆز باسی ئەو ژنە ئارامگرە دەکات کە خوای گەورە لەسەرووی حەوت ئاسمانەوە لەسەری بەجواب هات لە سورەتی (ص) ئایەتی (٤٤) دەفەرموێ: ﴿وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾. چونکە ئارامگر بوو لەگەڵ هاوسەرەکەی، ئەمە بەسە بۆئەوەی کە خوا باسی بکات، ئەمەش گەورەیی ئافرەت دەردەخات.

یەکێکی تر لە فیداکارەکانی مێژووی ئافرەتان دایکی موسا سەلامی خوای لێ بێت و خوشکەکەتی کە خوای گەورە باسیان دەکات. کاتێك کە لەدایك دەبێت بە دایکی دەفەرموێ بیخە سندوقێك و بە ئاویدا بدە ئەویش فەرمانی خوای جێبەجێ کرد و خوای گەورەش وەعدی خۆی بەجێهێنا و خستییەوە باوەشی خۆی.

پاشان ڕۆڵی ئافرەتێکی تر باس دەکات کە خوشکەکەتی و زۆر بەلێزانانە دەوری خۆی دەبینێ و بانگی دایکی دەکات بۆئەوەی ئەو منداڵە ساوایە لە ماڵی فیرعەون بێتە دەرەوە و بچێتەوە باوەشی دایکی.

هەروەها خوای گەورە باسی ئافرەتێکی تر دەکات و بە شەرم و حەیا ناوی دەبات و کاتێ حەزرەتی موسا گەورە دەبێ و شاری فیرعەون بەجێ دێڵێ و بەرەو مەدیەن بەڕێ دەکەوێ لەسەر بیرێکی ئاو تووشی کۆمەڵێك خەڵك دەبێ کە مەڕ و ماڵات ئاودەدەن، بەڵام دوو ئافرەت بەردی سەر بیرەکەیان بەزەحمەت پێ لادەچێ و موسا ئاویان بۆ دەردێنێ، ئەم دوو ئافرەتە خوشکە لای باوکیان ڕوودەاوەکە باس دەکەن، ئەویش دەفەرموێ بڕۆن بانگی بکەن. یەکێك لە کچەکانی دەچێ بانگی دەکا و خوای گەورە دەفەرموێ ئەوەندە بەحەیا و شەرم و شکۆ بووە لەسەر حەیا ڕۆیشتووە هەروەك خوای گەورە دەفەرموێ ﴿فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا﴾ القصص: ٢٥. ئەی ئەمە گەورەیی ئافرەت نییە کە خوا بەم شێوەیە وەسفی دەکات؟ تەواوی ژیانی حەزرەتی موسا کارەکتەرە سەرخەرەکانی بریتی بوون لە ئافرەت.

دیسان قورئان باسی ژنێکی ترمان بۆ دەکات ئەویش (بەلقیسە شاژنی سەبەء)ە. چیرۆکی حەزرەتی سولەیمان لەگەڵ شاژنی سەبەئدا ئەو دەمە دەستی پێکرد کە حەزرەتی سولەیمان بە دۆڵی مێرووەکان تێدەپەڕی، دەگەن بە زەوییەکی وشک کە هیچ ئاوێکی لێ نییە، سوپاکەی تینوویان دەبێت و داوای ئاو دەکەن، ئەرکی هود هود (پەپو سلێمانە) لە سوپادا ئەوە بوو ئەگەر ئاویان لێ بڕا لە بیاباندا و لەکاتی سەفەردا ئاویان پێویست بوو هود هود بێت و بزانێ ئایە لەم ناوچەیە ئاوی لێیە یان نا، خوا توانایەکی سەرسوڕهێنەری بە هودهود بەخشیوە دەیتوانی ئاوی ژێر زەوی ببینێت، هودهود شوێنی ئاوەکەی پێ دەوتن و پەرییەکان بەردەکانیان لادەدا و زەوییان هەڵدەکەند و ئاو هەڵدەقوڵا و پێویستی خۆیان پێ دابین دەکرد. جارێکیان سوپاکەی حەزرەتی سولەیمان تینوویان بوو داوای ئاویان کرد، سولەیمان سەلامی خوای لەسەر بێت سەیری کرد هود هود دیار نییە هەڕەشەی سزادان و سەربڕینی لێ کرد مەگەر عوزرێکی قبوڵکراوی هەبێ، قورئان بۆمان باس دەکات کە زۆری نەخایاند هودهود هاتەوە و وتی لە وڵاتی سەبەء شاژنێك هەیە بەناوی بەلقیس فەرمانڕەوایی دەکات وە لە هەموو جۆرە ناز و نبعمەتێکی پێ بەخشراوە و تەختێکی زۆر گەورەی هەیە، قەومەکەی لەجیاتی خودا سوجدە بۆ خۆر دەبەن. حەزرەتی سولەیمان

> دەبێ ژنانی سەر زەوی تێ بگەن کە خوای گەورە ڕێزی لە ئافرەت ناوە و ڕێی لێ نەگرتووە لە کاری سیاسی و بانگەواز و کارکردنی بۆ خاك و وەرگرتنی بەرپرسیاریەتی هەروەك بەڵقیس پادشایەتی وڵات و قەومێکی لەدەستدا بوو

سەلامی خوای لێ بێ نامەیەکی نووسی و تێیدا بانگی کرد بۆ لای خوا و پێغەمبەرەکەی، نامەکەی پێگەیشت و خوێندیەوە و قەومەکەی کۆکردەوە و بە لێزانانە گوتی ئەی ڕێزداران ڕاتان چییە ؟ چی بکەم باشە؟ هیچ بڕیارێکم بەبێ ئێوە نەداوە. ئەنجومەنەکەی ئێمە خاوەن هێز و دەسەڵاتی زۆرین، بەلقیس جوانتر لەکارەکە ڕاما وەك و ئەوان حەماس نەیگرت، زانی خاوەن ئەم نامەیە کەسێکی بەهێزە، وتی: ﴿قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ﴾ النمل: ٣٤.

پاشان بەلقیس بە عەقڵ بیری کردەوە وتی با دیاری بۆ بنێرین. کاتێك کە بۆی نارد، سولەیمان سەلامی خوای لەسەر بێت بەتورەییەوە وەڵامی دانەوە و گوتی دەتانەوێ بە ماڵ و سامان کۆمەکم بکەن، ئەو شتانەی خوا پێی بەخشیوم زۆر لەوانە

باشتره. وه بۆ مسوڵمانبوون بانگی کرد. ئەو ژنە ئاقڵە زانی ئەم پیاوە گەورەیە بۆ شتێکی زۆر گەورە بانگی دەکات. کاتێك هات و دەسەڵاتی خوای بینی و پێغەمبەرەکەی بینی بەعەقڵ بیری کردەوە و زانی ئەوە دینی خوایە و ڕاستە و ئیمانی هێنا و خۆی تسلیمی حەزرەتی سولەیمان کرد.

لەوەوە بۆمان دەردەکەوێت کاتێك خوای گەورە بۆمان باسی ئەم شێرە ژنە دەکات، کە دەبێ ژنانی سەر زەوی تێ بگەن کە خوای گەورە ڕێزی لە ئافرەت ناوە و ڕێی لێ نەگرتووە لە کاری سیاسی و بانگەواز و کارکردنی بۆ خاك و وەرگرتنی بەرپرسیاریەتی هەروەك بەڵقیس پادشایەتی وڵات و قەومێکی لەدەستدا بوو.

سەرچاوەکان:

١-تەفسیری قورئانی پیرۆز.

٢-قصص الانبیاء/ابن کثیر.

پرۆفایل

گوڵزار قادر ئیسماعیل

* لەساڵی ١٩٥٨ لە کۆیە لەدایک بووە.

* ساڵی ١٩٧٨ پەیوەندی کردووە بە ڕیزەکانی بزووتنەوەی پەیوەندی ئیسلامی کوردستان، کە دواتر ناوی گۆڕا بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی کوردستان.

* چەندین پلە و پۆستی وەرگرتووە، لەوانە ئەندامێتی شورای بزووتنەوە، لەساڵی ٢٠٠٩ لە خولی سێیەمی پەرلەمانی کوردستان بووە بە ئەندامی پەرلەمانی کوردستان لەسەر لیستی بزووتنەوەی ئیسلامی.

* ئێستا لە ڕانیە نیشتەجێیە.

ڕانانێکی خێرا بۆ کتێبی هاوڕەگەزخوازی هۆکارێکی بۆماوەیی یان لادانێکی ڕەفتاری؟!

هەڵسەنگاندنی: مەحەممەد عەزیز لۆتەری
خوێندنەوە و

پێش ئەوەی دەست بە هەڵسەنگاندنی کتێبەکەی بەڕێز د.یوسف مەلاخەلیل بکەم کە ژمارە٦٥ی زنجیرە کتێبی بیری میانڕەوە و لەساڵی٢٠٢١ز لەڕێنوێن چاپی یەکەمی کراوە، پێشنیاری ئەوە دەکەم کە گۆڤاری ئایندە لەسەرهەر بابەتێک تەوەری تایبەتی پێشکەش کرد، یەکێک لە بابەتەکانی وەک بیلۆگرافیایەکی خنجیلانە ڕووماڵی ئەو کتێب و لێکۆڵینەوانەی کە لەبارەی بابەتی تەوەرەکەوە لەکتێبخانەی کوردیدا هەن بکرێ، بۆ ئەوەی ئەو خوێنەرانەی زیاتر دەیانەوێ لەو بابەتە قووڵ ببنەوە بەپێی توانا ئەو کتێبانە بخوێننەوە.

جا کە من ئەو پێشنیارە دەکەم نابێ خوێنەر چاوەڕێی ئەوە بێ کەبابەتەکەی من بیلۆگرافیای کتێبەکانی کتێبخانەی کوردی بێ لەسەر ڕەوشی خێزان، بەڵکو لەبەر نزیکی بابەتی ئەم کتێبە لەتەوەری ئەم جارە من ڕانانم بۆ ئەم کتێبە کردووە

نووسەر لەدیباجەی کتێبەکەی دەیەوێ ناڕاستی ئەو ڕێسایە بسەلمێنێ کە دەڵێ:(هاوڕەگەزخوازان پاساوی بۆهێڵە بۆماوەییەکانیان هەیە) کەئەوان ئەم ڕێسایە دەکەنە هاوکێشەیەکی زانستی پاڵپشت بۆ ڕەوتەکەیان.

نووسەر بەشێوەیەکی زانستی بوارە جیاجیاکانی مرۆڤی فرە جەمسەر و فرە ڕەهەند دەتوێژێتەوە و لەهەموو بوارەکانی ڕۆحناسی و دەروونناسی و کۆمەڵناسی و دەمارناسی و....هتد کۆمەڵە پرسێک دەوروژێنێ و دەیسەلمێنێ کە پێزانینەکانی مرۆڤ لەزۆربەی بوارەکان هێشتا زۆریان ماوە وسەرەتایانە.

هەروەها جەخت لەوە دەکاتەوە کە بەڕاست دەرچوونی هێندێ ئەزمون کە سەرەتا لەسەر مشک و سەگ و ئاژەڵی تر کراوە ودواتردەرکەوتووە کە هەمان دیاردەش لەدەروونی مرۆڤدا هەیە ئەوە نابێتە پاساو تا ئێمە لەهەموو ڕوویەک هەرخەریکی بەپاشکۆکردنی مرۆڤ بۆ ئاژەڵان بین.

نووسەر دوای باسێکی تێروتەسەلی زاراوەکانی ئەو بواره لەڕووی زمانەوانی و پزیشکی پێی وایە ڕۆژئاواییەکان گۆڕانکارییان کردۆتە پەرستراوێک و دەیانەوێ هەرچی زگماکی و عەقڵی و دینی و ئەخلاقییە بیگۆڕن وهیچ دیاردەیەکی جێگیر و بنەمایەکی چەسپاو نەمێنێ

بۆیە گوتراوە مێژووی زانست بریتییە لەمێژووی هەڵەکانی زانست و قورئانیش پێیان دەفەرموێ کە تەنیا کەمێک لەزانیاریان پێدراوە.

لای نووسەر پێویستە مرۆڤ بزانێ کە دۆزراوە زانستییەکان ڕێژەیین و پتەوترین سەکۆی دڵنیایی دەروونی مرۆڤ ئەو بنەما زگماکی و ئەخلاقی و ڕێکارە شەرعی و دینی و عەقڵی و ڕێسا گەردوونییەکانن کە وەک کەشتی مرۆڤیان لەناو دەریای پڕشەپۆلی لاڕێبوون پاراستووە.

نووسەر دوای باسێکی تێروتەسەلی زاراوەکانی ئەو بواره لەڕووی زمانەوانی و پزیشکی پێی وایە ڕۆژئاواییەکان گۆڕانکارییان کردۆتە پەرستراوێک و دەیانەوێ هەرچی زگماکی و عەقڵی و دینی و ئەخلاقییە بیگۆڕن وهیچ دیاردەیەکی جێگیر و بنەمایەکی چەسپاو نەمێنێ ،جا کە ئەوەش نەما ئەو کاتە مرۆڤیش نامێنێ چونکە مرۆڤ واتە تایبەتمەندی و جیاکراوەی جێگیر و زگماک کە ئەوان نەمان ئەو کاتە مرۆڤیش دەبێتە یەکێک لە نزمترین و بەدکارترین ئاژەڵە درندەکان.

مانەوەی ماڵی سەرمایەداری لەسەر بێسنوورکردنی نوێگەری بنیاتنراوە، بۆیە هەرچەند شتە تازەکان زۆر بێزراو و قێزەون و بێ مانا و شەرمەزاریش بن لەچوارچێوەی خواستی ڕەهایی نوێخوازی دەبێ عەنتیکەی جوانترین و پیرۆز سەیر بکرێن و نابێ بهێڵرێ مرۆڤایەتی لەچوارچێوەی چەند بنەمایەکی کۆمەڵایەتی و ئەخلاقی و زگماکی چەسپاو بحەوێتەوە، نابێ بهێڵرێ چڵێسییەکانی ئینسان لەسنوور و قاڵب بدرێن و هێور بکرێنەوە، چونکە ئەو هیۆربوون و داسەکنینە مەترسیترین هەڕەشەیە بۆ داڕووخانی سەرمایەداری، بۆیە دەبێ کۆمەڵگا وا پەروەردە بکرێ کەبەبێ ئەو چڵێسییە ڕەهایە کۆیلەیە و بێ نرخە و کەسایەتی و سەروەری لەدەستداوە.

کە دەبینین بووژانەوەی ئەوروپا بە ملکەچبوون بۆ دابەشکاری و ڕیزبەندی ئۆگەستکۆنت کە پێی وایە بابەتی گێڕانەوەی بوونەوەر بۆ لای بەدیهێنەرێک لەدوو قۆناغی ئەفسانەی کۆن بەسەرچووە و هەر چەندە دەرەنجامە زانستییە جیاجیاکان بوونی ئەو ئافرێنەرە بخوازن، ئەو بابەتە کۆتایی هاتووە و مۆری نازانستی لێدراوە، بۆیە ئەم هاوکێشەی کۆنت وای کرد کە دامەزراوە ئەکادیمی و زانستییەکانی ڕۆژئاوا بۆیاغی تاکە

بژاردەی زانستی لە بیردۆزی پەرەسەندن بدەن.

وە لەڕووی کۆمەڵایەتیش کە هەموو بنەما خێزانی و ڕەوشتی و یاسایی ونەریتە کۆمەڵایەتییەکان مادام دەگەڕێنەوە بۆ سەردەمی ئەفسانەی دینەکان و قۆناغی پێش زانست بۆیە دەبێ هەمووهاوکێشەکان بگۆڕێن و بزاڤی فیمینیزم لەم کەش وهەوایەدا سەری هەڵدا.

سەرمایەداری مانەوەی کۆمپانیاکانی لەوەدا دەبینێ کە هەموو تاکەکان بێ پەروا وێڵی تێرکردن و وەڵامدانەوەی هەست و ئارەزووە بێسنوورەکانیان بن و لەپێناوی هیچ بەهایەک سازش لەسەر تێرکردنی حەزەکانیان نەکەن، تا وایان لێدێ هەرتاکە و دەچێتە ئەشکەوتە چێژپەرستییەکەی خۆی و کۆمەڵگایەکی لێکهەڵوەشاو زووتر بۆ کۆمپانیا و خواستە بێ کۆتاکانی سەرمایەداری ژێربار دەبێ.

نووسەر دەڵێ دیاردەی گەورەکردن و زەبەلاح پیشاندانی دیاردەی ڕیزپەڕی سێکسی و هاوڕەگەزخوازی میدیا و سیاسییەکان و کۆمپانیا

ئەوە دەسەلمێنێ کە ڕیزپەڕی سێکسی بەهیچ شێوەیەک پەیوەندی بەجینەکان و زانستی بۆماوە و هۆرمۆنەکان و دەمار و پێکهاتەی مێشکەوە نییە و زانستاندنی ڕیزپەڕی کارێکی مەحاڵە

سەرمایەدارەکان و زلهێزەکان هەوڵ دەدەن ئەم دیاردەیە زۆر لەخۆی گەورەتر پیشان بدەن. وە دەشڵێ ڕێژەی ئەوانەی پشتیوانی لەو دیاردەیە دەکەن لەساڵانی١٩٧٣تاکو١٩٩٠لە ئەمریکا تەنیا ١١٪بووە بەڵام لە١٩٩٠تاکو٢٠١٤ڕێژەکە پێنج ئەوەندە زیادی کردووە وبۆتە٤٩٪.

بەڵام مادام ئەو هەموو دامەزراوە لەپشت ڕەواجدان بەو دیاردەیە بن بێگومان زانینی ڕاستەقینەی ئەو ڕێژەیەی کەلە سەدا چەند پشتیوانی ئەو دیاردەیەن نزیکە لەمەحاڵ، چونکە ئەو ڕاپرسی و ڕێژانە زۆر جار ساختە و هەڵبەستراون.

نووسەر باسی خۆبواردنی نوشدار و پزیشکە مسوڵمانەکانیش دەکات کە لەبەر ئەوەی دیتوویانە

بە لێکۆڵینەوەی زانستی دەرکەوتووە کە هاوسەرە هاوڕەگەزخوازەکان جا چ دوو نێر بن یان دوو مێ نەخۆشی پووکانەوەی بەرگری و ئاڵودەبوون بەدەرمان وکحول و خەمۆکی و نەخۆشییە سێکسییە گوازراوەکان و شێرپەنجەی ڕیخۆڵە و مەمک و پرۆستات و گونەکان و تەنانەت ڕادەی توندوتیژی خێزانی و ئاژاوەی نێوماڵیشیان لە کەسانی تر زیاترە

ناوەندە بە ناو زانستییەکان چەندین جار فۆڕم و لیژنە و نموونە و ئەزموونەکانیان گۆڕی و دەرەنجامەکانیان ساختە کرد، هەر بۆ ئەوەی ڕاپرسییەک و دەرەنجامێک دەرچێ وەک ئەوەی ئەوان دەیخوازن

ئاڵودەکانی ئەم دیاردانە چارەیان نییە بۆیە لەوانەیە ئەوە پاساو بێ لای ئەو دکتۆرانە کەئەو دیاردەیە بنەمایەکی زانستی و جینی و بۆماوەیی هەیە.

دەتونرێ وەڵامی ئەم بابەتە بەوە بدرێتەوە کە نەدۆزینەوەی چارەسەر بۆ ئۆتیزم و ئاڵودەیی بێهۆشکەرەکان و مەی و داوێنپیسی و ڕیزپەڕی هیچ کات نابێتە پاساو کەمادام ئەم دیاردانە چارەیان نییە کەواتە دیاردەی تەندروستن و دەبێ واز لەدژایەتییان بهێنرێت.

نووسەر لە ژێر ناونیشانی (بێتاوانی جینەکان) بەچەندین ئەزموون و توێژینەوە و ڕاپۆرت و دەرەنجامی تاقیکردنەوەکانی پسپۆڕانی ڕۆژئاوا ئەوە دەسەلمێنێ کە ڕیزپەڕی سێکسی بەهیچ شێوەیەک پەیوەندی بەجینەکان و زانستی بۆماوە و هۆرمۆنەکان و دەمار و پێکهاتەی مێشکەوە نییە و زانستاندنی ڕیزپەڕی کارێکی مەحاڵە.

هەروەها نووسەر ئەم بابەتەی لە ڕووی زانستی دەروونناسییەوە باس کردووە، زۆرێک لە پشتیوانانی ڕیزپەڕی سێکسی لایەنی دووەمی ئەو دوو فاقییەی فرۆیدیان بۆ پشتیوانی خۆیان ڕاکێشاوە، فرۆید هەم هاوڕەگەزخوازی بەدەردێکی دەروونی داناوە و هەوڵی چارەکردنیشی داوە، لەهەندێ کاتیش پێچەوانەکەی لێ گوازراوەتەوە

مەوسوعە و کتێب و فەرهەنگە زانستی و دەروونییەکانی وڵاتانی ڕۆژئاوا تاکو ساڵی ١٩٧٣ ئەم دیاردەیەیان بە دیاردەیەکی نادروست و نەخۆشییەکی دەروونی دانابوو، بەڵام لەو ساڵە بەدواوە بەهۆی فشاری دەروونەنەخۆشانی سێکسی ئەم دیاردەیە لەفەرهەنگەکان وەک نەخۆشی سڕدرایەوە و بووە دیاردەیەکی سروشتی.نیکۆلاس کامینک (APA) سەرۆکی دەروونپزیشکانی ئەمریکا لە ساڵی ١٩٧٩ دەڵێ: ئەوەی لەم ڕۆژەدا حوکم دەکات زانست نییە، بەڵکو ڕەوتە سیاسییە بێ بار و خۆگونجێنەکانن.

مامۆستای مێژووی یەکێ لەزانکۆکانی ئەمریکاش بڵاوبوونەوەی ئەو دیاردەیە بە دەرهاویشتەی پێداویستییە نائەخلاقییەکانی سیستەمی سەرمایەداری دەزانێ.

که جاران ڕێژەی پێشکەوتنی کۆمەڵگا بە بەرزی ڕێژەی خێزانداری و هاوسەرگیری بپێورایە، بەڵام ئەمڕۆ لەسایەی سەرمایەداری پەرەسەندن بەزیادبوونی ڕێژەی نامۆبوون و کەنارگیری تاک و جەستەپەرستی و کۆیلەبوونە بۆ فراوانخوازی بێسنووری تاک، کەواتە ئەو ئازادییەی بانگەشەی بۆ دەکرێ جگە لە کۆیلایەتی بۆ حەز و ئارەزووە لاشەییەکانی خودی کەسەکە چیتر نییە.

ناوەندە بە ناو زانستییەکان چەندین جار فۆڕم و لیژنە و نموونە و ئەزموونەکانیان گۆڕی و دەرەنجامەکانیان ساختە کرد، هەر بۆ ئەوەی ڕاپرسییەک و دەرەنجامێک دەرچێ وەک ئەوەی ئەوان دەیخوازن، کاسە سەری پلیت داون لێرەش زۆر ساختەکران، ڕاستییە زانستییەکان دیزە بەدەرخۆنەکران، ڕیزپەڕانی سێکسی گوتیان بشفڕێ هەر بزنە.

ئەوان دەزانن کە زۆربەی دیاردەکان لە دروست و نادروست ڕێژەیەک پەیوەندیان بە بۆماوەوە هەیە کەچی لەناو هەموویان هاوڕەگەزبازی کە خواستی وانە جیایان کردەوە و کردیانە پاساوی سروشتی بوونی لاڕێبوونەکەیان

نموونەیان بەبوونی ناوازەی ئەم دیاردەیە لای ئاژەڵان هێنایەوە، کەچی بوونی دیاردەی فرەمێینەیی بۆ نێرەکان لەناو ئاژەڵان زۆر لەڕێژەی هاوڕەگەزبازی زیاترە، بەڵام ئەو چونکە سروشتییە ولای مرۆڤیش هەبووە و دین و یاساکان قبوڵیان کردووە بۆیە ئەو زانستی و پێشکەوتن نییە.

مادام ئازادی بەهایەکی بێسنوورە، بۆدەبێ ملیۆنەها کەسی کۆمەڵگا قوربانی بەئازادی و مافی خۆیان بدەن بۆ کۆمەڵێک لاڕێبووی دەروون نەخۆش؟ ئاخر لەئەمریکا ساڵانە ٣٠٠ملیاردۆلار بۆ زیانە تەندروستییەکانی جگەرەکێشان و چارەکە ترلیۆنێک دۆلار بۆ ئەو نەخۆشییانەی لەئەنجامی زۆر بەکاهێنانی کحول و مەی پەیدا دەبن تەرخان دەکرێت! بەهەمان شێوە لەساڵی٢٠١٠زیانی ئەمریکا بەهۆی نەخۆشییە گوازراوە سێکسییەکان ١٦ملیاردۆلار بوو.

ئەدی ئەم داهاتانە مافی هەموو تاکەکانی تری تێدا نییە؟ بۆ دەبێ بۆو کۆمەڵە لاڕێبووانە خەرج بکرێ وئەوانیدی بێبەش بن؟ لێرەدا بەکارهێنانی ئازادی بێسنوور کە ببێتە هۆی لاڕێبوون دەبێتە پرسێکی یاسایی و کۆمەڵگا بەگشتی مافی ئەوەی هەیە لەوحەقەی خۆی بپێچێتەوە.

بڵندبوونی ڕێژەی یاخیبوون لەدینەکان و بێباوەڕی و ئیلحادی بەستراوەتەوە بەبڵندبوونی ڕێژەی پشتیوانانی هاوڕەگەزخوازان، چونکە هەر ٢٠٪مولحید و بێدینەکەی ئەمریکا لەوانەن کەپشتیوانی هاوڕەگەزخوازانن

بە لێکۆڵینەوەی زانستی دەرکەوتووە کە هاوسەرە هاوڕەگەزخوازەکان جا چ دوو نێر بن یان دوو مێ نەخۆشی پووکانەوەی بەرگری (A I D S) و ئاڵودەبوون بەدەرمان وکحول و خەمۆکی و نەخۆشییە سێکسییە گوازراوەکان و شێرپەنجەی ڕیخۆڵە و مەمک و پرۆستات و گونەکان و تەنانەت ڕادەی توندوتیژی خێزانی و ئاژاوەی نێوماڵیشیان لە کەسانی تر زیاترە.

تەنانەت ئەو منداڵەی کە دوو هاوسەری هاوڕەگەزخواز- دوو ژن یان دوو پیاو-هەڵیدەگرنەوە و بەخێوی دەکەن لەڕووی کۆمەڵایەتی و دەروونی و پەروەردەوە زۆر کەمترە لە منالانی خێزانی ئاسایی.

کورت و پوخت ئەو منالانەی لای دوو پیاو یان دووژ نن، وەک کەسانێک کەهەموو ژیان لەڕۆژدا بەسەر بەرن کەدوو خۆریان لەسەر سەربێ و هەمیشە تامەزرۆی شەوگار و مانگەشەو بن، یان ئەوانەی هەردەم دوو مانگیان لەسەر سەرە وهەرگیز ڕۆژگار و خۆر نابینن و هەموو کات تامەزرۆی هاتنی بەیانی و دەرکەوتنی خۆرن.

داموددەزگاکانی ڕۆژئاوا وەک ڕێزی ویستی لاڕێبووی هاوڕەگەزخوازانیان گرت و لەنەخۆشییەکی دەروونییەوە کردیانە هەستێکی سروشتی، کەچی دیاردەیتر لە ترانسجێندەر و شڵەژانی سێکسی هێشتا وەک نەخۆشی سەیری دەکرێ، چونکە ئەو دیاردەیە هەم خەرجیەکەی زۆرە لەسەریان وهەم زیانی هەیە بۆ کەس ودام ودەزگا سەرمایەدارەکان. وەزۆرترین ڕادەی خۆکوشتنیش لەناوئەم ڕەگەزگۆڕاوانە دایە.

دژایەتی بێ پێچ و پەنای ئیسلام بۆئەم دیاردەیە و وەک نەخۆشی سەیرکردنی لەبەرئەوەیە کە ئیسلام سەرەکیترین مەبەستی ئەوەیە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بمێنێتەوە، وەخێزان و هاوسەرگیریش تاکە کەشتی مانەوەی مرۆڤایەتییە، وە دیاردەی ڕەگەزخوازی وەک ئەوەیە کەسەرنشینانی ئەو تاکە کەشتییەی کەتاکە ئومێدی مانەوەی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتییە هەموویان خۆ فڕێبدەنە ناو دەریاوە وکەشتی خێزانداری بە بەتاڵی بەجێبێڵن، کەواتە بڵاوبوونەوەی ئەو دیاردەیە و کەمبوونەوەی دیاردەی خێزانی ئاسایی گەورەترین هەڕەشەیە لەسەر مرۆڤایەتی و گەر هەروا بڕوا مرۆڤایەتی لەناو دەچێت..

بڵندبوونی ڕێژەی یاخیبوون لەدینەکان و بێباوەڕی و ئیلحادی بەستراوەتەوە بەبڵندبوونی ڕێژەی پشتیوانانی هاوڕەگەزخوازان، چونکە هەر ٢٠٪مولحید و بێدینەکەی ئەمریکا لەوانەن کەپشتیوانی هاوڕەگەزخوازانن..

جا وەک چۆن جولەکەکان توانیان ئەفسانەی هۆڵۆکۆست بکەنە ڕاستییەکی مێژوویی، وە دژایەتی سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەیان بکەنە دژی سامیبوون، وە دەزگا سەرمایەدارە باڵادەستەکان یاسا و سزای تووندیان دژی هەرکەسێک و دامەزراوێک هەیە کە دژایەتی ڕەگەزپەرستی جولەکە، یان بەزانستی نەزانینی داروینیزم بکا، بەهەمان شێوە چەندین توێژینەوەی ساختە و یاسای دادگا دەرکراون بۆ هەرکەسێک کە هاوڕەگەزبازی بەنەخۆشی بزانێ، هەرلە٢٠١٥وە هەموو دادگاکانی ئەمریکا گرێبەستی بۆهاوڕەگەزخوازان دەکەن، کەچی لەگەڵ بوونی ئەو ملیۆنان مسوڵمانە گرێبەستی دوو ژنی قەدەغەیە.

کەسێک کەتەنیا بەدایەلۆک کۆمەڵێک هاوڕەگەزخوازی لەپرۆژەکەیان پەشیمان کردبۆوە و پرۆژەکەی بڵاوکردبۆوە، دام ودەزگاکانی ئەمریکا لێی نەگەڕان تا توێژینەوەکەیان پێسڕییەوە و وایان لێکرد کە لەدەزگاکانی ڕاگەیاندن داوای لێبوردن لەهاوڕەگەزبازان بکا.

بە کورتی وایلێهاتووە کە دژایەتی هاوڕەگەزبازی وەکو تاوانباربوون بە تیرۆریزم لەقەڵەم بدرێ لەئەمریکا.

لەتەوەرێکی دیکەدا نووسەر تیشک دەخاتە سەر دیاردەی پۆرن و دیمەنی سێکسی بەئاشکرای سەرشاشەکان کە دەبێتە هۆی زۆرلێکەوتەی کۆمەڵایەتی خراپ لەناو کۆمەڵگادا، ناهاوسەنگی لەنێوان بوونی وروژێنەرەکان بەبێسنووری و نەمانی هیۆرکەرەوەکان تووندوتیژی وهەڵاتن لەواقیعی لەلایەن هاوسەرانەوە بۆخەیاڵ لێ دەکەوێتەوە و ئەمەش کۆمەڵگا بەرەو لێکترازان دەبا..

هەروەها ئەم چڵێسی و ئارەزووپەرستییە سەری لەوەوە دەردەچێ کەکۆمەڵێک ڕێکخراو داوای سێکسی منداڵبازی بکەن و چارەنووسی منداڵانیش بکەوێتە ناو ئەو زەلکاوەوە.

لە بەشەکانی دواییدا نووسەر باسی ئەو ئامار وکارە نەشتەرگەرییانەی کە بۆ جوانکاری کراون دەکا کە ئەمەش دووبارە دیاردەی چێژی بێسنوور سەپاندوویەتی بەسەر کۆمەڵگادا. هەروەها دیاردەی ڕیجیمکردن و خۆلاوازکردن و لەلاشەی خۆڕازینەبوون و جۆرەها وەرزش و خۆراک هەمووی لەدەوری کۆیلەبوونی بیروهۆشی مرۆڤە بۆ ڕازیکردنی لایەنی جەستە و لاشە.

نووسەر لەکۆتاییدا باسی کۆمەڵێک چارە و ڕێوشوێنی کۆمەڵێک شارەزاده کات لەو بوارە و ڕاکانیان لەگەڵ یەکتردا بەراورد دەکا و

لە کۆتاییشدا دەڵێ مرۆڤ بەسروشتی خۆی ڕازی بێ و توانا و بەهرە زگماکیەکانی بکاتە پێوەر لەهەموو چارەسەرێک باشتر و پێویستترە

بابەتی گشتی

خوێندنەوەی سێیەم لە: پرسگەکانی خوێندنەوەی ئایندە

ئامادەکردنی: محەمەد عەزیز لوقمەری

سێ ڕێگە بۆ خوێندنەوەی ئایندە

فەهد ئەحمەدی لە گوتارێکداباسی ئەزموونێک دەکات کە لەدانیشگای ئەدنبرە بەڕێوەچووە، ئەم زانکۆیە هەستاوە بە هەڵبژاردنی سەدوچل خوێندکار و بەهرەمەند لەو کەسانەی توانای خوێندنەوەی ئایندەیان هەیە، پوختەی گوتارەکەشی ئەوەیە کە سێ ڕێگە هەیە بۆ خوێندنەوەی ئایندە:

یەکەم: خەونی هەواڵدان لەبارەی ئایندە.

دووەم: چاودێری هەستەوەری گیانلەبەران.

سێیەم: سوود وەرگرتن لەو مرۆڤانەی کە بەهرەی نائاسایی و ناوازەیان هەیە.

ڕێگەی یەکەم کە خەونە، فەرموودە پێیان دەڵێ کە خەون بەشێکە لە چل و شەش بەشی وەحی، هەروەها بۆی ڕوونکردوینەوە کە خەونی ڕاست و دروست و ڕەببانی هەیە کەهەواڵی ڕاستیان پێدەدا، هەواڵیش نابێ هی ڕابردوو بێت، چونکە هەواڵ لە داهاتوودایە، پاشاکۆنەکان زۆر گرنگیان بەم ڕێگەیە داوە، لێکدەرەوە و ڕاڤەکەرانی خەون لە کۆندا لەکەسە هەرە نزیکەکانی پاشایان بوون، تەنانەت ئەباتیرەکانی یابان دۆشەکی تایبەتیان لە ژووری بەتایبەت دروست کراودا ئاماده دەکرد کە پێیان دەگوت کامودوکو،کامو واتە دروستکەر و بەدیهێنەری بوونەوەر بەزمانی ئەوان.

ئەم ژوور و جێگایە بۆ ئەوە بوو تا خەونی چارەنووسسازی داهاتووی دەوڵەت ببینن. هەروەها فیرعەونەکانی میسر زۆر گرنگیان بە لێکدانەوەی خەونەکان دەدا، بۆیە دوو خەونەکەی سەردەمی یوسف و موسا سڵاوی خوایان لێ بێت مێژووی مرۆڤایەتیان گۆڕی.

ئەحمەدی دەڵێ: لەگوتارێکی ڕابردوو پێشنیاری دامەزراندنی مەڵبەندی خەونە پێشبینی و داهاتوو خوێنەرەوەکانی کردبوو، کە دوو مەڵبەند لە بەریتانیا و نیۆیۆرک بۆ ئەو مەبەستە هەن.

ڕێگەی دووەم کە چاودێری هەستی گیانەوەرانە، ئێمە دەزانین کە گیانەوەران پێش مرۆڤ هەست بەهاتنی کارەساتەکان دەکەن پێش

ئەوەی ڕووبدەن، هەروەها دەتوانن هەڵسوکەوت و بیری خاوەنەکانیان بخوێننەوە، وەدەزانن کەی لە سەفەر دەگەڕێنەوە، توتی هەیە کە خاوەنەکەی وشەیەک لە زەینی خۆی دادەنێ، یەکسەر توتیەکە دەری دەبڕێ، وەکە تەلەفون زەنگی لێ دەدا، یان یەکێ لە دەرگای دەدا، توتیەکە ناوەکەی دەگووت.

ڕێگەی سێیەمیش، کەبەهرە ناوازەکانن، دەزگای هەواڵگری ئەمریکا لەساڵی ١٩٧٢ وە پشتی بەو توانایانە بەستووە بۆ خوێندنەوەی ئایندە، وە چەند پرۆژە لەو بوارە هەیە و لە ساڵی ١٩٩٥دانیان پێدا ناوە کە دروستە، هەروا ڕووسەکانیش ئەم بەهرانە لەساڵی ١٩٦٠ وە بەکاردێنن..

من لێرەدا هەوڵ دەدەم بەشی یەکەم کە خوێندنەوەی ئایندەیە بەهۆی خەون لە چوارچێوەی چەند خەونێکی بەناوبانگدا باس بکەم.

ئەگەر ڕوئیای یوسف بریتی بێ لە گێڕانەوەی ڕووداوی چۆنێتی دروستبوونی کۆمەڵەی خۆر و زەوی و چاخە جیۆلۆجیەکان و چۆنێتی دەرکەوتنی دەیاردە و گیانەوەر و زیندەگی لەسەر زەوی، بەشێوەیەکی هێمایی لە چوارچێوەی بەئاوێنە کردن و ڕەنگدانەوەی ئەو ڕووداوانە لە بنەماڵە و خانەوادەیەکی پیرۆزدا، چونکە مرۆڤ لەم زمانە چیرۆکییە باشتر تێدەگات.

وە خەونی دووەم کە خەونی دانیالە، بریتییە لە گێڕانەوەی کێبەرکێ و ململانێی شارستانی و ژیار و دین و نەتەوە و مەزهەبەکان هەر لەسەرەتای بەدیهاتنیەوە تا سەردەمی گەشتکردنی مرۆڤ بۆ ئەستێرەکان لە سەدەی بیست و بیست و یەکدا، بەشێوەیەکی هێمایی.

خەونی سێیەم کە بریتییە لە روئیای یۆحەنا خەونی گێڕانەوەی ڕوداو و پێشهاتەکانی کاروانی مرۆڤایەتی هەر لەسەدەی یەکەمی زایین تا ساڵی سێ هەزاری زایین لەسەر زەوی و بازدانیش بە سەر ژیانی زەویدا و باسکردنی چۆنێتی دەستپێکردنی ژیانی هەمیشەیی و هەتاهەتایی بۆ چاکەکار و بۆ خراپە کارانیش دوای مردن لە ڕوئیای یۆحەنای کۆتا سفری ئینجیل..

کەواتە ئەم خەونەی ڕوئیای یۆحەننا لەگەڵمانە وەک مرۆڤایەتی تا گەیشتن بە ژیانی نەبڕاوەی دوای مردن، بۆیە خەونێکی بێ سنوورە

یوسف دەبێتە هەسارەی زەمین کە بەردەوام کۆمەڵەی خۆر هەموویان خەریکی زیندە بەچاڵکردنی بوون، وە لە کۆتاییشدا هەموویان خەریکی خزمەتکردنن بۆ زەوی

و لێکدانەوەی هەرگیز کۆتایی نایە، چونکە ژیانی دوای مردن کۆتایی نایە، بەڵام ئەوەی ئەو ڕوئیایە لە دوو ڕوئیای یوسف و دانیال جیا دەکاتەوە ئەوەیە کە ڕوئیای یۆحەننا بە پێچەوانەی دوو ڕووئیاکەی تر هیچ تەعبیر و تەئویل ولێکدانەوەی لەناو ڕوئیاکە دا بۆنەکراوەو هەرلە چوارچێوەی هێماکاندا ماوەتەوە .

دوو خەونی تریش هەن کە خەونی دوو سەرۆکی گرنگی جیهانن ،ئەوانیش مائمونی خەلیفەی عەباسی وجۆرج واشنتۆنی دامەزرێنەری ئەمریکان،ئەم دووخەونەش کاریگەریەکی زۆریان لەسەر ڕەوتی ئاڕاستەکردن وپێکهێنانی ڕووداووگۆڕانکاریەکان هەبووە.

ئێستا باسی ئەم پێنج خەونە دەکەم:

خەونەکەی یوسف علیه السلام جیهانبینییەکی گەردوونییە:

﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ﴾ (یوسف: ٤).

کاتێك یوسف بەباوکی وت: باوکی بەڕێزم بێگومان من لە خەومدا یازدە ئەستێرە و خۆر و مانگم بینی کڕنووشیان بۆ دەبردم.

خەونەکەی یوسف علیه السلام کە براکانی یازدە کوکبن واتە هەسارەن و نجم و خۆر نین، لەگەڵ خۆر و مانگ سوجدەی بۆ دەبەن، ناوی ئەم ئەستێرانە لە فەرموودەیەك هاتووە وەک هێما، جولەکەیەک هات و پرسیاری لە پێغەمبەرعلیه السلام کرد لەو ئەستێرانەی کە سوجدەیان بۆ یوسف برد ئەویش فەرمووی: (جربان، الطارق، الذیال، ذوالکنفان، قابس، وثاب، عمودان، الفیلق، المصبح، الضروح، ذو القرع).کەواتە زیا و نور، ڕۆشنا و ڕووناک، خۆر و مانگن کە دایک و باوکی یوسفن.

یازدە ئەستێرەکە پێش خۆر و خۆریش پێش مانگ سوجدەیان بۆ یوسف برد، کە بڵێین خۆر دایکە و دوا کەس کە سوجدەی بۆدەبا مانگە چونکە مانگ دوای خۆر و هەسارەکان دەرکەوتووە، ئەگەربڵێین مانگ باوکەکەیە، بەڵام مانگ کە دایکی بێ، ئەوە دایکەکە کە ژنەکانی یەعقوبن دوا کەسن کە دان بەگەورەیی و ڕێزی یوسف دادەنێن.

ناوی یازدە ئەستێرەکان:

١- عطارد: لەفەرموودەکەدا جریان واتە خۆشڕەوە.

٢-طارق.

٣- الزهرة: الذیال واتە کلکدار وهەڵڕژاو.

٤- ذو الکتفان: واتە دووشان ودوو پیل.

٥- مریخ: قابس، واتە مەشخەڵ.

٦- مشتري: وثاب، واته هەڵبەزیوە.

٧- زحل: عمودان، دووکۆڵەکە.

٨- أورانوس: فیلق، واتە لێککەرەوە.

٩- نیبتون: مصبح، ئەستێرەی بەربەیان.

١٠- بلوتو: ضروح.

١١- ذو الفرع، لقدار.

١٢- الضیاء: خۆر، یەعقوب.

١٣- النور: مانگ، دایکی یوسف، ڕاحیل، یان دایکەکانی دوازدە بەرەبابی ئیسرائیل کە هەر چوار ژنەکەی یەعقوب دەگرێتەوە، چونکە ڕاحیل هەر زوو کۆچی دوایی کردبوو، بەڵام ژنەکانی تر مابوون.

شیکەرەوانی ئەم فەرموودەیە بەم شێوە ئەو ئەستێرانەیان بەرامبەرئەو ناوانە داناوە کەلە فەرموودەکە هاتوون، چونکە لەکۆندا عەرەبەکان ئەم ناوانەیان لەئەستێرەکان ناوە.

کەواتە یوسف دەبێتە هەسارەی زەمین کە بەردەوام کۆمەڵەی خۆر هەموویان خەریکی زیندە بەچاڵکردنی بوون، وە لە کۆتاییشدا هەموویان خەریکی خزمەتکردنن بۆ زەوی، خۆ کە بشگوترێ سەرەتا ئەستێرەکان و براکانی یوسف هەبوون، پێش بوونی خۆر و مانگ کەدایک و باوک بن چونکە بەپێی زانستی فەلەکناسی مانگ کۆتا بارستەی بەدیهاتووە و ئەوانی تر پێش ئەو هەبوون، لە ئایەتەکەش مانگ دواییەن شتە کەباسکراوە. بەم واتایە بێ دەبێ مانگ بنیامین بێ نەک دایکی یوسف.

ئێستا کە بمانەوێ لە گەورەترین برای یوسف تا بنیامین دەست پێ بکەین، بەرامبەر بەمانەش لەگەورەترین ئەستێرە لە ڕووی قەبارەوە کە موشتەریە بۆ بچوکترین ئەستێرە ڕیزبەندیان بکەین، وە فەلەکناسان لێکۆڵینەوە بکەن بۆ ئەوەی تەمەنی هەریەک لەو ئەستێرانە بە لێکۆڵینەوە و توێژینەوە دیاری بکەن، تا بزانن کە ئایا ڕیزبەندی براکانی یوسف بەبارستەیە، یان بەڕێزبەندییە، یان شتێکی تر؟

ئێمە لیرەدا بڵێین کە براکانی یوسف کۆمەڵەی خۆرن بێجگە لە زەوی، زەوی یوسفە، چونکە هەموو کۆمەڵەی خۆر ئێستا جەستە و تجسیدو جەسەد و لاشە و جرم و قەبارەی یوسفی زەوی زیاد دەکەن، خۆر بەتیشکەکەی ساڵانە ملیارەها تەن گەڵا و گوڵ و گیا و هەروەها باران و دەریا پێشکەش بە زەوی دەکا، مانگ دیاردەی خیزاو و نیشتاو دروست دەکا و کارەکەی خۆر تەواو دەکا و دیاردەکانی با و دەریا ڕێکدەخات، ئەستێرەکان تیشك و نەیزەك ی بۆ دەنێرن تەنانەت لە موسوعەی قرن ژمارە و بڕی نەیزەکەکان بە

ملیارەها تەن دانراوە، کەواتە دەبێ کۆمەڵەی خۆر جگەلە زەوی ١٠ ئەستێرە بن کە ئێستا دوای پلۆتۆ ئەستێرەیەکی تر دۆزراوەتەوە و بوون ١١ ئەستێرە بە نەیزەکەکانی خولگەی فۆتۆنیشەوە.

بەڵێ ئەم خەونەی یوسف علیه السلام، براکانی تجسیدی ئەو دەکەن، بە بیزاعەی مزجات و کەلو پەلێکی بێ نرخ، تەنیا ئەوەی لای دایکی خۆر دێ و ئەوەی لای باوکی دێ زۆر بەسوودە بۆی، بەڵام ئەوەی یوسف وەك دڵێکی لێدەری ئەم گەردوونە داویەتی بە گەردوون لە خانە کۆنە هەڵوەریوەکانی کە هەمیشە -گەر کۆنیش بن- لە خانەکانی ئەوان نوێترن.

لەم جیهانبینییەی یوسف دا کە ئەحسەن و جوانترین و پتەوترین و خەمبارترین جیهانبینییە ئەوە دیاردەخا کە خۆر و مانگ، دایک و باوکی زەوین، بە پێچەوانەی دەقەکانی تری تەورات و قورئانە، چونکە لە هەموو سورەتەکانی قورئاندا زەوی پێش ئاسمان دروست کراوە، وە زەوی پێش مانگ و ڕۆژ دروست کراوە، بەڵام لە سوڕەتی یوسف دا وە تیۆری بیگ بن ڕۆژ پێش زەوی هەبووە و کە مانگیش یەکێک لەدایک و باوک بێ کەواتە ئەویش پێش زەوی هەبووە، بەڵام من مانگ بەبنیامین لێک دەدەمەوە.

یان چیرۆکی یوسف ئاماژەیە، بۆ ئەوەی کە

تەئویلی ئەحادیس تەنیا لێکدانەوەی خەون نییە، ئەحادیس بەمانای ڕووداوەکان و پێکهاتەکان و گوفتار و گفتوگۆکان و هەروەها قسە و مەنەلۆج و نیازی ناو دڵ و حەدیسی نەفسیش دەگرێتەوە

لانکەی گەشەکردن و پەرەسەندن لە ناوجەرگەی کۆمەڵەکەوە کە خۆرە دەستی پێ کردووە و پاشان بۆتە خۆرێکی چەق و مانگێکی باشکۆ، لەوانیشەوە هەسارەکان دروست بوون، لەهەر هەسارەیەکیش لەمانە ڕەوتی گەشەکردنی خۆری یەعقوب و ماددەی چوار توخمی کە هەر توخمێک ئاماژە بێ بۆ دایکێک لە دایکەکانی کوڕانی ئیسرائیل، ئاو لیایە کە ژنی یەکەمی یەعقوبە. دایکی روبین، شمعون، لاوی، یهودا، یاساکر و زبولونە.

هەوا کەنیزەکەی ڕاحیلە کە بەلهایە و ژنی دووەمی یەعقوبە، دایکی دان و نفتالیە و ئاگر کەنیزەکەی لیایە کە زولفایە ژنی سێیەمی یەعقوبە، دایکی عشیر و جادە.گڵ ڕاحلە کە ژنی چوارەمی یەعقوب و دایکی یوسف و بنیامینە.

لە هەر یەکێک لەم سێزدە وێستگانە، بوونەوەر لەسادەییەوە بۆ ئاڵۆزی و لەیەک چەشنی بۆ هەمەچەشنی و لە بێ گیانییەوە بۆ زیندوویی و لە بێ هەستییەوە بۆ هەستیاری بەڕێوەچوو بێ

و له وێستگەی یوسفی دا گەیشتبێتە چڵەپۆپە و پەرەسەندنی هەموو سێزدە وێستگەکانی تری لەخۆگر تبێ و شایانی ئەوە بووبێ کە هەر سێزدە وێستگەکەی تر لە خزمەتیدا بن، یان هێما بێ بۆ سێزدە زانست و بوار و شێوە داهێنان و داهێنان لە واتا و لێکدانەوەی ڕوداو و گوفتارەکان و دایەلۆگ و مەنەلۆجەکان و خەونەکان، هەموو بوارەکان بگرێتەوە.

لە ڕاستیدا تەئویلی ئەحادیس تەنیا لێکدانەوەی خەون نییە، ئەحادیس بەمانای ڕووداوەکان و پێکهاتەکان و گوفتار و گفتوگۆکان و هەروەها قسە و مەنەلۆج و نیازی ناو دڵ و حەدیسی نەفسیش دەگرێتەوە، دوا شت خەونەکانیش دەگرێتەوە، یوسف توانیویەتی بزانێ چارەنووسی ئەو خواردن و پاروو بزانێ کە هەر کەسێ دەیخوا، خواردن ڕووداوە، ڕووداویش لێکدانەوە و چارەنووس و واتای ئایندەیی هەیە، ئەو پاروو دەبێتە چی؟ ئایا دەبێتە ئەندام و جولّە و زانینێکی ئەرێنی یان نەرێنی؟ هەموو ئەمانە دەچنە بواری زانینی تەئویلی ڕووداوەکان، جولّەکان، گەشە و پەرەسەندنەکان، خەونەکانیش بەشێکن لە ڕووداو و چالاکی و گفتوگۆی جیهانی ڕۆحەکان. هەروەها دەبێ بشزانرێ وشەی تەئویل و یەکخستن و لێکدانەوە و زانینی چارەنووس و سەرەنجامی هەموو ڕووداوەکان بەهەموو جۆرەکانیانەوە.

جا کە ئەم کۆمەڵەی خۆرە، یەکێک لە چیرۆکەکانی دروستبوونی چیرۆکی کوڕانی ئیسرائیل بێت، کە هەزاران و سەدان چیرۆکی لەو شێوەی هەیە، چەند پێزانینێکی فەلەکی هەن کە پێویستە باسیان بکەم..

ئەم کەشتییە مەشحون و بارگاوییە نوحییەی کە کۆمەڵەی خۆرە، کە ئێستا پانتاییەکەی شەش سەعاتی تیشکییە، و بە ٢٤٣ ملیۆن ساڵ خولی ناو کاکێشانی تەواو دەکا و تا ئێستا ٢١ خولی داوە، لە ماوەی ئەم خولانەدا دەبێ چەند جار ئەم کەشتییە وێکهاتبێتەوە و توابێتەوە و هەڵاوسابێ و بووبێتە بەستەڵەك؟ ،دەبێ چەند جار ژیان و زیندەگی لەسەری بنەبر بوو بێ و پەیدا بووبێتەوە؟ یا ن دەبێ چەند جار ژیان لە ناو ئەم کۆمەڵە کەشتیگەلە و ئوستولەدا ئەم باوەش و ئەو باوەشی کردبێ؟ و دەبێ چەند دایك و پوور و مەتو و دایەن و مامان و باوەژن و مامۆژنی فۆتۆن ئاسا بووبنە ئاردی ناو دڕوان و ناو و ناوبانگیان نەمابێ؟ دەبێ چەند جار کونی ڕەش بیکاتەوە گرگن و کونی سپی بیکاتە زەبەلاح و ئەم قەبزی بکا و هەڵی لوشێ و ئەو بەستی بکا و پەخشانی بکا؟ دەبێ چەند جار بە ناو گەرمای توێنەڕەوە و ساردی شەختە و زەمهەریر و ئەستێرەی زەبەلاح و چەندین دیاردەی پیاکێشان و کێشکراندا تێپەڕیبێ؟ ئەی چۆن دوای ئەم ٢١ جارەش ئەوەتا بە سەلامەتی

ماوەتەوە و قوت نەدراوە؟ دەبێ بزانی کە ئێمە ئێستا لە شوێنێکی تا رادەیەك سەلامەتین، چونکە لە دۆزەخی سەلکە پیازەکەی چەقی کاکێشان سەدان هەزار ساڵی تیشکی و دوورین واین لەو لاپەڕی چەپی مەجەرەکە و تا ١٢١ ملیون ساڵی تر ناگەینە ناوەڕاستەکە ..

دەبێ لە هەر خولانەوەیەکدا چەند جار کۆمەڵەی خۆر شێوە و ژمارەی ئەستێرە و مانگ و خولگەیان بگۆڕن و دەبێ هەر ئەستێرەیەك چەند جار جەمسەر و ماوەی رۆژ و مانگ و ساڵەکانی و نەخشە و رووخساری بگۆڕێ؟ ئەوە مسۆگەرە کە ٢١ جار گۆڕاوە بەڵام بۆ لەوە زیاتر نازانرێ، ئەی کە ئەم کۆمەڵە خۆرە ئەم هەموو پانتاییەی بڕیبێت، لەکام گەلەکسی و کام بورج و کەلووەدا بووە کە ئەم فایرۆس و بەکتریای ژینی ئۆرگانی و سەوزایی و قارچکی پێ بەخشرا؟ ئەی کۆمەڵەی خۆر لەم ڕێڕەوە دریژەیدا ئەم شێوە ژیان و پەرەسەندنانەی داوەتە چەند ئەستێرە و کۆمەڵە خۆر و گەلەکسی تر؟

دوور نییە کە گەڕانەوەی رۆژ لە ئاخر زەمان، تەنیا ئاڵوگۆڕێکی جەمسەر و قوتبەکانی زەوی بێ بە هۆی توانەوەی بەفر و سووکبوونی جەمسەرەکان و قورسبوونی هێڵی یەکسانی، ئەم لەپڕ هەڵگەرانەوەیە دەبێتە هۆی رۆژ گەڕانەوە، وە کارەساتێکی زۆر گەورەش کە لەوانەیە بە هۆیەوە ژیان بەیەك جاری بنەبڕ ببێ، یان تەنیا بوونەوەرە سەرەتاکان بمێننەوە.

ئەم پرسیارە وروژاوانە هەموو ئەو پێزانینانەی زانستی فەلەکناسی نوێ دەخەنە ژێر پرسیارەوە کەباسی ئەوە دەکەن کە گوایە فلان چاخ و قۆناغە ملیارەها ساڵی کێشاوە و شاخ و کیشوەر و فلان ڕەگەز پێش ئەوەندە ملیارە پەیدا بووە. چونکە لەوەیە ئەوە ڕاست بێ کە لەهەر خولێکی ٢٤٣ملیۆن ساڵەی کاکێشان هەموو کۆمەڵەی خۆر لەناوبچێ و دووبارە کۆمەڵەی خۆر لەم لاچەپە دروست ببێتەوە. یان نابێ ئەو پێزانینەی زانستی فەلەکناسی ڕاست بێ کەباسی سوڕانەوە و خولی کۆمەڵەی خۆر دەکات لەناو مەجەڕەی کاکێشان

جا ئەم منالە بێ دەسەڵاتەی ناو ئەم کەشتییە کە ژیانی سەوزایی و ئۆرگانییە، هەر ئەو وەك مەلای مەشهور بە گەوجی ئەم لقە دارە نەبڕێتەوە کە لەسەری وەستاوە؟ ئەوەتا رۆژانە ملیاران تەن لە ناو ناخی دایکی زەوی دەردێنێ و زەوی کلۆر دەکا و دەبێتە هۆی داڕووخانی دایکە زەوی و بورکان و بوومەلەرزە و تسونامی و گەردەلول و بارانی ژەنگاوی و کونبوونی ئۆزۆن و لافاو و وشکە ساڵی و چەندەها دیاردەی تر؟ ئایا مرۆڤایەتی خەریکی ئینتیحار و خۆکوژی بە کۆمەڵە؟ ئایا ئەم منالە بێ دەسەڵاتە چەموشە بوو کە سەری فۆتۆنی خوارد و سەری زەویش دەخوا؟

لە مەوسوعەی قەرن هاتووە کە پێش ئەوەی شیردەرەکان پەیدا بن زەوی تەنیا یەك کیشوەر و یەك ئۆقیانووس بوو، کیشوەرەکە پێی دەگوترا ئینجا، ئایا پێش ملیۆنان ساڵ کێ ئەم ناوەی لێناو بۆ ئێمەی گواستەوە؟ ئەوە لە نووسەرانی مەوسوعەکە بپرسن، پاشان بووە دوو کیشوەری غەندۆرە کە ئەمریکای باشوور و ئەفریقیا و ئۆقیانیا و ئەنتارتیکا و هیند و کەنداو بوون، کیشوەری دووەم کە کیشوەری ئۆراسیا بوو، بریتي بوو لە کیشوەری ئەمریکای باکوور و ئەتلانتا و ئەوروپا و ئاسیا و گرینلاند. ئۆقیانووسی تیتس لە نێوان ئەم دوو کیشوەرە بوو، پاش چەند ملیۆن ساڵ ئەم شێوەی پنجەگیایەی نەخشەی زەوی گۆڕا، بەم شێوەی ئێستا بەکەمێك جیاوازییەوە، کەنداو بە عێراق و شامیشەوە، هەروەها نیمچە دوورگەی هیند بوونە دوو دورگە و چەند هەزار ساڵ بۆ خۆیان لە سەر زەریا خولانەوە، پاش ئەو چەند هەزار ساڵە هەردوو دوورگەکە بەڕێککەوتنیان لەگەڵ کیشوەری ئاسیا کرد، دەرەنجامی ئەو پیاکێشانەش زنجیرە چیاکانی زاگرۆس و تۆرۆس و ئارارات بەهۆی پیاکێشانی کەنداو و ئاسیا دروست بوون و بەهۆی پێداکێشانی هیند و ئاسیاش زنجیرە چیای هیمالایا پەیدا بوون. ئەمە زانست و بیردۆزێکی کەمێك نوێیە و پێی وایە گۆی زەوی لە ٢٥ صەفحەی تەکتۆنی پێکهاتووە کە هەندێکیان هەر لەیەکتر دەچنە پێش و بەبەریەککەوتنیان بورکان و زەمین لەرزە و چیای نوێ دروست دەکەن و هەندێکیان لێکجیادەبنەوە و لێکدوور دەکەونەوە و زەوی ڕۆچوون و دەریای نوێ دروست دەکەن.

کە دەریالوشی تیتس گۆڕا بۆ وشکانی، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و نیمچە کیشوەری هیند و ئەم دەریا و دەریاچانەی هەر لە ئارال و قەزوین و ورمێ و وان و رەشو سپی و سوور و مردوو هەمووی پاشماوە ئاوییەکەی تیتسن و کیشوەری ئەتلانتاش حەزی لە سەر نقومەیەکی درێژ خایەن بوو ئێستا بۆخۆی لە ژێر ئاوە.

جا کە گوتمان زەمین، یوسفی کوڕی ڕاحیلە و ژیان پێش ئەوەی بگاتە ئەم هەسارە بەهەسارەکانی تردا لەم کۆمەڵە خۆرە تێپەڕیوە، بەڵام یوسفی زەمین توانیویەتی جوانی و هەمەڕەنگی و داهێنانی پێ ببەخشێ، وە یوسفیش لە ژیانیدا چەند قۆناغێکی هەیە.

-یوسفی منداڵ و لای کۆشی باوکی کە لەو سەردەمەدا باوکی خۆر زۆر هۆگری ڕۆڵەی ڕاحیلی گڵە، لەم قۆناغە دا، دەبێ یوسف لەباوکی دوور بکەوێتەوە، چونکە ڕەگەزە ئاوی و غازی و بڵێسەییەکانی دایکەکانی تر باشتر بەرگە دەگرن لەنزیک ئاگر لە یوسفی کوڕی ڕاحیلی خاک.

بۆیە دەبێ یوسف بەهۆی هێزی پەرتکەری

گەردیلەکان و لێکدوورخەرەوەی بازنەی ئەلکترۆنەکان لە ناوک لەلای خۆری باوک، ئەمە مەفاعیل و کانی تەردی مەرکەزی و پەرتکەری ناوەکییە و پێویستە یوسف دوور کەوێتەوە و دایکیشی بمرێ.

کەواتە ئەم منالّییەی یوسف پێش تەقینەوەی بیگ بنە و لەمێژووی قۆناغەکانی زەمین دا نییە، بۆیە یەکەم قۆناغی زەمینی زەوی لە ئەوەوە دەست پێ دەکا لە بیر دەهاوێژرێ تا بەمالّی عەزیز دەفرۆشرێ، ئەم قۆناغەش قۆناغی یوسفی یەک کیشوەر نییە، قۆناغی یوسف وەک یەک کیشوەر و یەک زەریا کەلە تەوڕاتدا ئەمە بەڕۆژی دووەمی دروست کردن دانراوە کە تیایدا ڕووەک و درەخت دەرکەوتن، زەوی یوسفی جنان و جنی بوو، باغ و بێستان بوو، هێشتا ئادەمی و ئۆرگانی نەبوو.

قۆناغی دوو کیشوەری ئۆراسیا و گندۆرە و زەریای تیتس لە نێوانیان، قۆناغی زیندانی کرانی یوسفە، لەم قۆناغەی ڕۆژی سێیەمی دروست کردن لە تەوڕات دایە کە عەزیا و تنین و خشۆکە دەریاییەکانی تێدا دروست کراون، یوسف لەو قۆناغەدا بەلاشە خشۆک و ماسییەکی ژێردەریایە، بەڵام هەر لەو ڕۆژی سێیەمە بالّندەکانیش بۆ وشکانی دروست کراون،کە ئەمەش ئەندێشە و زانست و پێزانینی یوسفە لە زیندانی دەریاوە کەوەک بالّندە بەئاسماندا دەفڕێ و لە زیندانی ئاوی لیای پوریەوە بە بالّندەکانی ئەندێشە و بیروبۆچوون سەر ڕووی وشکانی ڕاحیلی دایکی بەجۆش و خرۆش و پڕ دەنگی شالووری خۆش دەکا، هەروەک چۆن لە ڕۆژی پێشووش دا ڕووی وشکانی دایکی کردبووە گوڵزار و بێستان لە قۆناغی یەک کیشوەری دا.

نەخشەی زەوی لە سەردەمی بانجادا کە زەوی بەرلە ملیۆنان ساڵ تەنیا کیشوەرێک بوو کە پێی دەگوترا بانجا،کە لەشێوەی پنجەگیا دابوو، بۆیە گژوگیا و ڕووەک لەو کاتەدا دەرکەوت، وەک لە دەقەکەی تەوڕاتیش هەروا دەردەکەوێ،کە گژوگیاکان ڕۆژێک پێش دەریاوانە خشۆکەکان دروست کراون، بەڵام تا نەخشەی یەک کیشوەری گۆڕاوە بە نەخشەی دووکێشوەری، ئەو ڕۆژە تەنیا هەزار ساڵ نییە، بەڵکو ملیۆنان ساڵی خایاندووە.

- قۆناغی سێیەمی یوسفی دوای دەرچوونی لە سجن و بوونی بە عەزیزی میسر و بەپادشابوونی یوسفە، یوسف لەم قۆناغە عیرفانە، زانینی ئەحوالّی ڕۆح و گیانە، ئەو قۆناغەیە کە زەوی دابەش بوو چەند کیشوەر و چەند زەریا و هیند

و کەنداو و دوو دوورگەی گەڕۆک بوون، لەم قۆناغەدا کە دەگوترێ شێوەی مرۆڤ و ئینسانی ڕۆدیسیا و ئینسانی ئەفریقی کەلە شەش ملیۆن ساڵەوە پەیدا بووە و کەچی بۆ ماوەی سێ چوار ملیۆن ساڵ، کیشوەری ئەفریقیای فیرعەونی، زولەیخای بەعیشوە، یوسفی گیرۆدەی خۆی کرد و نەی هێشت شێوە مرۆڤەکان لە ئەفریقیاوە بچنە کیشوەرەکانی ئۆڕاسیا و ئەمریکا و ئۆقیانیا، ئەمە لە زانستی شوێنەوارناسی باس کراوە، هەرچەندە پێویستی بەلێکۆڵینەوەی تریش هەیە، بەڵام پشتگیری هێما و ڕەمزی چیرۆکە دینییەکان کارێکی لەو جۆرە دەسەلێنن.

چیرۆکی بەندکردنی فیرعەونی زولەیخای ئەفریقی بۆ یوسفی ئیسرائیلی و ناهێڵێ کۆچ بکا بۆ کیشوەرەکانی تر، چیرۆکی گیرۆدەبوونی ئیبراهیمە بە شەمسی ئەکبەر و ڕەع ئامون ی ڕەحمانی تا لەو قۆناغەدا ئیسماعیل و ئیسحاقی دەبن، **الحمد لله الذي وهب لي على الكبر اسماعيل واسحاق**

شوێنەوارناسەکان دەڵێن ئەگەر شێوە مرۆڤەکان مێژوویان حەوت ملیۆن ساڵ بێ، بەڵام تەنیا یەک ملیۆن ساڵە لە ئەفریقیا دەرچوون و بەکیشوەرەکانی تردا بڵاوبوونەوە، ئەم بڵاوبوونەوەیە کۆچی موسا و سفری خروجی تەوراتی و شەقبوونی دەریایە،کە کەنداو و هیند لەدوو لاوە دەبنە بەشێک لە ئاسیای ژنی فیرعەونی ئەفریقیا و دایەنی موسای کۆچ کردوو و شەوڕەوێکەر لە ستەمی فیرعەون، بەهەیکەل بوون و بەپەیکەربوون لە هەلاکی یوسف دەستی پێکرد، ئەمەش قۆناغی چوارەمی ئیبراهیمیە کە گیرۆدەی بوو،کیبر و پەیکەری مرۆڤ و مرۆڤی لەسەر سورەت و شێوەی ڕەحمان کەلە تەورات و فەرموودە هاتووە، ئەوپەڕ و ترۆپکی ڕێزگرتن بووە لە مرۆڤ و مرۆڤ سەنتەری بووە.

پاش دەرکەوتنی ژیانی ئۆرگانی، ئێستا دەتوانرێ نەخشەی زەوی بە جۆرەها مێروولە و کولە و پەپوولە و باڵندە و چوار پێ و ئاژەڵ و درندە بچوێنرێ و وە دەتوانرێ بە مرۆڤ و پەیکەری کۆئەندامی مرۆڤیش بچوێنرێ، چونکە کە مرۆڤ لەسەر سورەتی حق بێ، دەبێ هێلانەکەشی ئاوێنەی ئەو بێ، چونکە زەوی وەک ئاوێنەیە، نەخشەکانی ڕاحیلی دایک لەنەخشە دەریایی و وشکانیەکانیان شێوەی پەیکەری یوسف و بنیامینەکان وەردەگرن، ئەمە خۆشەویستی ئاڵوگۆڕی پەیامی قۆناغی بەرزەخییە، لەنێوان مردوان و زیندووان، ڕابردووان و داهاتووان، ڕاحل و کۆچکردووەکان و یوسف و لەمەولاکان، ئەم پردە و پەیوەندییە ڕووحانی و کۆئەندامییە کە جوانترین قسەس و دابڕین و بەشبەش کردنە بۆ زەمین و زیندەوەرانی کۆشی زەمین.

نەخشەکانی ئاوی و وشکانی ئاوێنە و ڕەنگدانەوەی سەرنشینەکانیان:

چاخە جیۆلۆجییەکانی زەوی کە لەئینسکلۆپیدیای عەرەبی ئاسانی دکتۆر محمد شفیق غربال هێناویەتی:

یەکەم: چاخی جیۆلۆجیە دێرینەکان، ئەم چاخە بە پێنج سەد ملیۆن ساڵ دەخەملێنرێ و لەم چاخەدا چەندین جۆری بەرد و چینی شاخ و کانزا پێکهاتوون.

دووەم: چاخی دەرکەوتنی ژیانی یەک خانەیی ڕووەکی و ڤایرۆسی، جیۆلۆجیەکان لەم بەشە جیاوازی زۆریان لەنێوانیاندا هەیە، ئەم چاخە وەک بازنە بێ سەروشوێنەکە، حلقە مفقودەکەی نێوان بێ گیان و گیاندارەکانە و بەچاخی پێش کمبری ناوی دەبەن و بەملیۆنان ساڵ دەی خەملێنن.

سێیەم: چاخی کۆنی جیۆلۆجی، کە دابەش دەکرێ بۆ قۆناغەکانی: -کیمبەری،-ئەردۆفشی،-سیلۆری. وە دەڵێن سێسەد و پەنجا ملیۆن ساڵی کێشاوە. لەم چاخەدا گەشەی ڕووەک و دارستان گەیشتۆتە ترۆپکە، دیارە ئەمە چاخی یەک کیشوەری زەمینە.

چوارەم: چاخی ناوەڕاست، ئەم چاخە چاخی زاڵبوون و نغرۆبوونی وشکانییە و دەرکەوتنی زەریای تیتسە، تا وای لێ هاتووە کە وشکانی وەک چەند دوورگەیەکی لێکدوور گیری خواردووە، ئەم چاخە کە دابەش دەکرێ بۆ تریاسی و جوری و تەباشیری و لەم چاخەدا خشۆک و داینا‌سۆرەکان و خشۆکی فڕیو ژیاون و بەچاخی خشۆکە زەبەلاحەکان دەناسرێ، سەد و بیست و پێنج ملیۆن ساڵی کێشاوە..

پێنجەم: چاخی جیۆلۆجی نوێ، ئەم چاخە حەفتا ملیۆن ساڵی کێشاوە و دیارەکە شیردەرەکان لەم چاخە پەیدابوون و داینا‌سۆرەکان و خشۆکە زەبەلاحەکان نەماون، جۆڵەی کیشوەر و زەریاکان بەردەوام بوون.

ئەم چاخانە هەر چەندە دوو ملیار ساڵیان کێشاوە، بەڵام هەروەک پێنج ڕۆژەکەی تەورات، واتە پێش ڕۆژی شەشەم کە ئادەمی تیا دروستکرا هەمان شت کە لە سفری تکوین لەو پێنج ڕۆژە باس کراوە، لەو پێنج چاخە دوو ملیار ساڵیەش هەمان شت دەرکەوتووە، ئەمەش پشتگیرییەکە بۆ ئەوە کە تەورات تا ئێستا لەگەڵ ئەم بیردۆز و تیۆر و گریمانانە نەیانتوانیوە لە چوارچێوەی جیهانبینی سفری تەکوینی تەورَاتی دەرچن، چۆنێتی چوار ڕۆژەکانی دروستکردنی زەمین و دوو ڕۆژی بەرگە هەوا و دابەشکرانی زەمین بۆ حەوت کیشوەر و حەوت زەریا و ئاسمانەکان بۆ حەوت چین لە قورئان و فەرموودەشدا لەگەڵ سیناریۆی پێکهێنانی تەورات بۆ بوونەوەران یەک شێوەن و هەموویان لەگەڵ ئەم گریمانە و بیردۆزەی جیۆلۆجیانە تەسدیقی یەکتر دەکەن و یەکتر تەواو دەکەن.

تەنانەت ئەو حەوت گوڵە گەنمە سیسەی کە حەوت گوڵەگەنمە پڕەکانی خواردن و ئەو حەوت

قورئان پەیوەندی بەڕەحم و ڕەحمان و ڕەسولی نێردراو ڕەحمەتەن للعالمین هەیە،کە محمد یەکەم عابدین بێ وەک لە سوڕەتی زخرف هاتووە

مانگا لەڕ و لاوازەی حەوت مانگا قەڵەوەکەیان خواردن، وەک ئەو حەوت ئەستێرە ڕەقەی کۆمەڵەی کەلە چاو ئەو خولگانەی تێیدا دەسوڕێنەوە، وەک دەنکە نۆکێکن لە بیابانێکی گەورەدا، ئەوانە مانگا لەڕەکەن، ئەو مانگا هەڵئاوساو و پفبووەی بۆشایی هەموو ئەم دەنکە نۆکانە کێشی دەکەن و وەک مانگا لەڕەکان ئەو مانگا قەڵەوانە دەخۆن، لەسەر زەویش ئەو لەسەدا بیست و هەشتەی حەوت کیشوەری وشکانی کە مانگا لەڕەکانن، حەوت مانگا قەڵەوەکەی زەریا و دەریالوشەکان دەخۆن، بچوک و لەڕ و لاوازەکان لەم بوونەوەرە مانگا هەڵئاوساو و ئەستوورەکان دەخۆن.

خوێندنەوەی پەیکەری کۆئەندامی شێوەکانی مرۆڤ لە نەخشەی دیاردە ئاوی و وشکانییەکان دا..

هەروەک چۆن لەچاخەکۆنەکان شێوەی نەخشەی وشکانی دەریایی ڕەنگدانەوەی زاڵترین دروستکراوی سەر زەوی بوو، ئێستاش دەیان شێوەی نەخشەی ئاوی وشکانی هەن لەسەر زەوی کە شێوەیان لە پەیکەری مرۆڤ یان کۆئەندامێکی مرۆڤ دەچێ، وە زۆر شێوەش هەن لە دەریا و وشکانی کە شێوەیان لە دڵ یان لەنووسینی محمد یان لەسەر شێوەی ژمارە و پیتەکانە..

گەلانی کۆن چەندین پۆلێنیان بۆ ڕووی زەوی و ئاسمانیش کردوە، زەویشیان بەسەر کەلووەکانی ئاسماندا دابەشکردۆتەوە، کە هەر ئیقلیم و ناوچەیەك سەر بە بورجێکە و هەر بورجێکیش یەکێ لە حەوت هەسارە کەی: خۆر، مانگ، مەریخ، مشتەری، زوهرە، عەتارد، زوحەل دەنوێنێ، وەک یاقوتی حەمەوی و ئیبن خەلدون لە مەجستی کتێبەکەی بتلیمۆس ەوە دەگوازنەوە، دەڵێن جیهان حەوت قەڵەمڕەوە و هەرقەڵەمڕەوەش یەکێک لەبورجەکان و حەوت هەسارەکان پەیوەندی پێوە هەیە.

کۆمەڵەی خۆر و پەیکەری مرۆڤ:

کاتێ لەتەوڕات و فەرموودەدا گوترا بێ الله ئادەمی لەسەرشێوەی رحمن و بە ئەحسن تقویم و شایستەترین شێوە دروستکردووە، وەکاتێ دوای ملیاران ساڵ زەمین دەبێتە هێلانە و کۆشی ئەو میوانە بەڕێزە و هەموو شتێک لەخزمەتی ئەو دەبێ و هەموو نەخشە ئاوی و وشکانییەکان شێوەی ئادەمیزاد دەدەن، جا کە ئەم زەوییە یوسف و کۆمەڵەی خۆریش باوک و دایک و براکانی بن، دەبێ لە ئاسمانیش وەک زەوی نەخشە پیرۆزەکەی الله پایەدار بێت.

کاتێ کۆمەڵەی خۆر وەك نەخشەکەی زەوی و دەریا بەمرۆڤ دەچوێنرێ: خۆر لەناو هەناوە و

دەبێتە زگ و گەدەی پەیکەرەکە، عەتارد و زهرە سی و سنگن، زەوی رووخساریەتی، بۆیە ئێمە بۆ سوجدە ڕوو لەهەرکوێ کەین وەک ڕووی حەقە، وە کاتێ پێغەمبەر علیه السلام ئەو هەڕەشەیەی سورەتی ئەنعامی خوێندەوە فەرمووی پەنادەگرم بەڕووی تۆ ..

مەریخ و مانگ دەستەکانن، دەگونجێ، مانگی نزیك دەستی چەپ بێ و مەریخی سور دەستی راست بێ، یان بە پێچەوانەوە، مانگ بۆ ژمێریاری راست بێ و مەریخ چەپ بێ، نەیزەکەکانی نێوان مەریخ و مشتەری قژ و پرچن، پەیکەرەکە لە خولگەی فۆتۆن و کلکدارەکانی دوای مەریخ دەست پێ دەکا کە پرچن و زەوی دەم و چاو و عەتارد و زوهرە سینگ و خۆر زگ و مشتەری و زوحەل حەوز و کڵۆتو ڕان و ئۆرانۆس ڕانی ئەفریقیا و نیپتۆن قاچەکەی ئۆقیانیەو، پلۆتۆ و ئەستێرەی دوای پلۆتۆش پێیەکانن.

بەهەمان شێوەی زەوی و کۆمەڵەی خۆر دەتوانرێ گەلەکسی کاکێشان و بورجەکانیش بە مرۆڤ بچوێنرێن و ڕێی کاکێشان ببێتە کەمەری و جێی منالدانەکە و گەلەکسییەکانی خوارەوە، قاچ بن و هی سەرەوە، ببنە سنگ و سەر و دەم و چاو.

جا کە قورئانیش بەرامبەر بە کاکێشان ڕاگری، دەبینی کە خۆر لای چەپی مەجەڕەی کاکێشانە لە نەخشەی فەلەکی، وە سورەی شمس لە جزمی عم لای چەپی قورئانە، وەکەتەلۆک و نەخشەی ئەم گەردوونە و فەلەک و کەشکەشانانەیە پێش دروست کرانیان..

کەواتە کاکێشان هێلکەدانی منداڵدانی گەردوونە، قورئانیش ڕەحم و ڕەحمەتە لە جیهان. بە دابەزینی هێلکەی منداڵدان و وپاکبوونەوەشی لەهێلکە هەر دەگوترێ قورئ، بە هاوبەندی هاوسەرگیریش دەگوترێ قیڕان و ئیقتیران، بۆیە قورئان پەیوەندی بەڕەحم و ڕەحمان و ڕەسولی نێردراو ڕەحمەتەن للعالمین هەیە، کە محمد یەکەم عابدین بێ وەک لەسورەتی زخرف هاتووە، ،چونکە ئەو بۆشایی و دووری و پانتایی و منداڵدانی هەموو ڕووداو و جوڵە و داهێنانەکانە، قورئانیش دوای الرحمن عەلەم و ئاڵا و ناسنامە و ناونیشانە، پێش بوونی مرۆڤ و ئینسان و زەمین و ئاسمان و ڕۆژ و مانگ قورئان هەبووە، وەک لەسورەتی رحمن (١-٧) باسی هاتووە.

﴿الرَّحْمَنُ (١) عَلَّمَ الْقُرْآنَ (٢) خَلَقَ الْإِنْسَانَ (٣) عَلَّمَهُ الْبَيَانَ (٤) الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ (٥) وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ (٦) وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ (٧)﴾.

ئەمەش ڕیزبەندییەکی تری دەرکەوتن و بەدیهاتنی بوونەوەرانە، کە ئەویش هەروەک ڕۆژەکانی تەورات، لە هەر ئایەتێک باسی جۆرێک لە دروست کراوەکان دەکات.

لە جیاکەرەوە و پایەکانی محمد ئەوەیە کە خاتەمە، ئەگەر خاتم بەمانای دوا ئاڵقە و بازنە و خولگەی کۆتایی بێ، کەواتە الله لەدوای ئەو هیچ بازنە و ئاڵقە خاتەمە دەفرێکی تر دروست ناکا و پڕی ناکا لە دروست کراو، جا ئەم رحمانە میهرەبانە

زاڵە بەسەردە بوونەوەرە پەیپێبراوەکانی گەردوون، علم القران، ئەو قورئانی کردە، عەلەم و ئاڵا و نیشانە، قورئان لەدوای رحمن پێش هەموو شتێ عەلەم بوو، پەیوەستیش بوو بە ڕۆحی محمد کە یەکەم عابدە لەبوونەوەردا وەک لەسورەتی زخرف (١٨) ئاماژەی پێکراوە ﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ﴾.

بوونەوەر لەوحێکی خاڵی بوو، سەرسنگی بۆشایی کردە ناوەرۆک و تەرخان کراو بۆ قورئان خوێندرانەوە، لە دیاردە ئاسمانییەکان یەکەم دێڕی خوێنراوە و قورئان دانرا، کەڕۆژ و مانگ و ئەستێرە و هەسارە و کلکدار و ئاسمانی پڕ هاوسەنگی بوو، لەدێڕی دووەمیش زەمین و میوە و درەخت و ڕووەک و دیاردە جیاوازەکانی بوون، پاش هەموو ئەمانە جن و پەری هێنرانە بوون و دوای ئەوانیش مرۆڤەکان دروست کران ..

ماویەتی..

ژێدەرەکان:

- حول العالم :عن الاحلام المستقبلية: د.فهد عامر الاحمدي.
- اطلس الاديان د.سامي مغلوث.
- اطلس الانبياء والرسل د.سامي مغلوث.
- الكتاب المقدس، العهد القديم.
- كتاب الفهرست، ابن النديم.
- خوارق الابداع للكاتبة فريدة قرقلو.
- المقدمة /ابن خلدون.
- معجم البلدان: ياقوت الحموي.
- البداية والنهاية لابن كثير.
- موسوعة القرن الفرنسية.
- الموسوعة العربية الميسرة للدكتور محمد شفيق غربال.

پڕۆفایل:

* محمد عزیز علی رسول لۆتەری، لەدایکبووی: ١-٧-١٩٧٤ گوندی لۆتەر/ ناوچەی بنگرد/ قەزای ڕانیە/ پارێزگای سلێمانی.

* دبلۆم لە پەیمانگای مەڵبەندی مامۆستایانی هەولێر/ بەشی زمانی ئینگلیزی/ ١٩٩٢-١٩٩٣.

* بەکالۆریۆس لە زانکۆی دهۆک/کۆلێژی شەریعە و خوێندنی ئیسلامی/ بەشی شەریعە/١٩٩٧-١٩٩٨.

* هەوڵدان بۆ خوێندنی ماستەر لە پەیمانگای باڵای دادگەری سەر بە زانکۆی محمد سعود لە ڕیازی پایتەختی شانشینی سعودی لەساڵانی ٢٠٠٢-٢٠٠٧ بەڵام لەبەر چەند هۆیەکی تایبەت تەواوی نەکردووە.

* ئێستا لە ڕانیە دادەنیشێت.

ن: ئیسرا مخالدی
و: هەردی ئەنوەر

ئایا توانای خوێندنەوەی قوولمان لە دەستداوە ؟

خوێندنەوە کلیلی هەموو خاوەن هزرێکە، خۆراکی ڕۆحە، بەڵام لەگەڵ دەرکەوتنی ئامێرەکانی پەیوەندی و تۆڕەکانی کۆمەڵایەتی، بەپێی ئەم بەدواچوونانە ئەو خوێندنەوانەی کە کراوە (خوێندنەوە بەرەو پاشەکشە چووە) و ڕووی لە کەمی کردووە. کۆتا بەدواداچوونی پەیانگای نیشتمانی فەرەنسی کە بۆکتیبی سی ان ایڵ ی کردوویەتی بۆی ڕوونبۆتەوە وەدەرکەوتووە، کاتی تایبەتی نەماوە بۆخوێندنەوە.

واتە لەهەفتەیەکدا سێ کاتژمێری نییە بۆخوێندنەوە، لەکاتێکدا ڕۆژانە سێ کاتژمێری هەیە بۆ تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان (سۆشیال میدیا)، بەپێی ئەو لێکۆڵینەوەیەی کراوە ٤٧٪ چل وحەوت لەسەدای فەرەنسییەکان بێ توانایی خۆیان دەربڕیوە لەوەی ١٠خولەک لەدوای یەک بخوێننەوە، بگرە زۆربەیان لە ڕێگەی مۆبایلەوە دەخوێننەوە.

ڕۆژنامەی (سڵات) لەکۆتا چاپدا بابەتێکی بڵاوکردۆتەوە بەناوی (ئایا هەستت بەوە کردووە کە ناتوانیت بخوێنیتەوە؟)، هەرخۆی وەڵامی داوەتەوە و دەڵێت: زۆر قورسە تەرکیز بکرێتە سەر خوێندنەوە لەکاتێکدا شەپۆلی سۆشیال میدیا و نامە ئەلکترۆنی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان کە یەک دوگمە دەخەنە بەردەستت.

نووسەری ئەمریکی (نیکۆلاس کار) یەکەم کەس کە لەناقوسی زەنگی داوە و دەڵێ (ئەنتەرنێت چی بەعەقڵمان کرد ؟ لەو کتێبەدا لۆمەی خۆمم دەکرد کە ناتوانین کتیبێ بخوێنینەوە، زۆر قورس بووە بۆمان لە لاپەڕەیەک یادوو لاپەڕە هەست بە ماندووبوون ئەکەین.

خاتوو(کاترین هایلس) مامۆستای ئەدەبیات لە زانکۆی دیوک لە کتێبەکەیدا بەناوی (خوێندنەوە و بیرکردنەوە نیگەرانی خۆی دەربڕیوە لە بڵاوبوونەوەی ئەو دیاردەیە کە هەڕەشەیە بۆ سەر (بحوث) و(معرفة)، زۆرهەوڵمدا سەرکەوتوو

لێکۆڵینەوەیەکی تر لە ئەمریکا بە بەشداری ١٧٠٠٠٠سەد و حەفتا هەزار کەس کراوە، ئەنجامەکەی بەم شێوەیە بووە:

خوێندنەوە لەسەرکتێب ناوچەی دەماغ ومێشک و زاکیرە چالاکتردەکات جگە لەوەی ڕووی وتە بۆ چاو تەندورستە

نەبووم قوتابیەکانم تەنیا ڕۆمانێکی کورتی (ڤۆلنگەر) بخوێنەوە کاتێ داوام لێکردن هەر یەکە بەحسێک لەسەر نووسەر بنووسن بڕوا بکەن هەموویان پەنایان بردە بەر گوگڵ تاوەکو بەشێک لەنووسینەکانی پەیدا بکەن، هەر لەبەر ئەوە بوو هەرهەموویان نەیانتوانی کتێبەکە لەسەرەتاوە تاکۆتایی بخوێننەوە!

هەر بۆ سەلماندنی ئەو ڕاستییە لێکۆڵینەوەیەک بۆ لێکۆڵەری نەرویجی أن مانجن کراوە داوای لە دوو کۆمەڵە خوێنەر کردووە: گروپی یەکەم لەکتێب بخوێننەوە وگروپی دووەم: ئەو کورتە چیرۆکە لە کتێبی ئەلکترۆنی بخوێننەوە، ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە بەم شێوەیە بوو:

- ئەوانەی کورتە چیرۆکەکەیان لەکتێب خوێندۆتەوە کورتیان کردۆتەوە و زیاتر سەرکەوتووبوون.

جگە لەم لێکۆڵینەوەیە، لێکۆڵینەوەیەکی تر لە ئەمریکا بە بەشداری ١٧٠٠٠٠ سەدو حەفتا هەزار کەس کراوە، ئەنجامەکەی بەم شێوەیە بووە:

خوێندنەوە لەسەرکتێب ناوچەی دەماغ ومێشک و زاکیرە چالاکتردەکات جگەلەوەی ڕووی وتەبۆ چاو تەندورستە.

لەگەڵ ئەوەشدا شێوەی کتێب بەرگەکەی و بۆنەکەی ولاپەرەکەی یاریدەدەرە بۆئەوەی مێشک زانیارییەکان وەربگرێت بە جوانترین شێوە و زانیارییەکان بپارێزێت..

- بەڵام ئەوەی لە کاغەزی ئەلکترۆنی کراوە ڕێژەی سەرکەوتنی لەو بوارانە کەمتر بووە.

فەیلەسوف (هیرمۆت ورزا) وای دەبینێت مرۆڤی ئەمڕۆ زۆر کاتی دەژی، هەموو شتێکی خێرایە و، لە هەموو بوارەکانی ڕۆشنگەریدا ڕەنگدەداتەوە، وامان لێهاتوە زۆربە خێرایی خواردن ئامادە بکرێت، پەیوەندی خێزانیمان خێرا بێت بە پێچەوانەی ڕابردوو.

لەکۆتاییدا بەم ڕستەیەی خاتوو (مونا ئەزوف) کۆتایی دێنین کە دەڵێ: ئەوەی وای لێکردووین لە کتێب دابڕێین بەدەستهێنانی کەشێکی ئارامە دوور لە ژاوە ژاو و لە کتێبەکەی (في نصرة قضية الكتاب) واتە (لە سەرخستنی دۆزی کتێب) کاتێ دەست بەخوێندنەوە دەکەین

له دونیای دەرەوە دادەبڕێین، بەڵام مرۆڤی ئەمڕۆ (هاوچەرخ) وای لێهاتووە حەز بەو دابڕانە نەکات، چونکە لە کۆمەڵگە دادەبڕێت !!!

سەرچاوە

رۆژنامەی الشرق الأوسط، ژمارە ١٦١٢١ بابەتی پاریس.

پرۆفایل

هەردی ئەنوەر فەقێ سالّح

* نووسەر و وەرگێڕ.

* لەدایك بووی ١٩٨٥.

* بڕوانامەی پەیانگـــای پزیشکی هەولێر / بەشی دەرمانخانە.

* بڕوانامەی بەکالـــۆریۆس لە کۆلێژی ئیمام ئـــەعزەم / بەغـــدا.

* وەرگێڕی چەندین پەرتووك.

مەرجەکانی بڵاوکردنەوە لە گۆڤاری ئایندە:

١- دەبێ لە بابەت و نووسینەکان (توێژینەوە و بابەتی تیۆری و هزری و ڕۆشنبیریی وتار و بۆچوونەکان..)دا ڕەچاوی بنەماکانی نووسین بکرێت.

٢- لە ڕووی ڕێنووس و تایپەوە، نووسینەکە هەڵەچن کرابێت و کەمترین هەڵەی تێدا بێت و، بە بەرنامەی وۆرد (word) بۆ گۆڤار بنێردرێت، گۆڤاریش بە مافی خۆی دەزانێت نووسین و بابەتەکان بە پێی بەرنامەی دەستەی نووسەران و ئامانجەکانی گۆڤارەکە بڵاو بکاتەوە.

٣- ئەو بابەت و نووسینانەی پێشتر لە گۆڤار و ڕۆژنامەکان یان لە ماڵپەڕ و سایتێکی دیکە بڵاوکراونەتەوە، مەگەر چۆنەکایی، گەرنا لە گۆڤاری ئایندە بڵاونا کرێنەوە.

٤- نووسین و بابەتەکان پوخت و زانستی بن و بە شێوەی خاڵبەند و لە (٣٠٠٠) وشە زیاتر نەبن.

٥- ئاماژە بە سەرچاوەکان بکرێت بۆ نووسین و توێژینەوەکان، توێژەریان نووسەر خۆی بەرپرسیارێتی یاسایی و کۆمەڵایەتی و ئەخلاقی هەڵدەگرێت لە حاڵەتی وەرگرتن یان گواستنەوە لە سەرچاوەیەك بێ ئاماژە پێکردنی، یاخود لە حاڵەتی گواستنەوە و وەرگرتنی نووسین و بابەتی ئامادەکراو لە ماڵپەڕەکانی ئینتەرنێت.

٦- بۆ بابەتی وەرگێڕدراو پێویستە ناوی سەرچاوەکەی لەگەڵدا بێت، یاخود لینکی سەرچاوە ئەسڵیەکەی لەگەڵ بێت.

٧- زمانی نووسین و گوزارشتکردن لە ڕاوبۆچوون لە چوار چێوەی یاسادا و دوور بێت لە ناوزڕاندن و شکاندن و پێشێلکاری مافی چاپ و بڵاوکردنەوە.

دەستەی نووسەران

بەشی عەرەبی
القسم العربي

ئاینده

(المستقبل)
مجلة فكرية ثقافية، يصدرها مركز آينده للدراسات باللغتين الكوردية والعربية
العدد (٦)، السنة الثالثة، ربيع ٢٠٢٣م - ١٤٤٤هـ - ٢٧٢٣ كوردي

صاحب الإمتياز و رئيس التحرير
د. أحمد إبراهيم الورتي
(Ahmadwerti@yahoo.com - 07504486227)

مدير التحرير - القسم الكوردي
ريكان تحسين سالەي
(Rikan.tahseen@gmail.com - 07507264864)

مدير التحرير - القسم العربي
يوسف كمال الأربيلي
(Stampoahy@gmail.com - 07503791474)

تصميم الغلاف والداخل
رابر أحمد الورتي

هيئة التحرير
ياسين عبدالله الورتي محمد عزيز لوتەري هردي أنور فقي صالح

المستشارون
أ.د. عثمان علي د. عبدالرحمن صالح ميران
نايف أحمد محي الدين الشيخاني علي إبراهيم حسن

ملف العدد
أوضاع المرأة
في إقليم كوردستان
في ظل المتغيرات
العالمية

المحتويات

١٠٤	كلمة العدد.. القسم العربي
١٠٥	حق المرأة في إمتهان العمل خارج المنزل أو ممارسة العمل السياسي في الدراسات الإسلامية
١١١	حقوق المرأة في الإسلام
١٢٧	المرأة في الكتاب المقدس دراسة تحليلية في نصوص العهدين القديم والجديد
١٣٥	الباحث االجتماعى يخوض غمار قضية المرأة
١٣٨	خيار العراق بين الموازنة العامة ٢٠٢٣ والخطة الإقتصادية الثلاثية
١٤٣	مهرجان يوسف كمال الثقافي الفني الرياضي
١٤٥	شروط النشر في مجلة آينده

المقالات و الآراء تعبّر عن رأي كاتبيها
ومجلة آينده ليست مسؤولة عنها

من هو السياسي؟

كلمة العدد.. القسم العربي

مدير التحرير
يوسف كمال

من هو السياسي؟ سؤال قد يحمل سذاجة في طرحها!

ولكن لا تتعجبوا ففي الشرق الكل اصبح سياسياً الا الحكام، فاصبحوا أرباب عمل و رؤوس الأموال رافعين شعار الكاسب حبيب الله و قطعة على مشاريعهم و مكاتبهم الفخمة وسكرتيراتهم الجميلة والتي غالبا ما ترتدي ما ضاق وقصر من ملابس أجادت دور الأزياء بتصاميمها!

فعادي في بلادنا أن تتحول وسيطة نقل عمومي الى برنامج الاتجاه المعاكس!

وان ينادي المنادي إلى سلعته بعبارات تحث الناس على امتهان السياسة.

وأن ترى أكثر من خمس عشرة صورة للرئيس بمكتب السيد المديرالعام!

وأن ينوح و يلطم أحد بالشبكات الاجتماعية لعدم حظه بلقاء مع الرئيس لأخذ صورة معه فقط لا غير!

وأن تجد ضحية من جلاد العصر متخذاً صورته لصفحته بشبكات التواصل الاجتماعي وهو المتهم بقصف مدينته بالأسلحة الكيماوية ! ووووو والقائمة تطول...

ازاء هذه المزاحمة الحياتية والصراع لتوفير حياة آمنة كريمة، أين نحن من المسؤولين!

وبالتأكيد لا نستطيع تغييب دور المرأة التأريخي والواقعي من هذه الحياة إن صح التعبير واختزلنا ما يدور تحت مسمى الحياة، ورغم أنني لست مع التلاعب بالمصطلحات تمشياً مع ما تعلمته من أستاذي بمادة المفاهيم الدكتورداود يوخنا.

ولهذا خصصنا ملف هذا العدد من مجلة (آينده) لبحث ومناقشة أوضاع المرأة، لدورها الريادي والنظر إليها من أدوارها الإجتماعية وتنوعاتها الثقافية والعلمية.

حق المرأة في إمتهان العمل خارج المنزل أو ممارسة العمل السياسي في الدراسات الإسلامية

أ.د. جمال محمد
فقيه رسول باجابن

خلق الله الرجل والمرأة وأسكنهما الأرض وأوكل إليهما عمارة الكون، ونماء الحياة وجعل بينهما مودة ورحمة فتعاونا على سهل الحياة وصعبها وتقاسما مفارحها ومغانها.

ولما كان الرجل يمتاز بالخشونة وقوة العضلة والْجَلَدِ والصَّبرِ، فقد اندفع نحو تحصيل الرزق، وسلك في سبيله كل مسلك، واختص بالدفاع والحماية لكل ما يقتضي التحصّن له مما يتقضي التحصّن منه، في حين اختصّت المرأة بما يلزم لاحتمال مشاقّ الحمل، وما يتبع ذلك من وضع وتربية وحضانة. ومما ينبغى لتلك الوظائف من الرقة والحنان والعاطفة زودها الله بها، لذا اتجهت المرأة نحو المنزل والطفل لرعايتهما والإشتغال بهما أصلاً، وساعدت زوجها في مهاهه أحياناً بقدرما وسعها الوقت واعانتها القدرة على ذلك استثناءً.

جاء الإسلام وكانت تلك العادة المذكورة ساريةً في أوساط المجتمع فأقرها وزادها بالشرعية تأصيلاً و تفصيلاً، بجعل النفقة للزوجة واجباً قضائياً على الرجل اضافة الى كونه واجباً دينياً، بحيث لو قصّر فى أدائها كان من حقها المطالبة بممارسة الأعمال المناسبة أوبفسخ العقد، وتقدّم الزمن وحدث النهضة الصناعية في أوربا، وأبيدت ملايين عديدة من الأزواج والشبّان، فاضطرت المرأة الأوروبية بدافع الحاجة من جهة ودفع أرباب المصانع والشركات لهن إلى أتون العمل من جهة أخرى لملء الشواغر التي نتجت عن نقص الرجال بفعل الحربين العالميتين الأولى والثانية.

ولما ظهرت المدارس والمعاهد والجامعات في البلاد الاسلامية والتحق بها النساء كالرجال وهنّ يطالبن بممارسة الأعمال وأداء الوظائف.

أ- وأول من دعا إلى ذلك هورفاعة الطهطاوي [١] ثم قاسم أمين الكردي [٢] ومن بعدهما الشيخ محمدعبده [٣] والطاهرالحداد ومحمد مهدي الحجوي [٤].

ذهب هؤلاء إلى ضرورة اشتغال المرأة خارج البيت لأدلة رأوها: منها أن عمل المرأة يوسع آفاقها ويصونها من السآمة والملل ومساعدة بيتها وأسرتها.

ومنها أن المرأة نصف المجتمع فلا يتحقق مجده إلا بكثرة الأيدي العاملة، لأنه ليس من المعقول أن يبقى

إن انشغال المرأة بالعمل الخارجى يؤدي الى مزاحمة الرجل وتضييق مجال العمل عليه وبالتالي تأدية إلى تعطيل الكثيرين من العمل

نصف المجتمع عاطلاً عن العمل ! كما أورد القائلون بضرورة ممارسة المرأة للأعمال خارج البيت الى ما ورد من اذن لعمر بن الخطاب (رضي الله عنه) الى تولى الشفاء بنت عبدالله أمر السوق (وظيفة الحِسْبَةِ) وهذا يعني اشتغال المرأة بالعمل العام.

وكذلك سمراء بنت نُهَيْك الأسدية في زمن الرسول صلى الله عليه وسلم وكانت تمرّ في السوق تأمر بالمعروف وتنهى عن المنكر، وتضرب الناس على ذلك بسوط كان معها، كما استدل هؤلاء باشتراك البعض من النساء في الغزوات والحروب، ثم في جواز وكالة المرأة و وصايتها عليه مؤشراً في جواز تكسّب المرأة وعملها في الوظائف العمومية [٥]

ب- وازاء الصنف المذكور ذهب الكثير من مفكري الإسلام المحدثين منهم أبو الأعلى المودودي [٦] والشيخ مصطفى صبري [٧] وجمال الدين الأفغاني [٨] ومحمد فريد وجدي [٩] وسيد قطب [١٠] وعبدالحميد بن باديس الجزائري [١١] والدكتورمحمد سعيدرمضان البوطي [١٢] والعلامة محمد جلي زادة [١٣] وغيرهم، هؤلاء كلهم الى عدم جواز اشتغال المرأة بالعمل العام الذي يعد نائباً عن فطرتها وخارجاً عن دائرة اختصاصها وتوجهاتها الطبيعية في الحياة.

وقد استدل هؤلاء بأدلة منها: انشغال المرأة وابعادها عن مهمة الإبقاء على النوع الانسانى عن طريق الحمل والولادة وتربية الطفل والابتعاد عن الحنان والعطف ورقة القلب ثم حصول المرأة في حال عملها خارج البيت على المشاق والمتاعب الكثيرة التي تحول دون قيامها بشكل جيد عن اطفالها وأمور بيتها.

ثم منافاة العمل كذلك للمرأة عن قيادة الحياة الزوجية للرجال في بيوتهم ورؤية المرأة في حال تكسّبها نوعاً من الرئاسة البيتية وحدوث الاختلاف بين الزوجين في الأمورالبيتية ومصاريفها ..[١٤]، إلى غير ذلك من الأدلة التي يراها المانعون من إمتهان المرأة العمل الوظيفي خارج البيت الذي يكون سبباً لهبوط نسبة الانجاب بين النساء العاملات بالمقارنة مع ربات البيوت، وتمزيق الروابط الإجتماعية بين

وأن أمية بنت قيس ابن أبي الصلت الغفارية قالت: جئت رسول الله (ﷺ) في نسوة من بني غفار فقلنا: انا نريد يا رسول الله نخرج معك في وجهك هذا فنداوي الجرحى، ونعين المسلمين بما استطعنا، فقال رسول الله (ﷺ) «على بركة الله»

يحسن بعمل المرأة خارج البيت أن يكون مقترناً برضا الزوج لأن عدم رضائه يؤدي إلى النزاع والشقاق بين الزوجين

أفراد الأسرة وإلهاء الأطفال بدور الحضانة والانشغال للأطفال بالخادمات والعاملات وحرمان الأطفال من الحنان والرفق الأمومى، بل إن انشغال المرأة بالعمل الخارجى يؤدي الى مزاحمة الرجل وتضييق مجال العمل عليه وبالتالي تأدية إلى تعطيل الكثيرين من العمل.

وبين الرأيين السابقين من الجواز المطلق للعمل الخارجي لأداء الوظيفة خارج البيت وأدلتهم والرأي المانع المطلق من سماح المرأة بممارسة العمل الخارجي لأداء الوظيفة خارج البيت..

ج- هناك رأي ثالث معتدل بين الرأيين السابقين يذهب إلى القول: بأن الأصل في عمل المرأة هو البيت وما يتعلق به من شؤون وما يحويه ويحتوي عليه من مهام للنفس والزوج و الولد- لكن هؤلاء لايمانعون من إمتهان المرأة مهنة شريفة ملائمة لطبيعتها وفق شروط محددة:

١- أن تؤدي المرأة عملها في وقار وحشمة وفي صور بعيدة عن مظان الفتنة.

٢- أن لايعوقها هذا العمل عن أداء واجباتها الأخرى نحو زوجها وأولادها وبيتها أو يكلفها ما لاطاقة به.

٣- أن لا يكون من شأن العمل الخارجي للمرأة أداء ضرراجتماعي أوخلقي كمزاحمة الرجل وتعطيله عن العمل.

٤- أن لا تخرج في زيّها وزينتها وسترها لأعضاء جسمها واختلاطها بغيرها في أثناء أدائها لعملها في الخارج مخالفة لما سنته الشريعة الإسلامية في هذه الشؤون [١٥].

٥- يحسن بعمل المرأة خارج البيت أن يكون مقترناً برضا الزوج لأن عدم رضائه يؤدي إلى النزاع والشقاق بين الزوجين [١٦].

وعلى الزوج أن لايضع العراقيل في طريق عملها، إذا لم يكن فيه ما يشغلها عن واجباتها الأساسية وليس فيه منكر من عرف وأخلاق [١٧].

أدلة الرأي الثالث

١- قيام كثير من النساء بالأعمال الخارجية في عهد الرسول (ﷺ) وإقراره لهنّ، وفي ذلك ما ورد في الصحيح من قول أسماء بنت أبي بكر وزوجة الزبير :» فكنت أعلف فرسه وأكفيه مَؤُونَته وأسوسُه وأدقّ النوى لناضِحه وأعلِفُه واستقي الماء وأخْرزُغَرْبَه وكنت أنقل النّوى من أرض الزُبير التي أقْطَعَه

ما ذهب إليه بعض الفقهاء في جواز تولي المرأة وظيفة القضاء في كل شيء مطلقاً كما قال بذلك الطبري وكذلك ابن حزم الظاهري

رسولُ الله على رأسي وهو على ثلثي فرسخ». وفي ذلك دليل على جواز إمتهان المرأة عملاً شريفاً وملائماً لها[١٨].

٢- قيام بعض النساء في عهد الرسول (ﷺ) ببعض شؤون الحرب كاسعاف المقاتلين بالماء وتهيئة الطعام وتضميد الجرحى واخلائهم إلى ما وراء خطوط القتال، واقرار الرسول (ﷺ) لذلك بل واعطائهن من الغنيمة وكانت أم سُلَيْم وعائشة وغيرهما يقمن بالمشاركة في القتال والمساعدة في الأمور الحربية من الاسعاف وتشجيع المقاتلين وتحميسهم على الحرب[١٩].

٣- وقد اشتركت عشرون امرأة في غزوة خيبر، وأن أمية بنت قيس ابن أبي الصلت الغفارية قالت: جئت رسول الله (ﷺ) في نسوة من بني غفار فقلنا: انا نريد يا رسول الله نخرج معك في وجهك هذا فنداوي الجرحى، ونعين المسلمين بما استطعنا، فقال رسول الله (ﷺ) «على بركة الله»، فَسرْنَ معه في هذه الحملة، فتقول أمية: فلما فتح الله خيبر رَضَخَ لنا من الفَيء ولم يُسْهِم لنا، روي أن النبي (ﷺ) قد قلدها بيده قلادة في عنقها تقديراً منه (ﷺ) لحسن بلائها في هذه الغزوة، وكانت في عنقها حتى ماتت وأوصت أن تدفن معها[٢٠].

٤- ما ذهب إليه بعض الفقهاء في جواز تولي المرأة وظيفة القضاء في كل شيء مطلقاً كما قال بذلك الطبري[٢١]، وكذلك ابن حزم الظاهري[٢٢]، حيث لم يشترط فيه الذكورة، وأيضاً في الشهادة مطلقاً، كما رأى أبوحنيفة جواز قضائها في كل شيء الا في الحدود والقصاص، وكذلك جواز وكالة المرأة عن غيرها والتي تشبه وظيفة المحاماة في عصرنا[٢٣].

٥- اقرار علماء الإسلام لما تقوم به نساء الريف في مساعدة أزواجهن وذويهن أو اللّاتي تحتم عليهن ظروفهن المعاشية للعمل عند غيرهن في الزراعة وما شاكلها، فمثل ذلك الاقرارالذي يأتي بمثابة الإجماع منهم يكون دليلاً على جواز عمل المرأة خارج البيت وفق الشروط المذكورة[٢٤].

٦- قيام النساء في المجتمعات الإسلامية ببعض الأمور الإنقاذية التي يقع بها البعض من حدوث الحرق وهدم البيوت ونجاة العجزة والأطفال، وذلك في الحالات الإضطرارية.

الهوامش:

١- راجع جعفر ماجد الطاهر الحداد ص ١٦٢.

٢- قاسم أمين، تحريرالمرأة ص١٩، والمرأة الجديدة ص٩.

٣- محمد الحجوي، المرأة بين الشرع والقانون ص ٣٩.

٤- الأعمال الكاملة للإمام محمد عبده - محمد عمارة ج٢ /١٠٦.

٥- محمد مهدي الحجوي، المرأة بين الشرع و القانون ص٣٥-٣٧.

٦- أبوالأعلى المودودي، الحجاب ص ٢٨٦-٢٨٩.

٧- الشيخ مصطفى الصبري، قولي في المرأة، ص ٢-٣.

٨- الدكتورمحسن عبدالحميد، جمال الدين الأفغاني المصلح المفترى عليه، صفحات الكتاب.

٩- محمد فريد وجدي، المرأة المسلمة ص ٧٠-١٠٢.

١٠- سيد قطب، السلام العالمي، ص٥٤، والعدالة الإجتماعية في الإسلام، ص ٥٨-٥٩.

١١- عمارة الطالب، آثار ابن باديس، ٢٠٩/٢-٢٠١٠.

١٢- الدكتورمحمد سعيد رمضان البوطي، الى كل فتاة تؤمن بالله، ص٥٢-٦٢، وكتاب ضوابط المصلحة في الشريعة الإسلامية، ص٢٦٦.

١٣- الدكتور محمد المبارك، الفكرالاسلامي في مواجهة الأفكار الغربية، ص ١٨٠

١٤- الدكتورعلي وافي، المرأة في الإسلام، ص ٣١-٣٢.

١٥- المصدر السابق.

١٦- محمد عزة دروزة، المرأة في القرأن والسنة، ص٥٤.

١٧- المصدرالسابق.

١٨- صحيح البخاري ١٥٦/٦ ومسلم بشرح النووي ١٦٤/١٤-١٦٥.

١٩- صحيح مسلم بشرح النووي ١٨٨/١٢وسنن الترمذي ١٣٩/٤.

٢٠- الواقدي، المغازي ٦٨٥/٢.

٢١- المحلى لابن حزم ٣٦٣/٩ و٣٩٥-٤٠٤.

٢٢- محمد بن أحمد القطبي، بداية المجتهد ٣٩٥/٢.

٢٣- المحلى ٣٦٣/٩ و٣٩٥.

٢٤- الهداية للمرعتيناني ١٠٧/٤.

البروفايل

* الدكتور جمال محمد فقى رسول باجلان.
* ولد في قرية طالبان الكبير – ناحية طق طق/ كويسنجق عام ١٩٥٣.
* درس القرآن الكريم ومبادئ العلوم الشرعية على والده، ثم واصل دراسته على مشايخ المدارس الدينية الملحقة بالمساجد في كل من طق طق، وكويسنجق، وأربيل.

* أنهى المعهد الإسلامي في أربيل عام ١٩٧١، والتحق بكلية الإمام الأعظم عام ١٩٧١ وتخرج منها بدرجة الإمتياز، وتعين بوظيفة الإمامة والخطابة في الجامع الكبير بتكريت عام ١٩٧٦.

* حصل على شهادة الماجستير عام ١٩٨٥ على رسالته الموسومة (المرأة في الفكر الإسلامي)، وأخذ الإجازة العلمية من مفتي العراق (الشيخ عبدالكريم المدرس) في بغداد، وحصل على الدكتوراه عام ١٩٩٠ من كلية الشريعة جامعة بغداد، ثم نقل الخدمة إلى جامعة تكريت عام ١٩٩٣، ثم انتقل إلى جامعة السليمانية ثم إلى جامعة كويه عام ٢٠٠٣.

* أشرف على الكثير من الرسائل والأطاريح العلمية وناقشها في كل من جامعة بغداد، والجامعة العراقية، وجامعة صلاح الدين، وجامعة السليمانية، وجامعة كويه..

* له مؤلفات مطبوعة وأبحاث منشورة في المجلات العلمية داخل العراق وخارجه، جمعها في ثلاثة أجزاء بعنوان (مجموعة دراسات جامعية).

* وهو الآن في جامعة كويه، قسم التربية الدينية بدرجة بروفيسور.

حقوق المرأة في الإسلام

د. دحام إبراهيم محمد الهسنياني

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد المرسلين وعلى آله وصحبه ومن دعا بدعوته إلى يوم الدين.. وبعد:

إن الإسلام يرتفع من قيمة المرأة وكرامة المرأة باعتبارها ابنةً وأختاً وزوجةً وأمًّا، وعضوًا في المجتمع، وقبل ذلك كله باعتبارها إنسانًا. فالمرأة مكلّفة كالرجل، مخاطبة بأمر الله ونهيه مثله، مثابةٌ ومعاقبة كما يثاب هو ويعاقب.

وليس في القرآن ما يجعل المرأة مسؤولة عن خطيئة آدم بل المسؤولية الأولى مسؤولية آدم، والمرأة إنما هي تبع له: ﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾. (طه: ١١٥).

إن المرأة في نظر الإسلام ليست خصماً للرجل، ولا منازعاً له، بل هي مكملة له، وهو مكمل لها، هي جزء منه وهو جزء منها

وفي هذا يقول القرآن: ﴿بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ﴾. ومعنى الآية: أن الرجل من المرأة، والمرأة من الرجل، هي تكمِّله وهو يكمِّلها، لا تستغني عنه، ولا يستغني عنها، فلا خصومة ولا تناقض بينهما، بل تكامل وتناسق وتعاون.

لقد أعطى الإسلام حقوقاً واسعة للمرأة المسلمة، ويظهر ذلك من وضع المرأة في عصور ما قبل الإسلام، وجاء الإسلام ليحطم قيود المرأة التي قيدت بها في عصر الجاهلية والعبودية، بل وأطلق الإسلام طاقاتها بحرية وتهذيب وبقوة، لتخدم نفسها وبيتها وأسرتها وعائلتها ووطنها ودينها.

هذا جانب هام من جوانب عظمة الدين الإسلامي وسموه، شريعة ومنهاجاً، فالإسلام أعطى المرأة المسلمة وغير المسلمة حقوقاً واسعة، شملت كافة المجالات الإنسانية من روحية ومادية، وعائلية وفردية، وعبادية وجماعية، واقتصادية وسياسية.

وكان هدف كل هذه الحقوق الواسعة هو إعطاء المرأة المسلمة كيانها الخاص وتنميتها ورعايتها والسمو بها فوق القيم المادية المعاصرة، وفوق الرق والعبودية، وجعلها من الأسس الرئيسية للحياة

البشرية، وتدعيم دورها الاجتماعي والعائلي والديني، وتقوية دعائم الأسرة المسلمة المعطاءة بها، ولم لا...؟ وقد عامل الإسلام المرأة، كونها اماً وكونها أختاً، وبنتاً وزوجة، بالإضافة إلى أمهات الآباء والأمهات، والعمات والخالات... وأعطى لكل من هذه الفئات حقوقهن كاملة، وفرض عليهن واجبات، حتى تكون المرأة مسلمة ليس بالقول واللسان فقط، ولكن بالفعل أيضاً: وذلك لأن الحقوق لابد وأن يكون أمامها واجبات حتى تكتمل المواطنة والإنسانية والعطاء وليس الأخذ فقط. ولذلك نجد الإسلام فرض الحقوق والواجبات على المرأة المسلمة حتى يتكامل العطاء البشري للمرأة المسلمة، وهذه الحقوق، وتلك الواجبات، التي منحها الإسلام للمرأة، تضفي نوعاً من الضوء والإنسانية على جانب هام من جوانب عظمة الإسلام، وجانب من جوانبه الحضارية المتعددة التي جاء الإسلام بها لينير ظلام البشرية ويخرجها من ظلمات الجاهلية إلى نور الحق والعدل والإيمان.

المبادئ الأساسية لتكريم المرأة في الإسلام

تتلخّص المبادئ الإصلاحية التي أعلنها الإسلام على لسان محمد رسول الله (ﷺ) فيما يتعلق بالمرأة في المبادئ الآتية:

أ. إن المرأة كالرجل في الإنسانية سواء بسواء قال الله ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ (النساء: ١)، وقال رسول الله (ﷺ): (إنما النساء شقائق الرجال)[1]. أي مثلهم في الخلق، ومثلهم في التكريم، ومثلهم في العبادة، ومثلهم في تحمل المسئولية، كل حسب قدراته وما فطر عليه.

وقد كانت المرأة تشارك الرجل في عبادة الصلاة في المسجد، ولها صفوفها خلف الرجال، وفي جلسات العلم مشاركة مع الرجال، ومنفردة بالرسول، وفي الحج والعمرة، وفي الغزوات في خدمة الجيش وإسعاف الجرحى، وفي حمل السيف أحياناً إذا اقتضى الحال. وكانت تشير على ولي الأمر بما يأخذ به ولا يهمله، كما فعلت أم سلمة في الحديبية، وترد على ولي الأمر أحياناً ما تراه خطأً ولو كان فوق المنبر، كما حدث في عهد عمر.

وكانت المرأة تعمل محتسبة على السوق، -كالشفاء بنت عبد الله العدوية في عهد عمر بن الخطاب رضي الله عنه- لإيقاف الناس رجالاً ونساءً عند حدود الشرع في البيع والشراء والتعامل. ووظيفة المحتسب تجمع بين التنبيه والرقابة والتأديب، ولها سلطة التنفيذ.

وقد أجاز أبو حنيفة أن تعمل المرأة قاضية في غير الجنايات، وأجاز الطبري والظاهرية: أن تكون قاضية في كل شيء

وقد أجاز أبو حنيفة أن تعمل المرأة قاضية في غير الجنايات، وأجاز الطبري والظاهرية: أن تكون قاضية في كل شيء، وأن تتولى الوظائف ما عدا الإمامة العظمى، أي رئاسة الدولة. بل ربما قيل: إن الإمامة العظمى ليست مجرد رئاسة دولة إقليمية، فهذه أشبه بوالي الولاية. أما الإمامة العظمى -أو الخلافة- فهي رئاسة عامة على الأمة الإسلامية كلها![٢].

انفردت المرأة عن الرجل في مجال بدء الخلق بأنها خلقت من الرجل نفسه، فحواء زوج آدم عليه السلام خلقت من ضلع آدم، وهو خلق من تراب، قال الله ﴿خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾. (النساء: ١) فالنفس الواحدة هي آدم عليه السلام والنفس المخلوقة منها حواء، قال رسول الله (ﷺ): (استوصوا بالنساء، فإن المرأة خلقت من ضلع، وإن أعوج شيء في الضلع أعلاه، فإن ذهبت تقيمه كسرته، وإن تركته لم يزل أعوج، فاستوصوا بالنساء[٣] ، والمراد بالضلع ضلع آدم عليه السلام، والحكمة والله أعلم من خلق المرأة من أحد أعضاء الرجل، التأكيد على قوة الرابط بين الرجل والمرأة، وتوجيه الرجال إلى الرفق بالنساء، وعدم تتبع الهفوات بغير ما يصلحها، لأنهنّ جزء منهم، ولتذكر المرأة أنها من الرجل، فتحسن معاملتها وتكن المودة والمعروف لأصل خلقها.

ب. دفع الإسلام عن المرأة اللعنة التي كان يصفها بها رجال الديانات السابقة، فلم يجعل عقوبة آدم بالخروج من الجنة ناشئاً منها وحدها بل منهما معاً قال تعالى: ﴿فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ﴾ (البقرة: ٣٦)، ثم قرر مبدأً آخر يعفي المرأة من مسؤولية أمها حواء وهو يشمل المرأة والرجل على السواء: ﴿تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ﴾ (البقرة: ١٣٤).

ج. إن المرأة أهل للتدين والعبادة ودخول الجنة إن أحسنت، أما إذا أساءت فمعاقبتها كالرجل سواء بسواء قال الله تعالى: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أو أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (البقرة: ١٣٤).. فجعل الإسلام المرأة أهلاً للتكليف، فهي مكلفة كما أن الرجل مكلف، ومجزية بأعمالها دنيا وآخرة، إن خيراً فخير وإن شراً فشر، ووعدهم الله تعالى بالحياة الطيبة، في الدنيا حياة العزة، والطهر والعفاف وطمأنينة النفس، وفي الآخرة حياة النعيم الأبدي.

د. حارب الإسلام التشاؤم بها والحزن لولادتها كما كان شأن العرب، ولا يزال شأن كثير من الأمم، ومنهم بعض الغربيين. فقال الله تعالى منكراً هذه العادة السيئة: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ، يَتَوَارَى مِنَ الْقَوْمِ

مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾. (النحل: ٥٩).

هـ. أمر بإكرامها: بنتاً، وزوجاً، وأماً، قال الله ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾. (الروم: ٢١)، وسئل رسول الله (ﷺ) من أحق الناس بحسن صحبتي؟ (قال: أمك ثم أمك ثم أمك ثم أبوك ثم أدناك أدناك)[٤]. وعن أنس رضي الله عنه عن النبي (ﷺ): (من عال[٥] جاريتين (أي بنتين) حتى تبلغا جاء يوم القيامة أنا وهو كهاتين وضم أصابعه)[٦].

و. أعطاها حقها في الإرث: ظلَّت المرأة محرومةً من الميراث دهوراً متعاقبة حتى جاء الإسلام وقلَب مقاييس الحياة رأساً على عقب، فكسر الطَّوق المألوف، وفَكَّ عن المرأة حصار الحرمات، وأقرَّ حَقَّها بالإرث من والديها ومن أقاربها، فأصبح الإرث نظاماً اجتماعيّاً تشريعيّاً بقرارٍ إلهي، يشترك فيه الذُّكور والإناث، والضُّعفاء والأقوياء، والكبار والصِّغار، أماً، وزوجةً، وأختاً، وبنتاً، كبيرة كانت أم صغيرة أم حملاً في بطن أمها. ونزلت أوَّلُ آيةٍ تُبيِّن أنَّ للنِّساء نصيباً في الميراث، وهي قوله تعالى: ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا﴾. (النساء: ٧).

ز. نظم حقوق الزوجين وجعل لها حقوقاً كحقوق الرجل مع رئاسة الرجل لشؤون البيت، وهي رئاسة غير مستبدة، ولا ظالمة، قال الله تعالى: ﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ﴾. (البقرة: ٢٢٨).

ومن هذا يتبين أن الإسلام أحل المرأة المكانة اللائقة بها في مجالات ثلاثة:

١- المجال الإنساني: فقد اعترف بإنسانيتها كاملة كالرجل وهذا ما كان محل شك، أو إنكار الأمم المتمدنة السابقة. بل أنصف الإسلام المرأة، وأعطاها حقوقها المختلفة، ورد لها اعتبارها كإنسان، وحظيت بمكانة عظيمة لم تحظَ بها في أي مجتمع غير مسلم، سواء أكان قديماً أم حديثا.

٢- المجال الاجتماعي: فقد فتح أمامها مجال التعليم، وأسبغ عليها مكاناً اجتماعياً كريماً في مختلف مراحل حياتها منذ طفولتها حتى نهاية حياتها، بل إن هذه الكرامة تنمو كلما تقدمت في العمر من طفلة، إلى زوجة، إلى أم، حيث تكون في سن الشيخوخة التي تحتاج معها إلى مزيد من الحب، والحنو، والإكرام.

٣- المجال الحقوقي: فقد أعطاها الأهلية المالية الكاملة في جميع التصرفات حين تبلغ سن الرشد، ولم يجعل لأحد عليها ولاية من أب أو زوج، أو رب أسرة[٧].

والمرأة كما يقال دائماً نصف المجتمع الإنساني، ولا يتصور من الإسلام أن يعطل نصف مجتمعه، ويحكم عليه بالجمود أو الشلل، فيأخذ من الحياة ولا يعطيها، ويستهلك من طيباتها، ولا ينتج لها شيئًا.

على أن عمل المرأة الأول والأعظم الذي لا ينازعها فيه منازع، ولا ينافسها فيه منافس، هو تربية الأجيال، الذي هيأها الله له بدنياً، ونفسياً، ويجب ألاّ يشغلها عن هذه الرسالة الجليلة شاغل مادي أو أدبي مهما كان؛ فإن أحدًا لا يستطيع أن يقوم مقام المرأة في هذا العمل الكبير، الذي عليه يتوقف مستقبل الأمة، وبه تتكون أعظم ثرواتها، وهي الثروة البشرية.

ورحم الله شاعر النيل حافظ إبراهيم حين قال:

الأم مدرسة إذا أعددتها ... أعددت شعباً طيب الأعراق.

ومثل ذلك عملها في رعاية بيتها؛ وإسعاد زوجها، وتكوين أسرة سعيدة، قائمة على السكون والمودة والرحمة، وقد ورد: إن حسن تبعل المرأة لزوجها يعد جهاداً في سبيل الله[٨].

وتعليم العبادات والقيم الدينية والتربوية وما يصلح به شأن الأسرة من أهم ما يجب أن يعتني به الرجل والمرأة

الحقوق التي أعطاها الإسلام للمرأة في الشؤون الاجتماعية:

أ. حق التعليم:

حثّ الإسلام على العلم ورغب به الرجال والنساء على السواء، وليس فيه نص واحد صحيح يحرم على المرأة أن تتعلم، فكل عمل يقوم به الإنسان في حياته مبناه في الإسلام العلم بذلك الشيء الذي يريد عمله، ولذلك لم يغفل الإسلام التعليم للذكر والأنثى، فقوله تعالى: ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ﴾. (محمد: ١٩). خطاب موجه إلى رسول الله (ﷺ) وليس خاصاً به، فكل من آمن به مخاطب بهذا.

المرأة نصف المجتمع، بل إنها تلد النصف الآخر، فهي الأمة بأسرها، لذا فإن الإسلام اهتم بتعليمها، ولم ينكر عليها حقها في التعلّم، أو أن يعد تعليمها أمراً ثانوياً، بل اعتبر تعلمها أمراً واجباً. العلم الذي يتفق مع طبيعة المرأة ووظيفتها في الحياة، ويتفق مع فطرتها واختصاصها الذي اختصها الله به، فتتعلم المرأة من عقائد دينها، وعباداته، وآدابه، وما يطلب منها لرعاية زوجها وبيتها وتربية أولادها، ويعينها على فهم واقعها وكيفية التعايش معه.

ولقد اعتبرت الشريعة الإسلامية أن التعليم حق على الجميع وفي الوقت ذاته واجب على الجميع. قال رسول الله (ﷺ): (طلب العلم فريضة على كل مسلم)[٩] ، ولقد وفر المجتمع الإسلامي التعليم مجاناً وأمّن لطلاب العلم السكن والطعام، ولفظ مسلم هنا يشمل الذكر والأنثى. لأن المراد بالمسلم في الحديث: الإنسان المسلم، رجلاً كان أو امرأة، ولهذا أجمعوا على أن الحديث يشمل كل مسلم ومسلمة.

فيجمع علماء المسلمين على أن المسلمة أيضا داخلة في معنى الحديث ففرض عليها أن تطلب من العلم ما يصحح عقيدتها، ويقوم عبادتها، ويضبط سلوكها بأدب الإسلام في اللباس والزينة وغيرها، ويقفها عند حدود الله في الحلال والحرام، والحقوق والواجبات، ويمكنها أن تترقى في العلم حتى تبلغ درجة الاجتهاد.

وليس لزوجها أن يمنعها من طلب العلم الواجب عليها، إذا لم يكن هو قادراً على تعليمها، أو مقصراً فيه.. فقد كان نساء الصحابة يذهبن إلى النبي (ﷺ) يسألنه فيما يعرض لهن من شؤون، ولم يمنعهن الحياء أن يتفقهن في الدين[١٠].

وقال الله تعالى: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾. (الزمر: ٩) وهذا شامل جميع العلوم

> **عمل المرأة الأول والأعظم الذي لا ينازعها فيه منازع، ولا ينافسها فيه منافس، هو تربية الأجيال، الذي هيأها الله له بدنياً، ونفسياً**

النافعة، كالطب والهندسة والفلك، وعلوم الأرض، وكل ما يتعلق بالكائنات، وكذلك علوم البحار وغير ذلك من كل علم نافع، وجميعها تهدي إلى خالقها ومدبر شئونها، وكلما كان الإنسان بربه عالماً كانت خشيته له تعالى أكبر.

وتعليم العبادات والقيم الدينية والتربوية وما يصلح به شأن الأسرة من أهم ما يجب أن يعتني به الرجل والمرأة، وإذا كان كل منهما يحمي صاحبه مما يضره في الدنيا فكذلك يجب أن يحميه مما يضره في الآخرة.

وإن في التاريخ الإسلامي مئات العالمات والأديبات، والمحدثات ممن اشتهرن بذلك ودونت سيرتهن في كتب التراجم[١١].

ب. حق المرأة في العمل والوظيفة:

لا يوجد في الإسلام ما يمنع من تولي المرأة الوظائف لكمال أهليتها، ولكن يجب أن يتم ذلك

وفق مبادئ الإسلام وأخلاقه، فلا يصح أن تكون الوظيفة معطلة لعمل الأم في بيتها وإشرافها على شؤون عائلتها[١٢]. قال الأستاذ محمد أبو زهرة: أما تمكين المرأة من العمل فقد قررنا أن الشريعة لا تعارضه، لكن على أساس أن عمل المرأة في الحياة هو أن تكون ربة أسرة، فهي التي تظلها بعطفها، وحنانها، ترعى أم أولادها، وتغذيهم بأعلى الأحاسيس الاجتماعية وهي التي تربي فيهم روح الائتلاف مع المجتمع حتى يخرجوا إليه وهم يألفون ويُؤلفون.

إن الغذاء الروحي الذي تقدمه الأم لأولادها يربي أجسامهم وينميهم فقد أثبتت التجارب العملية التي أجريت لاختبار نمو الأطفال الذين يتربون بين آبائهم وأمهاتهم أنه بعد تجاوز السنة الأولى من أعمارهم يكون نمو الطفل بين أبويه أوضح وأكثر لأنه يحتاج بعد السنة الأولى إلى غذاء من العواطف كما يحتاج إلى غذاء من المادة، بل ثبت أن غذاء ينميه ولو لم تكن الرعاية الصحية كاملة من كل الوجوه.. أما النمو النفسي، والعقلي، والتهذيب، والسيطرة على الغرائز. فإنه يكون كاملاً في الطفل بين أبويه بينما يكون دون ذلك بكثير في الملجأ أو دار الحضانة. ولا يمكن تنظيم الأسرة من غير ربة بيت راعية كاملة كما قال رسول الله (ﷺ): (المرأة في بيت زوجها ومسؤولة عن رعيتها)[١٣]

وذلك ليس هو النظام الشرعي الاجتماعي فقط بل هو النظام الطبيعي، وإن عمل المرأة لا يكون من الناحية الاجتماعية أصلاً بل يكون استثنائياً وذلك في الأحوال التالية:

الأولى: أن تكون المرأة ذات نبوغ خاص يندر في الرجال والنساء معاً، والمصلحة الاجتماعية توجب في هذه الحالة أن تعمل ليعود ذلك النبوغ على المجتمع بنفع عام، وفي هذا تترك جزء من أمومتها في سبيل المصلحة العامة.

الثانية: أن تتولى المرأة عملاً هو أليق بالنساء كتربية الأطفال وتعليمهم فيكون الطفل في حضانة أمه داخل البيت، وفي عطف المرأة ورعايتها في المدرسة، ومثل تعليم الأطفال تطبيب النساء، ولقد قرر الفقهاء أن بعض هذه الأعمال فرض كفاية كالقابلات فإن عملهن من فروض الكفاية ولذلك قرر أحد كبار فقهاء الحنفية وهو كمال الدين ابن همام أن الزوج ليس له منع امرأته من الخروج إذا كانت تحترف عملاً من فروض الكفاية الخاصة بالمرأة، ولكنه تصح هذه المحترفة بألا تخرج متبرجة غير كاملة في تصرفاتها.

الثالثة: أن تعين زوجها في ذات عمله، وهذا كثير في الريف، فالمرأة الريفية إذا كان زوجها عاملاً زراعياً، أو مالكاً صغيراً، أو مستأجراً لمساحة ضئيلة

تعاونه امرأته في عمله، فهو يخرج من داره حاملاً فأسه، وهي معه حاملة وعاء البذر، وحولها أودلاها يتعلقون بثيابها، ويحملان بعضهما على أذرعهما ولو كان للمرأة صورة مثالية في مجتمعنا لكانت صورة تلك المرأة الكادحة العاملة العاطفة، لا هؤلاء النساء اللاتي يغشين الأندية والملاهي ودور الغناء.

الرابعة: أن تكون في حاجة إلى العمل لقوتها، وقوت عيالها إذا فقدت العائل هي وهم، فكان لابد أن تعمل على ضوء هذه الضرورة أو تلك الحاجة الملحة. ونقرر هنا أن المبادئ الإسلامية ما كانت لتجعل مثل هذه المرأة في حاجة لأن تعمل، لأن بيت المال كان يتولى الإنفاق عليها ويجري لها رزقاً منتظماً من بيت مال الزكوات أو بيت مال الخراج والجزية إن لم تكن مسلمة. وذلك تطبيقاً لقول رسول الله (ﷺ): (من ترك مالاً فلورثته ومن ترك ديناً وعيالاً فإلي وعلي)[١٤].

ج. حق المرأة في النفقة:

هناك فلسفتان في هذا الموضوع ولكل منهما آثارها الواضحة في المجتمع:

الأولى: فلسفة الإسلام في أن البنت والمرأة بوجه عام لا يصح أن تكلف بالعمل لتنفق على نفسها، بل إنَّ على أبيها، أو زوجها أو أخيها مثلاً أن يقوم بالإنفاق عليها، لتتفرغ لحياة الزوجية والأمومة وآثار ذلك جلية واضحة في انتظام شؤون البيت، والإشراف على تربية الأولاد، وصيانة المرأة من عبث الرجال، وإغرائهم، وكيدهم، لتظل لها سمعتها الكريمة النظيفة في المجتمع.

الثانية: فلسفة الغربيين في أن البنت متى بلغت سناً معينة وهو الغالب سبعة عشر عاماً، لا يجب على أبيها أو أقربائها الإنفاق عليها، بل يجب أن تفتش عن عمل لها تعيش منه، وتدخر ما تقدمه بائنة لزوجها المرتقب.

فإذا تزوجت كان عليها أن تسهم مع زوجها في نفقات البيت، والأولاد، فإذا شاخت، وكانت لا تزال قادرة على الكسب وجب عليها أن تستمر في العمل لكسب قوتها ولو كان ابنها من أغنى الناس. إن أهم آثار هذه الفلسفة المادية أنها خالية من كل تقدير لرسالة المرأة الخطيرة في الحياة، وأنها تلقى في أتون شهوات الرجال وشرهم الجنسي لقاء لقمة العيش، وأنها ترهق المرأة من أمرها عسراً فوق إرهاقها الطبيعي بالحمل والولادة، وأنها تؤدي إلى تفكك الأسرة، وتشتت شملها ونشوء الأولاد بعيدين عن مراقبة آبائهم وأمهاتهم[١٥].

والمرأة في الإسلام ليست ممنوعة من أن توكل إنساناً بالدفاع عن حقوقها والتعبير عن إرادتها كمواطنة في المجتمع

د. المساواة في حق الكسب:

حث الإسلام على طلب الرزق من أبوابه المشروعة، وربط الكسب بالثواب والعقاب، على قاعدة شرعية قال الله تعالى: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾. (البقرة: ٢٧٥) فكل ما يكتسبه الإنسان من وجه حلال، وما ينفقه في وجه حلال فله الأجر على ذلك لا فرق بين الرجل والمرأة، وكذلك ما يكتسبه من حرام، أو ينفقه في حرام يقع عليه من الله العقاب، ولكل من الرجل والمرأة حرية الاكتساب بالطرق الشرعية: ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾. (النساء: ٣٢) فللمرأة حق التصرف بالبيع والشراء، والصدقة المفروضة: الزكاة، والصدقة المندوب إليها في كل الأوقات، والوقف والهبة، ومتابعة شئونها المالية في حدود ما يأمر به الشرع، من ملازمة الحشمة، والبعد عما نهى الله عنه، والمحافظة على طهرها وعفافها، فهو أثمن من مطاردة الأسواق والمعارض والمنتديات والمؤتمرات للتزود من الثراء، ولها استنابة من يقوم على شئونها من محارمها ومحاسبته، وأفضل ما تكون صدقتها على أقاربها من زوج وغيره، كان عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فقيراً، فقالت له زوجه زينب رضي الله عنها: سل رسول الله (ﷺ): أيجزئ عني أن أنفق عليك وعلى أيتامي في حجري من الصدقة؟،

وأن رسول الله (ﷺ) كان يشاور النساء، ويأخذ برأيهن، فيجوز أن تكون عضواً في مجلس الشورى لتعطي رأيها كما فعلت أم سلمة رضي الله عنها مع رسول الله (ﷺ)

فقال: سلي أنت رسول الله (ﷺ)، قالت: فانطلقت إلى النبي (ﷺ)، قالت: فوجدت امرأة من الأنصار على الباب، حاجتها مثل حاجتي، فمر علينا بلال، فقلنا: سل النبي (ﷺ): أيجزئ عني أن أنفق على زوجي وأيتام لي في حجري؟ وقلنا: لا تخبر بنا، فدخل فسأله، فقال: من هما؟ قال: زينب، قال: أيّ الزيانب؟ قال: امرأة عبد الله، قال: (نعم لها أجران: أجر القرابة وأجر الصدقة)[١٦] ، ومن هذا يعلم أن للمرأة حق التملك، شأنها في ذلك شأن الرجل، ولها حق التصرف في أموالها، ولا يجوز للرجل أياً كان زوجاً أو أخاً أو أباً التدخل في ذلك ما لم يوجد موجب شرعي، كأن تخرج عن القيم الإسلامية، أو تقع فيما نهى الله عنه، فله استخدام ما خصه الله به من أمر القوامة.

الحقوق السياسية للمرأة:

حق الانتخاب:

الانتخاب هو اختيار الأمة لوكلاء ينوبون عنها في التشريع ومراقبة الحكومة، فعملية الانتخاب عملية توكيل، يذهب شخص إلى مركز الاقتراع فيدلي بصوته لمن يختارهم وكلاء عنه في المجلس النيابي، يتكلمون باسمه، ويدافعون عن حقوقه، والمرأة في الإسلام ليست ممنوعة من أن توكل إنساناً بالدفاع عن حقوقها والتعبير عن إرادتها كمواطنة في المجتمع[١٧].

حق النيابة:

إن النيابة عن الأمة لا تخلو من ثلاثة أعمال رئيسة: التشريع، والمراقبة، والشورى.

الأول: التشريع: تشريع القوانين والأنظمة، فليس في الإسلام ما يمنع أن تكون المرأة مشرعة لأن التشريع يحتاج قبل كل شيء إلى العلم مع معرفة حاجات المجتمع وضروراته التي لابد منها، والإسلام يعطي حق العلم للرجل والمرأة على السواء.

الثاني: في المراقبة: وأما في مراقبة السلطة التنفيذية فإنه لا يخلو من أن يكون أمراً بالمعروف ونهياً عن المنكر، والرجل والمرأة في ذلك سواء في نظر الإسلام قال الله تعالى في القرآن الكريم: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ﴾. (التوبة:٧١).

ففي السنة الثالثة عشرة من البعثة النبوية أي السنة التي هاجر فيها النبي (ﷺ) قدم لديه خمسة وسبعون مسلماً من المدينة منهم ثلاثة وسبعون رجلاً وامرأتان، وبايعوه جميعاً بيعة العقبة الثانية، وهي بيعة حرب وقتال، وبيعة سياسية، وبعد أن فرغوا من بيعته قال لهم جميعاً: (أخرجوا إلي منكم اثني عشر نقيباً يكونون على قومهم بما فيهم كفلاء)[١٨] ، وهذا أمر من رسول الله (ﷺ) توجه للجميع بأن ينتخبوا من الجميع، ولم يخصص الرجال، ولم يستثن النساء، لا فيمن ينتخب ولا فيمن يُنتخب، والمطلق يجري على إطلاقه ما لم يرد دليل التقييد، كما أن العام يجري على عمومه ما لم يرد دليل التخصيص، وهنا جاء الكلام عاماً ومطلقاً، ولم يرد دليل التقييد أو التخصيص فيدل على أن رسول الله (ﷺ) أمر المرأتين أن تنتخبا النقباء وجعل لكل من المرأتين حق انتخابها من المسلمين نقيبتين.

الثالث: الشورى: لمّا فرغ رسول الله (ﷺ) من صلح الحديبية، لقي مقاومة عنيفة من المسلمين لشروطها، وأمرهم أن ينحروا، ويحلقوا، فرفض المسلمون جميعاً ذلك، فدخل على زوجته أم سلمة رضي الله عنها، وأخبرها بما صنعه المسلمون، فأشارت إليه أن يخرج، وينحر، ويحلق، وألاّ يكلم أحداً منهم، فأخذ برأيها،

وفعل كما قالت له، فهبّ المسلمون ينحرون ويحلقون حتى كادوا يتذابحون، لسرعتهم في التقيد بفعل رسول الله (ﷺ)، وهذا يدل على حق المرأة في الشورى، وأن رسول الله (ﷺ) كان يشاور النساء، ويأخذ برأيهن، فيجوز أن تكون عضواً في مجلس الشورى لتعطي رأيها كما فعلت أم سلمة رضي الله عنها مع رسول الله (ﷺ) [١٩].

قال ابن حجر العسقلاني: (وفيه جواز مشاورة المرأة الفاضلة، وفضل أم سلمة ووفور عقلها، حتى قال إمام الحرمين: لا نعلم امرأة أشارت برأي فأصابت إلا أم سلمة)[٢٠].

ومن خلال هذا الموقف يتضح دور أم سلمة في صلح الحديبية، وكيف ساهمت هذه المرأة الفاضلة في الحفاظ على تماسك صف الأمة، ووحدة المسلمين وحمايته من التصدع، إثر الأزمة النفسية التي انتابتهم بعد شروط صلح الحديبية.

حق تولي المناصب الحكومية:

يرى أكثر الفقهاء أن المناصب الحكومية ليست ممنوعة على المرأة سوى رئاسة الدولة العليا، لقول رسول الله (ﷺ) حين بلغه أن الفرس ولوا الرئاسة عليهم إحدى بنات كسرى بعد موته فقال: (**لن يفلح قوم ولّوا أمرهم امرأة**)[٢١].. ويرى الدكتور يوسف القرضاوي أن معنى الحديث: إنما يعني الولاية العامة على الأمة كلها أي رئاسة الدولة، كما تدل عليه كلمة (أمرهم) فإنها تعني أمر قيادتهم ورياستهم العامة. أما بعض الأمر فلا مانع أن يكون للمرأة ولاية فيه، مثل ولاية الفتوى أو الاجتهاد، أو التعليم أو الرواية والتحديث أو الإدارة ونحوها، فهذا مما لها ولاية فيه بالإجماع، وقد مارسته على توالي العصور، وإن الإمام أبا حنيفة النعمان يجيز أن تتولى القضاء في بعض الأحيان[٢٢].

ويرى الدكتور مصطفى السباعي بأن منع المرأة من تولي رئاسة الدولة العليا لا علاقة له بموقف الإسلام من إنسانية المرأة، وكرامتها، وأهليتها، وإنما هو وثيق الصلة بمصلحة الأمة وبحالة المرأة النفسية ورسالتها الاجتماعية، ويقول: (إن رئيس الدولة في الإسلام ليس صورة رمزية للزينة والتوقيع، وإنما هو قائد المجتمع، ورأسه المفكر، ووجهه البارز فهو الذي يعلن الحرب على الأعداء، ويقود جيش الأمة في ميادين الكفاح، ويقرر السلم والمهادنة إن كانت المصلحة فيها، أو الحرب والاستمرار فيها إن كانت المصلحة تقتضيها، وطبيعي أن يكون ذلك كله بعد استشارة أهل الحل والعقد في الأمة عملاً بقول الله تعالى: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾. (آل عمران: ١٥٩)، ولكنه هو الذي يعلن قرارهم، ويرجح ما اختلفوا فيه عملاً بقول الله تعالى بعد ذلك: ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ (آل عمران: ١٥٩).

ورئيس الدولة في الإسلام يتولى خطابة الجمعة في المسجد الجامع، وإمامة الناس في الصلوات،

والقضاء بين الناس في الخصومات إذا اتسع وقته لذلك.

ومما لا ينكر أن هذه الوظائف الخطيرة لا تتفق مع تكوين المرأة النفسي، والعاطفي، وبخاصة ما يتعلق بالحروب وقيادة الجيوش. فإن ذلك يقتضي من قوة الأعصاب، وتغليب العقل على العاطفة والشجاعة في خوض المعارك، ورؤية الدماء وغيرها)[٢٣].

يقول الدكتور محمد تيجاني: (إن نصوص القرآن والسنة في مجموعها تبيح للمرأة الوظائف العامة – باستثناء رئاسة الدولة – وبضوابط منها: عدم خلوة الرجل بها، وعدم سفرها سفراً غير أمين على المرأة المسلمة، وكون العمل متفقاً في طبيعته مع معالم شخصيتها المسلمة، وبشرط عدم اعتراض زوجها عليها في العمل، إلاّ أن تكون قد اشترطت عليه في العقد إلاّ يمنعها منه)[٢٤].

الهوامش

١- رواه الإمام أحمد في مسنده: ٢٥٦/٦، وأبو داوود في السنن، كتاب الطهارة، برقم (٢٠٤) والترمذي في السنن، كتاب: الطهارة، برقم (١٠٥). وقوله: النساء شقائق الرجال» أي نظائرهم وأمثالهم في الخلق والطباع، فكأنهن شققن من الرجال.

٢- الدين والسياسة، الدكتور يوسف القرضاوي: ١٨٤. اعداد موقع:

http://www.burhanukum.com ، ملفات الكتاب نقلت من موقع الشيخ القرضاوي.

٣- رواه البخاري في صحيحه، حديث رقم (٣٣٣١)، في كتاب النكاح (٦٧)، باب المداراة مع النساء. ومسلم بنحوه (١٤٦٨) في كتاب (الرضاع) باب (الوصية بالنساء).

٤- متفق عليه، رواه البخاري، كتاب الأدب، باب من أحق الناس بحسن الصحبة، رقم ٥٩٧١ ومسلم، كتاب البر والصلة والأدب، باب بر الوالدين، رقم ٢٥٤٨ واللفظ لمسلم.

٥- من عال» معناه: قام عليها بالمؤنة والتربية ونحوهما.

٦- رواه مسلم (٤٧٦٥) في كتاب البر والصلة،

باب: فضل الإحسان إلى البنات. والترمذي (١٩١٧) في كتاب البر والصلة، باب ما جاء في النفقة على البنات.

٧- المرأة بين الفقه والقانون الدكتور مصطفى السباعي، دار السلام، القاهرة، الطبعة الثانية، ١٤٢٤هـ-٢٠٠٣م. ص: ٢٥-٣٥. ولقد ورثت القوانين الأوربية عن القانون الروماني التمييز الصارخ بين الرجل والمرأة في الحقوق والواجبات حيث تنص القوانين الأوربية على استحقاق المرأة نصف أجر الرجل عن العمل ذاته، وتمنعها من الاحتفاظ باسم عائلتها عند الزواج فيجب أن تنتسب إلى عائلة زوجها، وأيضاً تمنع هذه القوانين المرأة من التصرف في أموالها الخاصة حتى تثبت أن هذا المال ليس موهوباً منها لزوجها عند الزواج وليس من الأموال المشتركة بين الزوجين. لهذا نصت المادة الثانية من الإعلان العالمي لحقوق الإنسان على عدم التمييز بين الرجل والمرأة بسبب الدين أو الجنس.

٨- فتاوى معاصرة للشيخ يوسف القرضاوي، دار الوفاء للطباعة والنشر والتوزيع، مصر، المنصورة، الطبعة الأولى: ٢٨١/٢.

٩- رواه ابن ماجة، باب فضل العلماء والحث على طلب العلم (٢٢٣) من حديث أنس بن مالك رضي الله عنه.

١٠- يُنظر: ملامح المجتمع المسلم الذى ننشده، الدكتور يوسف القرضاوي، مؤسسة الرسالة، بيروت، ط١، ١٩٩٦م: ٦٣٤.

١١- يُنظر: أعلام النساء في عالمي العرب والإسلام: عمر رضا كحالة، مؤسسة الرسالة، بيروت، الطبعة الرابعة، ١٤٠٢هـ - ١٩٨٢م.

١٢- المرأة بين الفقه والقانون، ص: ١٦٨.

١٣- رواه البخاري (٢٧٥١) في كتاب الوصايا، ومسلم (١٨٢٩) في كتاب فضيلة الإمام العادل.

١٤- حقوق الإنسان بين تعاليم الإسلام وإعلان الأمم المتحدة، الشيخ محمد الغزالي، دار الدعوة، الإسكندرية، الطبعة الخامسة، ١٤٢٢هـ - ٢٠٠٥م. ص: ١٤٩-١٥١، والحديث رواه البخاري.

١٥- المرأة بين الفقه والقانون، مصطفى السباعي، ص: ١٧١.

١٦- رواه البخاري في صحيحه، كتاب الزكاة، باب الزكاة على الزوج والأيتام في الحَجر، ح (١٤٦٦)، ومسلم في صحيحه: كتاب الزكاة، باب فضل النفقة والصدقة على الأقربين والزوج والأولاد والوالدين، ولو كانوا مشركين، ح (٤٥).

١٧- حقوق الإنسان بين الشريعة والقانون، محمد

المصادر والمراجع

١- أعلام النساء في عالمي العرب والإسلام: عمر رضا كحالة، مؤسسة الرسالة، بيروت، الطبعة الرابعة، ١٤٠٢هـ ـ ١٩٨٢م.

٢- حقوق الإنسان بين الشريعة والقانون ، محمد عنجريني، نصاً ومقارنة وتطبيقاً، المحامي محمد عنجريني، دار الفرقان للنشر، عمان، الطبعة الأولى، ١٤٢٣هـ ـ ٢٠٠٢م

٣- حقوق الإنسان بين تعاليم الإسلام وإعلان الأمم المتحدة، الشيخ محمد الغزالي، دار الدعوة، الإسكندرية، الطبعة الخامسة، ١٤٢٢هـ ـ ٢٠٠٥م.

٤- الدين والسياسة، الدكتور يوسف القرضاوي، اعداد موقع: http://www.burhanukum.com، ملفات الكتاب نقلت من موقع الشيخ القرضاوي.

٥- سنن ابن ماجة، الحافظ محمد بن يزيد القزويني (ت: ٢٧٥هـ)، دار الفكر، ط١، بيروت.

٦- سنن أبي داود، الإمام سليمان بن الأشعث السجستاني (ت: ٢٧٥هـ)، الدار العربية اللبنانية، القاهرة، ط١، ١٤٠٨هـ ـ١٩٨٨م.

٧- السنن الكبرى وفي ذيله الجوهر النقي، أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (ت: ٤٥٨هـ)، عنجريني، نصاً ومقارنة وتطبيقاً، المحامي محمد عنجريني، دار الفرقان للنشر، عمان، الطبعة الأولى، ١٤٢٣هـ ـ ٢٠٠٢م. ص: ٢٢١.

١٨- السيرة النبوية، عبد الملك بن هشام المعافري، تحقيق: همام صعيليك، الطبعة الأولى ١٤٠٩هـ- ١٩٨٨م، نشر: مكتبة المنار، الأردن: ٦٤/٢.

١٩- نظام الشورى في الإسلام، محمد عبد القادر أبو فارس. دار الفرقان للنشر والتوزيع، عمان، الطبعة الأولى، ١٩٨٨.

٢٠- فتح الباري شرح صحيح البخاري، ابن حجر العسقلاني، دار الكتب العلمية، بيروت، ط١، ١٤١٠هـ ـ١٩٨٩م: ٣٤٦/٥.

٢١- رواه البخاري برقم (٤١٦٣) بابُ كتاب النبيِّ ﷺ إلى كسرى وقيصر، ورواه أحمد في مسنده والترمذي والنسائي.

٢٢- فتاوى معاصرة للقرضاوي: ٣٥٥/٢.

٢٣- المرأة بين الفقه والقانون: ٣٤.

٢٤- مكانة المرأة في القرآن الكريم والسنة الصحيحة: ٢٥٠، الدكتور محمد بلتاجي، دار السلام، القاهرة، الطبعة الأولى، ١٤٢٠هـ ـ ٢٠٠٠م.

مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند ببلدة حيدر آباد، ط١ ـ ١٣٤٤ هـ.

٨- سنن النسائي (ت: ٣٠٣هـ)، بشرح الحافظ جلال الدين السيوطي (ت: ٩١١هـ)، وحاشية السندي، دار الكتاب العربي، بيروت، ط١، ١٣٤٨هـ ـ ١٩٣٠م.

٩- السيرة النبوية، عبد الملك بن هشام المعافري، تحقيق: همام صعيليك، الطبعة الأولى ١٤٠٩هـ- ١٩٨٨م، نشر: مكتبة المنار، الأردن.

١٠- صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبدَ، التميمي (ت: ٣٥٤هـ) ترتيب: علي بن بلبان بن عبد الله، علاء الدين الفارسي، المنعوت بالأمير (ت: ٧٣٩هـ)، مؤسسة الرسالة، ط١.

١١- صحيح ابن خزيمة، محمد بن إسحاق بن خزيمة أبو بكر السلمي النيسابوري (ت: ٣١١هـ)، المكتب الإسلامي، تحقيق: د. محمد مصطفى الأعظمي، بيروت، ط١، ١٣٩٠هـ – ١٩٧٠م.

١٢- صحيح البخاري، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة البخاري (ت: ٢٥٦هـ)، دار الكتب العلمية، بيروت.

١٣- صحيح مسلم، مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري (ت: ٢٦١هـ)، ترقيم : محمد فؤاد الباقي، دار إحياء التراث العربي. بيروت، ١٣٧٥هـ ـ ١٩٦٦م.

١٤- فتاوى معاصرة للشيخ يوسف القرضاوي، دار الوفاء للطباعة والنشر والتوزيع، مصر، المنصورة، الطبعة الأولى: ٢٨١/٢.

١٥- فتح الباري شرح صحيح البخاري، ابن حجر العسقلاني، دار الكتب العلمية، بيروت، ط١، ١٤١٠هـ ـ ١٩٨٩م:

١٦- المرأة بين الفقه والقانون الدكتور مصطفى السباعي، دار السلام، القاهرة، الطبعة الثانية، ١٤٢٤هـ ـ ٢٠٠٣م.

١٧- مكانة المرأة في القرآن الكريم والسنة الصحيحة: ٢٥٠، الدكتور محمد بلتاجي، دار السلام، القاهرة، الطبعة الأولى، ١٤٢٠هـ ـ ٢٠٠٠م.

١٨- ملامح المجتمع المسلم الذى ننشده، الدكتور يوسف القرضاوي، مؤسسة الرسالة، بيروت، ط١، ١٩٩٦م

١٩- نظام الشورى في الإسلام، محمد عبد القادر أبو فارس. دار الفرقان للنشر والتوزيع، عمان، الطبعة الأولى، ١٩٨٨.

البروفايل

دحّام إبراهيم محمد علي الهسنياني

من مواليد ١٩٧٠ في الموصل.

بدأ بحفظ القرآن الكريم، درس العلوم الشرعية على السادة العلماء في الموصل ودهوك وأربيل.. ارتقى المنبر سنة ١٩٨٧، فمارس الخطابة منذ ذلك.

الإجازات العلمية والشهادات الدراسية:

* شهادة البكالوريوس في كلية الحقوق في جامعة الموصل ٢٠٠٤.

* شهادة الماجستير في الشريعة والقانون من جامعة كراتشي الإسلامية ـ فرع دمشق، سنة ٢٠٠٧م.

* الإجازة العلمية في العلوم الشرعية العقلية والنقلية عن الشيخ محمود مصطفى اليوسفي، وعن الشيخ السيد أحمد عبد الوهاب البنجويني، وعن الشيخ صالح خليل حمودي، وعن الشيخ صادق محمد سليم المزوري، وإجازة التلاوة عن الشيخ عبد اللطيف الصوفي.

* شهادة الدكتوراه في الشريعة الإسلامية، تخصص: الفكر الإسلامي من الجامعة الحرة الهولندية، مكتب الموصل، سنة ٢٠١٠م.

* الحصول على إجازة خاصة في بعض الكتب الشرعية والحديثية.

* كتب عشرات من الكتب والبحوث والمقالات.

* شارك في كثير من الندوات والدورات والمؤتمرات داخل العراق وخارجه.

* وهو عضو في كثير من الروابط والجمعيات ومنظمات المجتمع المدني.

المرأة في الكتاب المقدس

دراسة تحليلية في نصوص العهدين القديم والجديد

أ.د. فرست مرعي

هذا المقال يسلط الضوء على مكانة المرأة في الديانتين اليهودية والمسيحية استناداً الى النصوص المقدسة للديانتين المبثوثة في نصوص العهدين القديم (التوراة والأسفار الملحقة بها) والجديد (الأناجيل والأسفار القانونية المعتمدة لدى الكنائس المسيحية)، ومقارنتها بالإسلام يعتمد على حصافة القارىء وحنكته فقط لا غير.

يقول السيد المسيح (عليه السلام) في إنجيل متى [٥ : ١٧] قائلاً: ((**لاَ تَظُنُّوا أَنِّي جِئْتُ لأُلْغِيَ الشَّرِيعَةَ أَوِ الأَنْبِيَاءَ. مَا جِئْتُ لأُلْغِيَ، بَلْ لأُكَمِّل**)).

لقد كان بولس (شاؤول) - مؤسس المسيحية الحالية - يعتبر النساء أقل منزلة من الرجال، فهو القائل في الرسالة الأولى إلى (كورنثوس ١٤ : ٣٤) كما في ترجمة الفانديك:((لتصمت نساؤكم في الكنائس لانه ليس مأذونا لهنّ أن يتكلمن بل يخضعن كما يقول الناموس أيضاً، ولكن ان كنّ يردن أن يتعلمن شيئاً فليسألن رجالهنّ في البيت لأنه قبيح بالنساء أن تتكلم في كنيسة)).

وفي الترجمة الكاثوليكية لهذا النص: ((ولتصمت النساء في الجماعات، شأنها في جميع كنائس القديسين، فإنه لا يؤذن لهن بالتكلم. وعليهن أن يخضعن كما تقول الشريعة أيضاً فإن رغبن في تعلم شيء، فليسألن أزواجهن في البيت، لأنه من غير اللائق للمرأة أن تتكلم في الجماعة)).

والمقصود بعبارة : " كما تقول الشريعة " أو " كما يقول الناموس" هو ما جاء في أول أسفار التوراة: سفر التكوين ٣ : ١٦ من أن الرب جعل الرجل متسلطاً على المرأة فقال: ((وقال للمرأة: تكثيراً أكثر أتعاب حبلك، بالوجع تلدين أولاداً، والي رجلك يكون اشتياقك وهو يسود عليك))، أي يتسلط عليك. وعبارة : " شأنها في جميع كنائس القديسين " تفيد عمومية الطلب خلافاً لما ذهب إليه البعض من أن هذه الأوامر هي للمؤمنين في كورنثوس فقط.

وقد كتب بولس أيضاً قائلاً في(١تيموثاوس ٢ : ١٢ _ ١٤): ((لست آذن للمرأة أن تعلّم ولا تتسلط على الرجل بل تكون في سكوت، لأن آدم جُبلَ أولاً ثم حواء، وآدم لم يُغوَ، لكن المرأة أُغويَت فحصلت في التعدي)). [ترجمة الفانديك]، في هذا النص يؤكد بولس على:

أ- سكوت المرأة وخضوعها وعدم قيامها بالتعليم لعدة أساب:

١- لأن آدم جبل أولاً ثم حواء أي السيادة للرجل وليس للمرأة.

٢- لأن المرأة أغويت أولاً من قبل الشيطان (١ تيموثاوس١٤:٢) فالمرأة تستطيع بمشاعرها أن تعلم تعاليم خاطئة إذ تستطيع استمالة الرجال أيضاً، وهذا ما حدث في كنيسة ثياتيرا (رؤيا يوحنا ٢٠:٢) وكما حدث مع ألن هوايت نبيّة السبتيين.

٣- لأن مجال المرأة هو في تعليم أولادها في البيت أو في مدارس الأحد (التعليم المسيحي للأطفال) ١ تيموثاوس ١٥:٢.

ويؤكد المفسر المسيحي (متى هنري) هذا المعنى في تفسيره لما جاء في (١ كورنثوس ١٤ - ٣٤) فيقول: هنا يلزم الرسول النساء بالآت:

أن يصمتن في الاجتماعات العامة، إذ لا يجب أن يسألن عن أي معلومة في الكنيسة بل يسألن أزواجهن في البيت. ويعد هذا حقيقته إشارة إلى أن النساء كن يصلين ويتنبأن أحياناً في اجتماعات الكنيسة (١ كو ١١ : ٥). ولكنه هنا يمنعهن عن أي عمل عام، حيث أنه غير مسموح لهن أن يتكلمن في الكنيسة (عدد :٣٤)، كما لا يجب السماح لهن بأن يعلمن في الجماعة، ولا حتى يسألن أسئلة في الكنيسة، بل يتعلمن في صم.

ما إذا واجهتهن الصعوبات " فليسألن رجالهن في البيت ". وكما أن واجب المراة أن تتعلم في خضوع، فمن واجب الرجل أيضاً أن يمارس سلطانه، بأن يكون قادراً على تعليمها، فإن كان قبيحاً بها أن تتكلم في الكنيسة، حيث يجب أن تصمت، فقبيح بالرجل أن يصمت حينما يكون من واجبه أن يتكلم، عندما تسأله في البيت.

ب - يختم الرسول بولس رسالته، بأنه قبيح بالمرأة أن تتكلم في الكنيسة فالقباحة أو العار هنا انعكاس غير مريح للذهن على شيء تم فعله بدون لياقة، وأي شيء لا يليق أكثر من أن تترك المرأة مكانها، إذ أنها خلقت لتخضع للرجل، وعليها الاحتفاظ بمكانها وترضى به.

يقول الدكتور. ك كامبل:

" في الكتاب المقدس ستة وستون سفراً جميعها كتبت بواسطة رجال، والله لم يختر امرأة واحدة لكتابة جزء واحد من فصول هذا الكتاب. كذلك

لم يسمح لامرأة من سبط لاوي أن تتقلد كهنوتية للخدمة في خيمة الاجتماع أو في الهيكل في العهد القديم. أيضاً لم يختر الرب امرأة واحدة بين الإثني عشر رسولاً الذين كانوا جميعاً رجالاً. وبالإضافة إلى هؤلاء الإثني عشر أرسل الرب سبعين آخرين ولم نسمع عن أي منهم كان من النساء. وفي أعمال ٦ انتخب سبعة رجال مشهوداً لهم ومملوئين من الروح القدس والحكمة لأجل خدمة الموائد وحاجات الأرامل وليس بينهم امرأة واحدة. وفي (١ كورنثوس ١٥) ذكر شهود كثيرون لتثبيت قيامة الرب(قيامة عيسى من الأموات) وسميت أسماء رجال كثيرين ليس من بينهم اسم امرأة واحدة. وهذا له معناه الخصوصي، لأن مريم وهي أول من رأي الرب المقام والتي أرسلت منه بأول بشارة عن القيامة، ولكن حذف اسمها ضمن قائمة الشهود، أليس هذا دليلاً قوياً على أن الكتاب لا يعطي المرأة مكاناً في الشهادة العلنية؟

وفي الكنيسة الأولى ذكر عن إقامة أساقفة وشمامسة وشيوخ على التفصيل الوارد في رسالتي تيموثاوس الأولى ورسالة تيطس وجميع هؤلاء كانوا رجالاً ليس بينهم امرأة واحدة. كما أننا لا نقرأ عن امرأة مبشرة أو راعية أو معلمة بالمعنى العام المعروف في العهد الجديد. كذلك ولا امرأة واحدة ورد اسمها بين من صنعوا المعجزات العلنية. وفي رؤيا ١١ نقرأ عن شاهدين نبيين من الرجال، وليست نبيتين، ولا نبي ونبية، بل إثنين من الرجال." اهـ.

المرأة ليست مجد الله وهي دون الرجل !!

قال بولس في رسالته الأولى إلى كورنثوس [١١ : ٣ _ ٩]:

((وَلَكِنْ أُرِيدُ أَنْ تَعْلَمُوا أَنَّ رَأْسَ كُلِّ رَجُلٍ هُوَ الْمَسِيحُ. وَأَمَّا رَأْسُ الْمَرْأَةِ فَهُوَ الرَّجُلُ. وَرَأْسُ الْمَسِيحِ هُوَ اللهُ. ٤ كُلُّ رَجُلٍ يُصَلِّي أَوْ يَتَنَبَّأُ وَلَهُ عَلَى رَأْسِهِ شَيْءٌ يَشِينُ رَأْسَهُ. ٥ وَأَمَّا كُلُّ امْرَأَةٍ تُصَلِّي أَوْ تَتَنَبَّأُ وَرَأْسُهَا غَيْرُ مُغَطّىً فَتَشِينُ رَأْسَهَا لأَنَّهَا وَالْمَحْلُوقَةَ شَيْءٌ وَاحِدٌ بِعَيْنِهِ. ٦ إِذِ الْمَرْأَةُ إِنْ كَانَتْ لاَ تَتَغَطَّى فَلْيُقَصَّ شَعَرُهَا. وَإِنْ كَانَ قَبِيحاً بِالْمَرْأَةِ أَنْ تُقَصَّ أَوْ تُحْلَقَ فَلْتَتَغَطَّ. ٧ فَإِنَّ الرَّجُلَ لاَ يَنْبَغِي أَنْ يُغَطِّيَ رَأْسَهُ لِكَوْنِهِ صُورَةَ اللهِ وَمَجْدَهُ.

يقول كاتب سفر اللاويين [١٢ : ١ _ ٥]:

((إذا حبلت امرأة وولدت ذكراً، تكون نجسة سبعة أيام . . . ثم تقيم ثلاثة وثلاثين في دم تطهيرها . وان ولدت أنثى ، تكون نجسة أسبوعين ... ثم تقيم ستة وستين يوماً في دم تطهيرها))

وَأَمَّا الْمَرْأَةُ فَهِيَ مَجْدُ الرَّجُلِ. ٨ لأَنَّ الرَّجُلَ لَيْسَ مِنَ الْمَرْأَةِ بَلِ الْمَرْأَةُ مِنَ الرَّجُلِ. ٩وَلأَنَّ الرَّجُلَ لَمْ يُخْلَقْ مِنْ أَجْلِ الْمَرْأَةِ بَلِ الْمَرْأَةُ مِنْ أَجْلِ الرَّجُلِ. ((ترجمة الفانديك)).

المرأة المطلقة لا تتزوج !!

جاء في إنجيل متى [٥ : ٢٧ _ ٣٢]: ((وقيل من طلق إمرأته فليعطها كتاب طلاق. وأما أنا فأقول لكم: انّ من طلق امرأته إلا لعلة الزنا يجعلها تزن. ومن تزوج مطلقة فإنه يزنى))

لقد أثبت الواقع استحالة الاستغناء عن الطلاق، بدليل أن الغرب المسيحي نفسه قد سن قوانين تبيح الطلاق، ثم هل من مصلحة المرأة المطلقة ألا تتزوج ؟!! فأين إنسانية المطلقة؟ أين حقها الطبيعى فى الحياة ؟ لماذا تعيش منبوذة جائعة متشوقة للزواج ولا تستطيعه؟

أحكام الحائض في الكتاب المقدس :

يقول كاتب سفر اللاويين [١٥ : ١٩]:

((وَإِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ فَسَبْعَةَ أَيَّامٍ تَكُونُ فِي طَمْثِهَا، وَكُلُّ مَنْ يَلْمِسُهَا يَكُونُ نَجِساً إِلَى الْمَسَاءِ. ٢٠ كُلُّ مَا تَنَامُ عَلَيْهِ فِي أَثْنَاءِ حَيْضِهَا أَوْ تَجْلِسُ عَلَيْهِ يَكُونُ نَجِساً، ٢١ وَكُلُّ مَنْ يَلْمِسُ فِرَاشَهَا يَغْسِلُ ثِيَابَهُ وَيَسْتَحِمُّ بِمَاءٍ وَيَكُونُ نَجِساً إِلَى الْمَسَاءِ. ٢٢ وَكُلُّ مَنْ مَسَّ مَتَاعاً تَجْلِسُ عَلَيْهِ، يَغْسِلُ ثِيَابَهُ وَيَسْتَحِمُّ بِمَاءٍ، وَيَكُونُ نَجِساً إِلَى الْمَسَاءِ. ٢٣ وَكُلُّ مَنْ يَلْمِسُ شَيْئاً كَانَ مَوْجُوداً عَلَى الْفِرَاشِ أَوْ عَلَى الْمَتَاعِ الَّذِي تَجْلِسُ عَلَيْهِ يَكُونُ نَجِساً إِلَى الْمَسَاءِ. ٢٤ وَإِنْ عَاشَرَهَا رَجُلٌ وَأَصَابَهُ شَيْءٌ مِنْ طَمْثِهَا، يَكُونُ نَجِساً سَبْعَةَ أَيَّامٍ. وَكُلُّ فِرَاشٍ يَنَامُ عَلَيْهِ يُصْبِحُ نَجِساً.

٢٥ إِذَا نَزَفَ دَمُ امْرَأَةٍ فَتْرَةً طَوِيلَةً فِي غَيْرِ أَوَانِ طَمْثِهَا، أَوِ اسْتَمَرَّ الْحَيْضُ بَعْدَ مَوْعِدِهِ، تَكُونُ كُلَّ أَيَّامِ نَزْفِهَا نَجِسَةً كَمَا فِي أَثْنَاءِ طَمْثِهَا. ٢٦ كُلُّ مَا تَنَامُ عَلَيْهِ فِي أَثْنَاءِ نَزْفِهَا يَكُونُ نَجِساً كَفِرَاشِ طَمْثِهَا، وَكُلُّ مَا تَجْلِسُ عَلَيْهِ مِنْ مَتَاعٍ يَكُونُ نَجِساً كَنَجَاسَةِ طَمْثِهَا. ٢٧ وَأَيُّ شَخْصٍ يَلْمِسُهُنَّ يَكُونُ نَجِساً، فَيَغْسِلُ ثِيَابَهُ وَيَسْتَحِمُّ بِمَاءٍ، وَيَكُونُ نَجِساً إِلَى الْمَسَاءِ) [ترجمة كتاب الحياة). والأغرب من هذا انها حتى تتخلص من نجاستها، عليها أن تذهب إلى الكاهن بفرخي حمام !!

يقول كاتب سفراللاويين (١٥ : ٢٩) : بهذا الصدد:

((وَفِي الْيَوْمِ الثَّامِنِ تَأْخُذُ لِنَفْسِهَا يَمَامَتَيْنِ أَوْ فَرْخَيْ حَمَامٍ وَتَأْتِي بِهِمَا إِلَى الْكَاهِنِ إِلَى بَابِ خَيْمَةِ الاجْتِمَاعِ. ٣٠ فَيَعْمَلُ الْكَاهِنُ الْوَاحِدَ ذَبِيحَةَ خَطِيَّةٍ وَالآخَرَ مُحْرَقَةً وَيُكَفِّرُ عَنْهَا الْكَاهِنُ أَمَامَ الرَّبِّ مِنْ

سَيْلِ نَجَاسَتِهَا]. (ترجمة الفاندايك).

فتصور أيها القارىء العزيز هذا المشهد مع ما فيه من احراج للمرأة وهي ذاهبة إلى الكاهن وبيدها فرخي حمام، فكل من يراها سيعلم أنها في أيام طمثها، فتخيلوا كم سيكون موقفها محرج والناس ترمقها بنظراتها المسمومة وما أظن أن أي امرأة عندها ذرة من الحياء إلا وتتمنى أن تبتلعها الأرض في هذا الموقف الحرج، اللهم إلا إذا أراد الكتاب المقدس قتل حيائها.

والمدهش ان هذا الحيض الذى يأتيها من عند الله ، (وهذا تكوين وخَلق الأنثى) تكون خاطئة بسببه وعليها أن تتطهر من ذنبها!!! علماً بأن المسيح قد صرح في إنجيل [متى ٥ : ١٧] قائلاً : ((لاَ تَظُنُّوا أَنِّي جِئْتُ لأُلْغِيَ الشَّرِيعَةَ أَوِ الأَنْبِيَاءَ. مَا جِئْتُ لأُلْغِيَ، بَلْ لأُكَمِّلَ))

فلك أن تتخيل المرأة يأتيها الطمث لمدة سبعة أيام تكون فيها نجسة ومنبوذة من الآخرين ثم تستمر فترة نجاستها أسبوع آخر: أى نصف الشهر وهذا يعنى نصف السنة ونصف عمرها تكون نجسة منبوذة !

أحكام النفاس في الكتاب المقدس :

ويقول كاتب سفر اللاويين [١٢ : ١]:

((إِذَا حَمَلَتِ امْرَأَةٌ وَوَلَدَتْ ذَكَراً، تَظَلُّ الأُمُّ فِي حَالَةِ نَجَاسَةٍ سَبْعَةَ أَيَّامٍ، كَمَا فِي أَيَّامِ فَتْرَةِ الْحَيْضِ... وَعَلَى الْمَرْأَةِ أَنْ تَبْقَى ثَلاَثَةً وَثَلاَثِينَ يَوْماً أُخْرَى إِلَى أَنْ تَطْهُرَ مِنْ نَزِيفِهَا، فَلاَ تَمَسُّ أَيَّ شَيْءٍ مُقَدَّسٍ، وَلاَ تَحْضُرُ إِلَى الْمَقْدِسِ، إِلَى أَنْ تَتِمَّ أَيَّامُ تَطْهِيرِهَا. ٥وَإِنْ وَلَدَتْ أُنْثَى فَإِنَّهَا تَظَلُّ فِي حَالَةِ نَجَاسَةٍ مُدَّةَ أُسْبُوعَيْنِ كَمَا فِي فَتْرَةِ الْحَيْضِ، وَتَبْقَى سِتَّةً وَسِتِّينَ يَوْماً حَتَّى تَتَطَهَّرَ مِنْ نَزِيفِهَا)). [ترجمة كتاب الحياة].

نجاسة الأنثى ضعف نجاسة الذكر في الكتاب المقدس :

يقول كاتب سفر اللاويين [١٢ : ١ _ ٥]:

((إذا حبلت امرأة وولدت ذكراً، تكون نجسة سبعة أيام . . . ثم تقيم ثلاثة وثلاثين في دم تطهيرها . وان ولدت أنثى ، تكون نجسة أسبوعين ... ثم تقيم ستة وستين يوماً في دم تطهيرها)).

الميراث للذكور فقط في الكتاب المقدس:

يقول كاتب سفر التثنية [٢١ : ١٥ _ ١٧]:

((إِنْ كَانَ رَجُلٌ مُتَزَوِّجاً مِن امْرَأَتَيْنِ، يُؤْثِرُ إِحْدَاهُمَا وَيَنْفُرُ مِنَ الأُخْرَى، فَوَلَدَتْ كِلْتَاهُمَا لَهُ أَبْنَاءً، وَكَانَ الابْنُ الْبِكْرُ مِنْ إِنْجَابِ الْمَكْرُوهَةِ، ١٦فَحِينَ يُوَزِّعُ مِيرَاثَهُ عَلَى أَبْنَائِهِ، لاَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يُقَدِّمَ ابْنَ الزَّوْجَةِ الأَثِيرَةِ لِيَجْعَلَهُ بِكْرَهُ فِي الْمِيرَاثِ عَلَى بِكْرِهِ ابْنِ

الزَّوْجَةِ الْمَكْرُوهَةِ.١٧بَلْ عَلَيْهِ أَنْ يَعْتَرِفَ بِبَكُورِيَّةِ ابْنِ الْمَكْرُوهَةِ، وَيُعْطِيَهُ نَصِيبَ اثْنَيْنِ مِنْ كُلِّ مَا يَمْلِكُهُ، لأَنَّهُ هُوَ أَوَّلُ مَظْهَرِ قُدْرَتِهِ، وَلَهُ حَقُّ الْبَكُورِيَّةِ.)). [ترجمة كتاب الحياة].

الأنثى لا ترث إلا عند فقد الذكور في الكتاب المقدس:

جاء في سفر العدد [٢٧ : ١ _ ١١]:

((وَأَقْبَلَتْ بَنَاتُ صَلْفْحَادَ ... ٢ و وَقَفْنَ أَمَامَ مُوسَى وَأَلِعَازَارَ الْكَاهِنِ، وَأَمَامَ الْقَادَةِ وَالشَّعْبِ، عِنْدَ مَدْخَلِ خَيْمَةِ الاجْتِمَاعِ وَقُلْنَ: ٣«لَقَدْ مَاتَ أَبُونَا فِي الصَّحْرَاءِ، وَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ اجْتَمَعُوا مَعَ قُورَحَ وَتَمَرَّدُوا ضِدَّ الرَّبِّ، بَلْ بِخَطِيئَتِهِ مَاتَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُعْقِبَ بَنِينَ. ٤فَلِمَاذَا يَسْقُطُ اسْمُ أَبِينَا مِنْ بَيْنِ عَشِيرَتِهِ لأَنَّهُ لَمْ يُخْلِفِ ابْناً؟ أَعْطِنَا مُلْكاً بَيْنَ أَعْمَامِنَا». ٥فَرَفَعَ مُوسَى قَضِيَّتَهُنَّ أَمَامَ الرَّبِّ. ٦فَقَالَ الرَّبُّ لِمُوسَى: ٧«إِنَّ بَنَاتِ صَلْفْحَادَ قَدْ نَطَقْنَ بِحَقٍّ، فَأَعْطِهِنَّ نَصِيباً مُلْكاً لَهُنَّ بَيْنَ أَعْمَامِهِنَّ. انْقُلْ إِلَيْهِنَّ نَصِيبَ أَبِيهِنَّ. ٨وَأَوْصِ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّ أَيَّ رَجُلٍ يَمُوتُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُخْلِفَ ابْناً، تَنْقُلُونَ مُلْكَهُ إِلَى ابْنَتِهِ. ٩وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ ابْنَةٌ تُعْطُونَ مُلْكَهُ لإِخْوَتِهِ. ١٠وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ إِخْوَةٌ، فَأَعْطُوا مُلْكَهُ لأَعْمَامِهِ. ١١وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ أَعْمَامٌ، فَأَعْطُوا مُلْكَهُ لأَقْرَبِ أَقْرِبَائِهِ مِنْ عَشِيرَتِهِ، فَيَرِثَهُ. وَلْتَكُنْ هَذِهِ فَرِيضَةَ قَضَاءٍ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ كَمَا أَمَرَ الرَّبُّ مُوسَى)) [ترجمة كتاب الحياة].

المرأة النّفساء في الكتاب المقدس مخطئة ولابد لها من كَفّارة لتتوب عما لم تقترفه !!!

جاء في سفراللاويين[١٢: ١-٨]:

((وَقَالَ الرَّبُّ لِمُوسَى : ٢قُلْ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ: إِذَا حَبِلَتِ امْرَأَةٌ وَوَلَدَتْ ذَكَراً تَكُونُ نَجِسَةً سَبْعَةَ أَيَّامٍ. كَمَا فِي أَيَّامِ طَمْثِ عِلَّتِهَا تَكُونُ نَجِسَةً. ٣وَفِي الْيَوْمِ الثَّامِنِ يُخْتَنُ لَحْمُ غُرْلَتِهِ. ٤ثُمَّ تُقِيمُ ثَلاَثَةً وَثَلاَثِينَ يَوْماً فِي دَمِ تَطْهِيرِهَا. كُلَّ شَيْءٍ مُقَدَّسٍ لاَ تَمَسَّ وَإِلَى الْمَقْدِسِ لاَ تَجِئْ حَتَّى تَكْمُلَ أَيَّامُ تَطْهِيرِهَا. ٥وَإِنْ وَلَدَتْ أُنْثَى تَكُونُ نَجِسَةً أُسْبُوعَيْنِ كَمَا فِي طَمْثِهَا. ثُمَّ تُقِيمُ سِتَّةً وَسِتِّينَ يَوْماً فِي دَمِ تَطْهِيرِهَا. وَمَتَى كَمِلَتْ أَيَّامُ تَطْهِيرِهَا لأَجْلِ ابْنٍ أَوِ ابْنَةٍ تَأْتِي بِخَرُوفٍ حَوْلِيٍّ مُحْرَقَةً وَفَرْخِ حَمَامَةٍ أَوْ يَمَامَةٍ ذَبِيحَةَ خَطِيَّةٍ إِلَى بَابِ خَيْمَةِ الاجْتِمَاعِ إِلَى الْكَاهِنِ ٧فَيُقَدِّمُهُمَا أَمَامَ الرَّبِّ وَيُكَفِّرُ عَنْهَا فَتَطْهُرُ مِنْ يَنْبُوعِ دَمِهَا. هَذِهِ شَرِيعَةُ الَّتِي تَلِدُ ذَكَراً أَوْ أُنْثَى. ٨وَإِنْ لَمْ تَنَلْ يَدُهَا كِفَايَةً لِشَاةٍ تَأْخُذُ يَمَامَتَيْنِ أَوْ فَرْخَيْ حَمَامٍ الْوَاحِدَ مُحْرَقَةً وَالآخَرَ ذَبِيحَةَ خَطِيَّةٍ فَيُكَفِّرُ عَنْهَا الْكَاهِنُ فَتَطْهُرُ)).

المرأة الحائض في الكتاب المقدس مخطئة !!!

يقول سفر اللاويين [١٥: ١٩-٣٠]عن المرأة الحائض:

((٢٨ وَإِذَا طَهُرَتْ مِنْ سَيْلِهَا تَحْسِبُ لِنَفْسِهَا

سَبْعَةَ أَيَّام ثُمَّ تَطْهُرُ. ٢٩وَفِي الْيَوْمِ الثَّامِنِ تَأْخُذُ لِنَفْسِهَا يَمَامَتَيْنِ أَوْ فَرْخَيْ حَمَامٍ وَتَأْتِي بِهِمَا إِلَى الْكَاهِنِ إِلَى بَابِ خَيْمَةِ الاجْتِمَاعِ. ٣٠فَيَعْمَلُ الْكَاهِنُ الْوَاحِدَ ذَبِيحَةَ خَطِيَّةٍ وَالآخَرَ مُحْرَقَةً وَيُكَفِّرُ عَنْهَا الْكَاهِنُ أَمَامَ الرَّبِّ مِنْ سَيْلِ نَجَاسَتِهَا)).

وأخيراً سوف نشير الى ما ذكره المفسر المسيحي وليم باركلي عن المرأة ومنزلتها بحسب النظرة اليهودية فيقول: "بحسب الناموس اليهودي كانت المرأة تعتبر أقل من الرجل بكثير. فقد خلقت من ضلع من أضلاع آدم (تكوين ٢ : ٢٢ و ٢٣)، وخلقت لأجل الرجل لتكون معيناً له ورفيقاً (تكوين ٢ : ١٨). ويصور التلمود، تفسيراً لذلك، فيستطرد وليم باركلي بقوله:" إن الله لم يخلق المرأة من رأس الرجل لئلا تتكبر وتتفاخر عليه، ولا من عينه لئلا تحقد وتحسد، ولا من يده لئلا تصبح طماعة جشعة، ولا من قدمه لئلا تصبح مجرد جسم هائم على وجهه، ولكنه خلقها من ضلع من أضلاعة. والضلع دائماً مغطى، ولذلك فالتواضع ينبغي أن يكون صفتها الأولى. ومن الحقائق التعسة أن المرأة بحسب الناموس اليهودي كانت تعتبر شيئاً، وجزءاً من ممتلكات زوجها، له عليها السلطان الكامل وحق التصرف المطلق.

وفي السنهدريم مثلاً، لم يكن للنساء أي حق في المشاركة في العبادة، ولكنهن كن يعزلن تماماً عن الرجال في رواق خاص يغلق عليهن في أي جزء

عليهم فقط مقارنتها بما ورد آنفاً حول حقوقها في الغرب المسيحي، لكي يظهر للعيان بأن الاسلام فقط هو منح الحقوق الكاملة للمرأة التي هي شقيقة الرجل

من المبنى. ولم يكن يخطر بالبال، بحسب الناموس والتقليد اليهودي، أن النساء يمكن أن يطالبن بأي نوع من المساوة مع الرجال.

و في[١كورنثوس ١١ : ١٠] نجد عبارة غريبة وهي أن النساء يجب أن تتغطي من أجل الملائكة.)) ولسنا نستطيع أن نحدد ما تعنيه هذه العبارة على وجه التأكيد، ولكن من المحتمل جداً أنها تحمل المعنى عينه الذي ورد في القصة القديمة الغريبة الواردة في سفر التكوين ٦ : ٢١ التي تحكي لنا كيف وقع الملائكة في شرك فتنة النساء الحسناوات وهكذا أخطأوا. فربما تكون الفكرة أن السيدة غير المغطاة تكون تجربة وفخاً حتى بالنسبة للملائكة، لأن تقليداً تلمودياً قديماً يقول إن الذي أغوى الملائكة كان جمال شعر النساء الطويل)).

وأخيرا: وبعد كل هذا هل سيستمر البعض من المبشرين المتعصبين ومن سار على نهجهم من العَلمانيين واللاأدريين والملحدين وبعض منظمات حقوق الانسان، وحقوق المرأة في بلادنا في إثارة الشبهات الزائفة والأكاذيب الباطلة حول وضع

المرأة في الاسلام ؟. عليهم فقط مقارنتها بما ورد آنفاً حول حقوقها في الغرب المسيحي، لكي يظهر للعيان بأن الاسلام فقط هو منح الحقوق الكاملة للمرأة التي هي شقيقة الرجل، علماً بأننا لم نذكر العشرات من النصوص الأخرى في الكتاب المقدس والتلمود حول امتهان مكانة المرأة واحتقارها خوفاً من الإطالة.

البروفايل

* مواليد مدينة دهوك عام ١٩٥٦.

* دكتوراه في التأريخ الاسلامي.

* استاذ التأريخ الاسلامي في فاكولتي العلوم الانسانية/ جامعة زاخو.

* له اكثر من ٤٠ بحثاً علمياً محكماً.

* له اكثر من ٢٠ كتاباً في تأريخ الاسلام وتأريخ الكرد الإسلامي. وفي تأريخ الكرد المعاصر. وفي تأريخ اليهودية والمسيحية في كردستان.

* له العشرات من المقالات المنشورة في الصحف والمجلات ومواقع الانترنيت باللغتين العربية والكردية.

* عضو في العديد من مراكز الدرسات والبحوث الجامعية وغيرها.

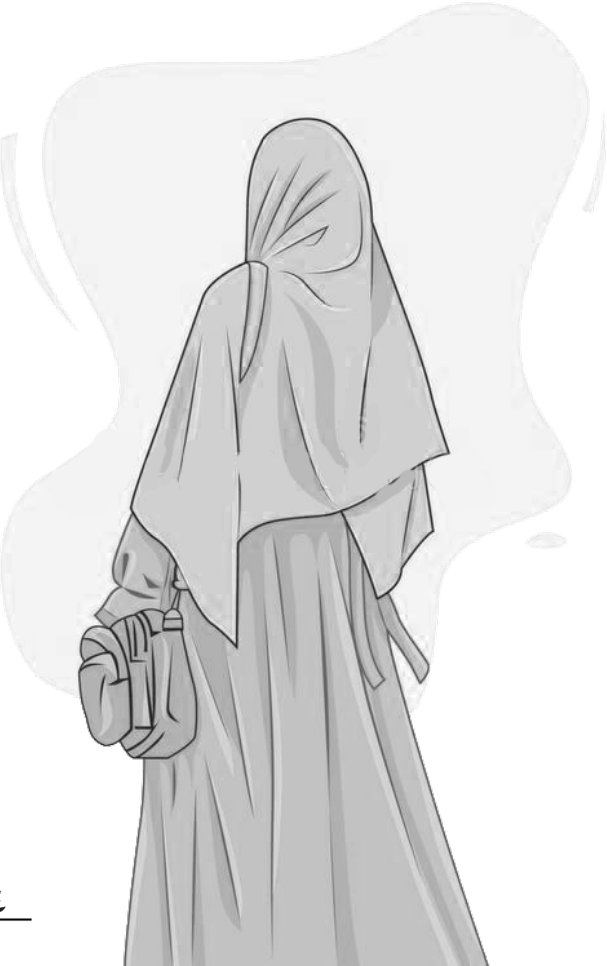

الباحث الاجتماعى يخوض غمار قضية المرأة

يوسف كمال محمود

لانختلف أن للمرأة دورها الإيجابي و الفاعل في مجتمعنا فهي الأم والأخت والزوجة بالدرجة الأولى ولها دورها الإجتماعي والتربوي والاقتصادي.

كباحث اجتماعي نتسائل كيف نتعامل مع قضية المرأة ومشاكلها وما آلت إليه من دورها لمجتمعاتنا وكيف نقيم القوانين والأنظمة التي صدرت بأقليم كوردستان ؟

سؤال متشعب وطويل يحتاج أجوبته إلى دراسات وكتب ومناظرات أقل ما يقل أن نلجأ لمصطلح (الخ)، المصطلح الذي كنا نستخدمه بكتاباتنا المدرسية للدلالة على أن الموضوع لا نهاية له، وكذلك قراءة الرجل للمرأة على أنها نصف المجتمع الجميل والتي تمتاز بالرقة والعاطفية.

وهذا يؤكد أن الدراسات الإجتماعية التي أكدت أن الزواج غالباً ما يكون ضمن دائرة القرابة أو العمل، ويفضل الرجل المرأة التي تكون شهادتها أدنى منها

لنعرف بداية أن الرجل والمرأة يمثلان قطبي المجتمع. وأن ما تمتاز به المرأة من جمال حابه الله دون سائر المخلوقات عن الرجل، فكل مخلوقات الأرض ذكره احلى من انثاه الا المرأة فهي أجمل من الذكر.

إن قيمة الجمال وفلسفته يجب أن يعيه الباحث الإجتماعي بجمال المرأة وما تفرزه من ظواهر اجتماعية لمقايس الجمال[١] عندما تتعلق الأمر بمشكلة لها علاقة بشخصية المرأة و نظرتها و عملها [٢].

- هناك قواعد إجتماعية مرعية للمجتمع تتعاكس مع ماهو متعارف عليها فمثلاً كلما زاد عمر المرأة وارتفعت درجة منصبها قل حظها للزواج لرغبة من الرجل ان يقترن بواحدة اقل عمراً منه وتكون وظيفتها مقاربة منه أو أقل درجة منه. وهذه الإحصائية تؤكد ما ذهبت إليه:

(في احصائية أجريتها في ثلاث مدارس أربيل على عدد من المدرسين بلغ عددهم ٩٣ مدرساً، عدد المتزوجين منهم ٨٦ والعزاب ٧ وعدد المتزوجين من ربات البيوت ١٣ وعدد المتزوجين من سلك غير

الأسرة هي المكان الأكثر أمناً بالنسبة لأفرادها ومن هنا يجب أن نبث روح التآزر والتعاون والتآلف بين أفرادها وأن تبنى العلاقات وفق الإحترام والثقة

تربوي ٣ ومن السلك التربوي ٧٠ منهم ٢ فقط زوجاتهم من حملة الشهادات العليا و ٢٠ منهم مدرسات ٥٨ منهم تزوجوا معلمات من حملة الدبلوم العالي ودار المعلمات[٣]، وهذا يؤكد أن الدراسات الإجتماعية التي أكدت أن الزواج غالباً ما يكون ضمن دائرة القرابة أو العمل، ويفضل الرجل المرأة التي تكون شهادتها أدنى منها.

- من القرارات التي اتخذتها حكومة إقليم كوردستان عدم شمول المعنف ضد المرأة بالعفو الخاص أو العام، وهذا أوقع الأسرة المتضررة بممارسة العنف بدائرة تشتت أفراد الأسرة، فهل تشمل هذه القرارات المرأة التي مارست العنف الدموي ضد الرجل[٤]، وهنا تكون العلاقات الإجتماعية أمام مفترق طرق ويكون الأولاد هم الضحية.

فذوي الأب يقولون لو كان الطرف الآخر ليست له مشاكل لما وصل الأمر إلى ما آل إليه من ممارسة العنف.

أما ذوي الأم فلسان حالهم يقول بعد أن فقدنا عضواً من أسرتنا فهل من المعقول أن نقوم برعاية أولاد المعنف ؟!

وهنا يجب على الباحث البحث عن وسيلة لتأمين عيش كريم للأولاد وخاصة القاصريين واعادة النظر في القوانين التي سنت ضمن حزمة اعتبرت انتصاراً للمرأة.

- الأسرة هي المكان الأكثر أمناً بالنسبة لأفرادها ومن هنا يجب أن نبث روح التآزر والتعاون والتآلف بين أفرادها وأن تبنى العلاقات وفق الإحترام والثقة وخاصة البنت كونها الأكثر تعرضاً لأعاصير اجتماعية ان صح التعبير، وفي تعرضها للابتزاز وتهديدها بطعن شرفها وفضحها، وهنا يبرز دورالأم بتوجيه البنت توجيهاً سليماً نحو الأمان والإبقاء ضمن دائرة الحماية وهي الأسرة.

- التوازن بين الرغبة والإمكانية وخاصة نحن نعيش بزمن كثرت فيه احتياجات الأسرة وتعددت مناشئ استهلاك الاحتياجات و تنوعت مترفاته بحيث ينطبق ما قاله سارتر كلما زادت اختيارات الانسان زاد بؤسه وشقائه!

- الانتباه إلى أمور مهمة وهي كم يقضي رب الأسرة مع أفرادها وما هي الأوقات التي تجتمع الأسرة معاً وفي العطل هل يقضون الوقت معاً أم متفرقين أم

يقضونه في الراحة من العمل؟ وعلاقة ذلك بما تملي عليهم تعقيدات الحياة الوظيفية والعامة لكل فرد، فاجتماع العائلة فرصة لتبدبل الآراء بينهم وتخفيف الضغوط التي فرضها المجتمع المتنامي الأطراف.

الهوامش:

١- أفضل المصادر للقيم الفلسفية للجمال كتب هيغل.

٢- يراجع مقدمة انثروبولجيا للدكتور قيس النوري لمعرفة نظرة المجتمعات البدائية للمرأة، وكتاب شعوب بدائية لماركريت ميد وكيف كان دور المرأة بالمجتمعات البدائية قبل ظهور التكنلوجيا والتلوث الاجتماعي الذي صاحبه كما قال المطرب الضرير جون دالتون بأغانيه.

٣- دراسة الزواج في السلك التربوي دراسة اجتماعية احصائية ليوسف كمال محمود غير منشورة.

٤- ورقة عمل قدمها يوسف كمال ضمن ملتقى الأسرة ببغداد في عام ٢٠١٣.

البروفايل

يوسف كمال محمود

- مواليد أربيل عام ١٩٦٥.

- حاصل على بكالوريوس علم الإجتماع، كلية الآداب جامعة صلاح الدين، ودبلوم عالي من معهد المعلمين المركزي أربيل.

- يعمل كباحث اجتماعي بمدرسة كار الأساسية بأربيل.

- له بحوث اجتماعية و ورقات بحث بمجال المجتمع والتراث والرياضة.

- أسس الإتحاد العالمي لهواة الطوابع للأقاليم ذاتية الحكم الذاتي والدول الغير معترف بها.

- منظم مهرجان يوسف كمال الثقافي والفني والرياضي.

- ناشط سياسي اسلامي.

- مدير تحرير القسم العربي لمجلة آيندة.

خيار العراق بين الموازنة العامة ٢٠٢٣ والخطة الإقتصادية الثلاثية

د. آراس حسين دارتاش

قدمت حكومة السيد محمد شياع السوداني قبل أيّام مشروع الموازنة العامة للعراق لسنة ٢٠٢٣م الى البرلمان، ولكن دون المعتاد، هذه الموازنة معدة من قبل الحكومة لفترة ثلاث سنوات قادمة المتمثلة بسنوات (٢٠٢٣-٢٠٢٥). وهي، حسب العرف المالي والاقتصادي، تعتبر حالة غير مجربة سابقاً، لأن **احدى القواعد الأساسية لإعداد الموازنة العامة للدولة هي قاعدة (سنوية الموازنة)** إلى جانب أهم القواعد الأخرى المتمثلة اختصاراً بالقواعد التالية :-

١- قاعدة وحدة الموازنة التي بموجبها يجب أن تشمل الموازنة العامة جميع الإيرادات العامة والنفقات العامة للدولة وذلك خلال السنة المالية المعنية.

٢- قاعدة توازن الموازنة وهي مكملة للقاعدة الأولى، ويتجسد هذا التوازن بوجوب تساوي اجمالي قيمة الإيرادات العامة المقدرة مع اجمالي قيمة النفقات العامة المقدرة ومن خلال تحديد مبالغ (العجز والفائض) الماليين المقدرين للسنة المالية المعنية.

٣- قاعدة شمولية الموازنة العامة وهي مكملة للقاعدتين الأولى والثانية، وتفترض هذه القاعدة أن تشمل الموازنة العامة للدولة جميع الإيرادات العامة والنفقات العامة المقدرة، بحيث أن لايقع أي جزء منهما خارج إطار الموازنة العامة للسنة المالية المعنية.

٤- قاعدة عمومية الموازنة العامة وتسمى أيضاً بقاعدة (عدم تخصيص)، وتفترض هذه القاعدة عدم تخصيص ايرادات وحدة اقتصادية حكومية معينة لتغطية نفقات هذه الوحدة.

إنّ قاعدة (التقدير) للإيرادات العامة للدولة في السنة القادمة أو لثلاث سنوات قادمة،هي أساس المشكلة أو المعضلة في الموازنة العامة٢٠٢٣ في العراق للسنوات الثلاث القادمة، حيث ان الإيرادات العامة في العراق تعتمد بنسبة أكثر من (٩٠٪) على الواردات المتأتية من تصدير النفط الخام.

إضافةً إلى تعارضها مع القواعد السابقة، أن الموازنة العامة الحالية تتعارض مع أهم قاعدة

من قواعد إعداد الموازنة وهي:

٥- قاعدة سنوية الموازنة العامة، وبموجبها أن يتم اعدادها وتنفيذها لفترة سنة مالية تقويمية، وضعت هذه القاعدة لأجل تحقيق ما يلي:-

أ- لاجل ضمان ثبات تقديرات حجم النفقات العامة خلال السنة الواحدة، تلك النفقات التي من الصعب أن تبقى ثابتةً في السنة أو السنوات القادمة وهي في حالة تغيير مستمر ارتفاعاً وانخفاضاً .

ب- وكذلك صعوبة ضمان ثبات تقديرات حجم الإيرادات العامة للدولة في السنة أوالسنوات القادمة وخاصةً بالبسة لحجم وقيمة صادرات الدولة وكذلك الضرائب وغيرها، ولاسيما في حالة مثل العراق الذي له اقتصاد ريعي تتأثر قيمة إيراداته العامة بتقلبات في اسعار النفط الخام عالمياً .

ج- كما أن هذه القاعدة تضمن بصورة أفضل استمرارية اجراءات الرقابة السياسية البرلمانية لبرامج عمل الحكومة المنتخبة برلمانياً ومحاسبتها .

د- انها تضمن وتسهل اجراءات إعداد كشف (الحسابات الختامية السنوية) في نهاية كل سنة مالية تقويمية وهذا الكشف يكون بمثابة وسيلة رقابية لتقويم الأداء الحكومي الفعلي في السنة المنتهية ولمعرفة كيفية التصرف الحكومي الفعلي بالإيرادات والنفقات العامة من جهة، ومدى إنجاز الحكومة لبرامجها وفي تحقيق أهدافها المرسومة مسبقاً من جهة أخرى.

على أي حال، يتم إعداد وتنفيذ الموازنة العامة بموجب القواعد آنفة الذكر وحسب أهميتها بالنسبة لكل دولة وفقاً لظروفها الموضوعية ومرحلتها التأريخية وحسب إطارها التشريعي .حيث أن النظرية التقليدية (الكلاسيكية) في الاقتصاد في القرن التاسع عشر أخضعت الموازنة العامة لتلك القواعد بهدف وضع اجراءات السلطة التنفيذية (الحكومة القائمة) تحت مساءلة ورقابة السلطة التشريعية (البرلمان القائم).

إن قواعد الموازنة الكلاسيكية تعتبر قواعد نظرية إلى حد ما حسب منظري علم الاقتصاد و المالية العامة ، و منهم من صنفها من حيث الاهمية الى قواعد أساسية وأخرى قواعد ثانوية، كما وتختلف أهميتها في التطبيق حسب الزمان والمكان وكذلك حسب (الإطار التشريعي) المتبع لكل دولة.

كما أشير أعلاه، أن هذه القواعد مرتبطة بالمفهوم الكلاسيكي للمالية في القرن التاسع عشر، لكن مع تطور مفهوم المالية العامة والظروف الاقتصادية

حكومة السيد محمد شياع السوداني قد جاءت في ظروف في بالغ الحساسية واستثنائية التي يعيشها العراق

مشروع الموازنة العامة الاستثنائية ٢٠٢٣ لثلاث سنوات قادمة أن تمر كحالة استثنائية من الحالات الاستثنائية وبسبب الحالة الاستثنائية التي يعيشها العراق في كل النواحي السياسية والاقتصادية والأمنية والقانونية، لندع

للدول تطورت معها القواعد المذكورة وأصبح لها العديد من الاستثناءات ولا سيما من حيث الأساليب المستخدمة في إعداد الموازنة العامة و منها :-

١- أسلوب إعداد موازنة البنود التي تتلائم أكثر مع قاعدة سنوية الموازنة .

٢- أسلوب إعداد موازنة البرامج الاستثمارية التي تتلائم بصورة أقل مع قاعدة السنوية بسبب وجود برامج حكومية تستغرق أكثر من سنة لأجل تحقيق أهدافها، وهذه النقطة هي أساس الجدل الحالي بخصوص المآخذ التي تؤخذ على إعداد موازنة العراق لسنة ٢٠٢٣ لمدة ثلاث سنوات قادمة.

٣- كما أن النظرية الكلاسيكية كانت ترتكز على المشاكل المالية فقط بمعزل عن العوامل الاقتصادية والمجتمعية المتحكمة بالحياة الاقتصادية، بينما النظرية الحديثة للموازنة لا تتركز على المالية العامة بصورتها المنعزلة بل تأخذ بنظر الاعتبار العوامل والمشاكل الاقتصادية المتعلقة بها.

خلاصة القول ..

أولاً- قد يواجه مشروع الموازنة العامة ٢٠٢٣ المقدمة للبرلمان من قبل الحكومة مناقشات حادة داخل البرلمان مما قد تؤدي إلى تأخير أمر تصديقها ليتحول مشروع الموازنة إلى قانون الموازنة لفترة أطول من السنة المالية وبالتالي احتمالية حدوث التأخير في تنفيذ الحكومة الحالية لبرامجها المتفق عليها من قبل معظم الفعاليات السياسية الرئيسية، علاوةً إلى احتمالية اعادة هذه الموازنة إلى الحكومة لأجل اجراء تعديلات معينة في التخصيصات المقدرة من قبل الحكومة لقطاعات اقتصادية وبطلب من البرلمان ذلك بسبب المبررات التالية:-

١- تعارض موازنة ٢٠٢٣ مع القواعد أعلاه ولا سيما مع قاعدة سنوية الموازنة والتي تتولد عنها ما يلي :

ا- صعوبة اجراء الرقابة البرلمانية لموازنة يتم اعدادها وتنفيذها لفترة أكثر من سنة مالية واحدة مما تؤدي إلى فقدان البرلمان لمعظم دوره كسلطة رقابية وتشريعية طيلة الفترة.

ب- صعوبة تقدير حجم كل من الإيرادات والنفقات العامة للحكومة لأكثر من سنة، بسبب التغيرات التي سوف تحصل في المستوى العام للأسعار وأسعار الصادرات والاستيرادات، سعر صرف الدولار، وحجم الضرائب والديون إلى آخره.

ج- صعوبة إعداد (الحسابات الختامية السنوية)

التي تخص الخلاصة السنوية لأوجه التنفيذ الفعلي لبنود الموازنة العامة السنوية وتحديد (العجز أو الفائض) المتحقق فعلاً في الموازنة العامة وتحديد الرصيد المدور خلال السنة المالية، إضافةً إلى الديون المقبوضة والمسذذة وفوائدها.

د- صعوبة وعدم واقعية مسألة (تخصيص) المبالغ التي ستنفق على القطاعات الاقتصادية في الدولة في حالة تجاوز الموازنة للسنة المالية وصعوبة تقدير الآثار الاقتصادية المتولدة عن العوامل المستجدة التي تؤثر على الحياة الاقتصادية في حالة تجاوز السنة المالية.

٢- لكن، كما هو ملاحظ، أن العراق يمر بحالة استثنائية منذ عام ٢٠٠٣م، و لم تكن لديه الموازنة العامة لعدد من السنوات، بل ولم يتم إعداد الحسابات الختامية السنوية لعدد من هذه الموازنات العامة، وهناك تقصير وتلكأ مستمر في تنفيذ المشاريع والبرامج الاستثمارية المقترحة في تلك الموازنات الحكومية، ناهيك عن حصول انقطاع وعدم التواصل في تنفيذ برامج عمل للحكومات المتعاقبة وتباين في سنوات ممارسة عملها، مما جعلتها متلكئة في تنفيذ برامجها على طول الفترة السابقة.

ثانياً- استناداً إلى ما يرد أدناه، بما أن:-

١- حكومة السيد محمد شياع السوداني قد جاءت في ظروف في بالغ الحساسية واستثنائية التي يعيشها العراق.

٢- كما وجاءت هذه الحكومة بموافقة جميع الأطراف العراقية الفاعلة في الساحة العراقية، بما فيها البرلمان، كتلة الإطار التنسيقي الشيعي، تحالف ادارة الدولة المشكلة للحكومة والمكونة من المكونات الرئيسية للشعب العراقي (شيعية، سنية، كوردية)، وغيرهم، كما وهناك اتفاق عام على برنامج عمل هذه الحكومة من قبل تلك الأطراف.

٣- ولحد كتابة هذا المقال. لا يوجد أي اعتراض فعلي على برنامج عمل حكومة السوداني الحالية سواء من قبل التيار الصدري المنسحب من البرلمان، ولا من قبل الأطراف التي تدعي بأنها معارضة سواءً داخل البرلمان أو خارجه.

٤- وأهم من هذا وذاك، لم نجد أي اعتراض علني على البرنامج الحكومي الذي عرضه السيد رئيس المجلس الوزراء على الجهات الفاعلة منذ البدء بممارسة سلطته التنفيذية، تلك الجهات المتمثلة بالبرلمان وتحالف ادارة الدولة مجتمعةً التي تشكل أعضائها مجلس الوزراء الحالي، ناهيك عن الموافقة الضمنية لمسؤولي الإطار التنسيقي الشيعي وتحالف السيادة السني وغالبية الأحزاب الكوردية والتيار الصدري ولحد الآن.

ثالثاً- وبناءاً على ما ورد أعلاه، وبسبب الحالة الاستثنائية التي يعيشها العراق في كل النواحي

السياسية والاقتصادية والأمنية والقانونية، لندع مشروع الموازنة العامة الاستثنائية ٢٠٢٣ لثلاث سنوات قادمة أن تمر كحالة استثنائية من الحالات الاستثنائية التي تمر بالعراق منذ عام ٢٠٠٣م ولحد الآن وبعد أن تناقش فقراتها وتصادق عليها داخل البرلمان وأن يراقب تنفيذ فقراتها فيما بعد من قبل اللجان البرلمانية المختصة خلال تلك السنوات الثلاث.

وختاماً .. و بسبب إصرار الحكومة الحالية على أن تكون الموازنة العامة ٢٠٢٣ لمدة ثلاث سنوات قادمة لأجل تنفيذ وإنجاح برنامجها الحكومي وبسبب التأخير الحالي في مناقشة وتصديق مشروع الموازنة كي يصبح (قانوناً) والوقت يقترب تدريجياً من منتصف السنة إضافةً إلى الحاجة وبما أن (الموازنة العامة للدولة) ما هي إلا (الوجه المالي) للخطة الاقتصادية في الدولة، لذا من الأفضل ولأجل حل المأزق الحالي، أن يتم تغيير عنوان (مشروع الموازنة العامة٢٠٢٣) إلى (مشروع الخطة الاقتصادية الثلاثية٢٠٢٣-٢٠٢٥)، وبعد تصديقه من قبل البرلمان أن يتحول عنوان المشروع المقدم إلى (قانون الخطة الاقتصادية الثلاثية ٢٠٢٣-٢٠٢٥) بدلاً من (قانون الموازنة العامة٢٠٢٣)، وبهذا يمكن حل المأزق المشار إليه أعلاه، ولتكن تجربة الموازنة العامة لثلاث سنوات قادمة بمثابة تجربة عراقية استثنائية إلى جانب الاستثنائيات العراقية المعروفة ولاسيما هناك قاعدة أخرى من قواعد الموازنة الآنفة الذكر وهي القاعدة (رقم ٦) المعروفة بقاعدة (مرونة الموازنة) التي تجيز للمسؤول عن تنفيذ بنود الموازنة اجراء التغيير بما ورد في بنودها بشرط أن لا يتجاوز الحد الأعلى المسموح به من النفقات، عسى أن تتعظ منها دروس النجاح والفشل مستقبلاً، فهل يا ترى بإستطاعة حكومة السيد السوداني، أو أن يسمح لها، أن تكمل مسيرتها لغاية نهاية عام ٢٠٢٥ لتنفيذ الموازنة العامة ثلاثية السنوات. فلسوف نرى ..؟.

البروفايل

د.اراس حسين دارتاش.

* تولد السليمانية ١٩٥٣

* دكتوراه في الاقتصاد ١٩٩١.

* أستاذ مساعد في جامعة السليمانية وعميد كلية الادارة والاقتصاد سابقاً.

* متقاعد حالياً.

aras_hussain@yahoo.com

مهرجان يوسف كمال الثقافي الفني الرياضي

الإعلامية رابحة طاهر الدليمي

في انطلاقة أول مهرجان يحمل اسمه قال ان هذا المهرجان رسالة الى كل من يريد تفشي التسامح والثقافة بين مكونات المجتمع كما **هي بادرة ثقافية من قادم من اربيل الى بغداد** عاش زمناً من طفولته ببغداد وبمنطقة جمعت أطياف الشعب العراقي وهي كمب سارة وفي كنف عائلة مسيحية قادمة من الموصل تقاسموا الرغيف وشاركوا بالضراء و السراء.

كان حلمه أن يصعد على باص ذي الطابقين والذي كان متوفراً ببغداد حصراً ومنذ عام ١٩٤٨.

عادوا الى اربيل بعد بيان الحادي عشر من آذار وبعد الاستقرار كان له موعد مع بغداد وبادر إلى سمعه اكلة اللبلبي وحمل مبلغ خمسة فلوس وفي الطريق يضرب أخماساً بأسداس ماهي اللبلبي وكيف شكله وطعمه إلى أن وصل بغداد فكانت الصدمة ! فلم تكن البلبى سوى حمص مسلوق وكان نداء بائعه (لبلبي أبو النوة)! كافياً لانطلاقه نحو الشارع فكانت الصدمة ! الطعم نفسه والشكل نفسه سوى أن المضافات المذاقية كانت خارجية وليست من مكوناتها الطبخية !

كبروكبرمعه حب بغداد قصص عديدة وسفرات متنوعة ولقاءات وذكريات حفرت بذاكرته وها هي تتوج بمهرجان يوسف كمال والملتقى بمنتدى المدلل الثقافي بشريان بغداد المطل على شارع الرشيد وساحة الميدان بعبق التأريخ ومحتواه الثقافي الثري.

وتضمن منهاج الحفل محاضرة للشرطة المجتمعية حول المحتوى الرقمي للمواقع الاجتماعية وكيفية التعامل معها وخاصة بعد الابتزاز الذي تعرض لها بعض الأشخاص ممن لم يدركوا حبالها وكيفية حبكتها فوقعوا بين أيدي اناس لا ذمة لهم ولاضمير كما يقال.

تم تكريم عدد من الشـــخـــصيات الثـــقافية والتراثية والفنية والاعلامية ناشطي المجتمع المدني بوسام مهرجان يوسف كمال

وقد اسبلت الرائد بسمة مشكورة بتفاصيل هذا الموضوع من منظور اجتماعي وقانوني وكانت لمداخلات الحاج محمد زبالة التراثي والشخصية الاجتماعية أثر في اغناء الوضوع وادار الجلسة التربوي والاعلامي الاستاذ حيد العطار.

وكانت الفقرة التالية العاب خفة اليد من الفنان مؤيد أبو سالار حيث تفنن بعروضه والذي يعتمد على خفة اليد وخداع النظر وقدم فقرات جديدة وكتب بصفحته أن مهرجان يوسف كمال رغم تواضعه إلا أنه كان من أروع المهرجانات التي قدمت به عروضي.

ثم قدم فرقة مسرحية السدارة البغدادية والتي أسسها يوسف كمال عام ٧١٠٢ ببغداد المسرحية الكوميدية الشعبية كلام الليل والتي كتبها الفنان حسين الطائي وأخرجها علاء حميد الجنابي والذي فاح منه عطر المروج من خلال مضمونه الكوميدي الاجتماعي.

ثم تم تكريم عدد من الشخصيات الثقافية والتراثية والفنية والاعلامية ناشطي المجتمع المدني بوسام مهرجان يوسف كمال.

وكانت المحطة الأخيرة للمهرجان تقديم أغاني تراثية من الفن البغدادي الأصيل.

البروفايل

رابحة طاهر الدليمي

* اعلامية من بغداد عملت بالمكتب النسوي لحركة الوفاق الوطني العراقي بمكتب رئيس الوزراء السابق اياد علاوي.

* ناشطة اجتماعية تعمل بالمجال الانساني.

* من مؤسسي وكالة البصرية للاعلام.

* أشرفت على عدد من المهرجانات الثقافية والفنية ببغداد.

* مشرفة عامة على مهرجان يوسف كمال الثقافي الفني الرياضي.

العدد (٦)
السنة الثالثة
ربيع ٢٠٢٣

ئاینده (المستقبل)

مجلة فكرية ثقافية
يصدرها مركز آينده للدراسات باللغتين الكوردية والعربية

مهرجان يوسف كمال
الثقافي الفني الرياضي

أوضاع المرأة

في إقليم كوردستان
في ظل المتغيرات العالمية

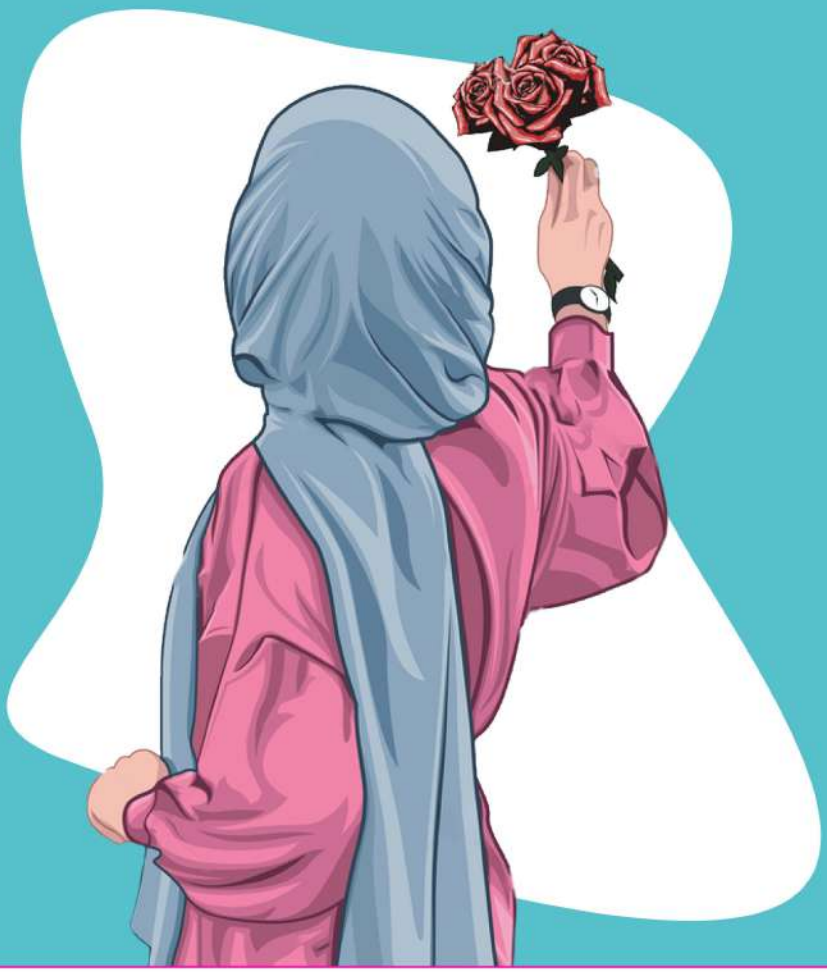

د. آراس حسين دارتاش
خيار العراق بين الموازنة العامة ٢٠٢٣ والخطة الإقتصادية الثلاثية

د. دحام إبراهيم محمد الهسنياني
حقوق المرأة في الإسلام

أ.د. فرست مرعي
المرأة في الكتاب المقدس
دراسة تحليلية في نصوص العهدين القديم والجديد

أ. د. جمال محمد فقي رسول باجلان
حق المرأة في إمتهان العمل خارج المنزل
أو ممارسة العمل السياسي في الدراسات الاسلامية